Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem.

VI metai Nr. 2 (20)

LIETUVIŠKAS BARAS

Vilniaus lietuvių kultūros žurnalas

Vilnius, 1938 metai vasario mėnuo

TURINYS:

VI met. Vilnius, 1938 m. vasario mėn. Nr. 2 (20)

LIETUVIŠKAS BARAS

VILNIAUS LIETUVIŲ KULTŪROS ŽURNALAS

ŽALVARIS

Lietuvos 20-ties metų Nepriklausomybės proga

Žmonių ir tautų gyvenime nieko nėra amžino, nepajudinamo, nesikeičiančio. Pastovūs ir tvirti yra tik gamtos amžinieji dėsniai, priklausą nuo begalinės Tobulybės, bet ne nuo žmonių norų, valios ir proto. Visa, ką žmogus sukuria gero ar blogo keičiasi kaip dienos ir naktys. Kas šiandien atrodo didinga, nepajudinama, nesugriaunama, ką žmogus kūrė šimtais ir tūkstančiais metų, ryt gali virsti griuvėsiais ir dulkėmis. Didžiuliai miestai nuo silpno žemės drebėjimo, ugniakalnio išsiveržimo virsta skeveldromis, geležies ir plieno milžiną laivą audra kaip plunksną trenkia į uolą ir skandina jūros gelmėse. O tiek, rodos, jų statyboje gudrybės ir proto įdėta. Žmogus prieš gamta bejėgis. Bejėgis jis ir prieš žmonijos istorijos procesą.

Žmonės sudaro tautas, tautos sukuria valstybes. Kartais tos valstybės esti tikri milžinai, pasaulio valdovai, gyveną tūkstančius metų, bet... neamžinai.

Buvo senovės Egipto, Babilono, Persijos valstybės, buvo Graikija, buvo visą anuomet žinomą pasaulį valdauti milžiniška Roma; buvo Frankai ir Romos Vokiečių imperija; buvo Lietuvos didžiulė nuo Baltijos iki Juodujų jūrų valstybės, buvo Lenkija ir Lenkijos—Lietuvos valstybė. Nieks tada, tur būt ir sapnuot nesapnavo, kad kada nors vienų tų valstybių tik vardas beliks, kitos, daug iškentėjusios, mažomis atgims tik po daugelio metų. Lygiai nieks netikėjo, kad pavergtos, ypač mažosios tautos, kada nors nusikratys svetimo jungo ir sukurs nepriklausomą gyvenimą, savo valstybę. Kas galėjo prieš Didįjį Karą pamanyti, kad didžiulės, šimtametės valstybės — Rusija, Austro-Vengrija ir Vokietija, tiek pavergusios tautų, gyvena paskutiniąsias savo didybės dienas. Kas būtų drįsęs dėl jų galybės ir amžinumo paabejoti. Ir vis dėlto įvyko taip, kaip gal niekas nesitikėjo ir nelaukė. Susikibę 1914 m. į karą galiūnai po ketverių metų įtemptų pastangų subirėjo į šipulius, lygiai kaip tas plienu kaustytas laivas, kurį audra bloškia į uolą. Jų griuvėsiuose ėmė atsipeikėti ir kilti pavergtos tautos, kurios šimtus metų kentė ir laukė savo pavasario. Nieks iš kariaujančių tokios karo pabaigos nesitikėjo, nes jei būtų tokį liūdną galą nujautusios, būtų nemėginusios kariauti nei Rusija, nei Vokietija, nei Austro-Vengrija. Iš Didžiojo Karo gal daugiausia tikėjosi pavergtos tautos — jei ne visiškos laisvės, tai bent autonomijos ar kultūrinės laisvės, nes kiekvienas didesnis sukrėtimas daro ir milžiną nuolaidesnį. Bet išėjo taip, kad karas milžinus visai parbloškė.

1917 m. kilo tautų kalėjime—Rusijoje revoliucija, 1918 m. lapkričio mėn. santarvininkai privertė vokiečius ir jų sąjungininkus padėti ginklus. Išmušė ilgai laukiama pavergtų tautų laisvės valanda. Jos ėmė viena po kitos skelbti pasauliai visišką savo nepriklausomybę. Pirmoji tai padarė Suomija (1917.XII.6 d.), antroji Lietuva, kuri savo Nepriklausomybę paskelbė *1918 m. vasario mėn. 16 d.* Toliau, chronologine tvarka skaitant, nepriklausomybę paskelbė Estija (1918.II 24 d.), Čekoslovakija (1918.X.28 d.), Lenkija (1918.XI.11 d.) ir Latvija (1918.XI.18 d.). Tuo būdu anais reikšmingais istorijoje 1918 metais karo sutriuškintuose galiūnų griuvėsiuose išdygo pavergtų tautų laisvė, susikūrė naujos valstybės

ŽIEŽULINIS

Lietuvių tautos būdas

Pažinti žmogaus būdą nevisuomet lengva. Reikia su žmogumi ilgai ir artimai pagyventi, kada visą jo dvasią, polinkius ir pomėgius imtum kaip reikiant permanyti. Dvasinis žmogaus pasaulis akimis nematomas. Todėl reikia geros observacijos ir gero psichologo, kad tai, kas nematoma, galima būtų pastebėti. Nes ir nematomi dalykai, be abejo, išeina aikštėn, kada žmogus ima kalbėti ar veikti. Kartais pakanka išgirsti pirmuosius kieno sakinius, kad galėtum šį tą gera ar bloga apie asmenį pasakyti. Apskritai, vis dėlto žmogaus pažinimas ir jo charakterizavimas — nelengvas dalykas. Čia reikėtų sutikti su mūsų žmonių pasakymu: „norint ką pažinti, reikia pirma pupų rėtis suvalgyti".

Tautos būdas, kaip daugybės tam tikrų charakterių suma, dar sudėtingesnis. Čia iškįla ir visa tai, ko paskiram tautos nario būdui gali trūkti. Todėl tiksli tautos charakteristika reikalinga rimtų studijų.

Tik iš daugybės atskirų būdo vaizdų sudarius vieną bendrą vaizdą, galėtų susidaryti pilnesnis ir visos tautos charakterio vaizdas. Yra žinoma, kad ne visų Lietuvos vietų žmonių būdas toks pats. Kitaip mąsto ir elgiasi žemaitis, kitaip aukštaitis. Jų būdai, be abejo, skiriasi. Tačiau bendrame paviršutiniškame tautos charakterio vaizde, rodos, yra paprastai parodomi patys būdingieji tautos ypatumai, be smulkmenų, kurios nedaug tegali nulemti tautos žmonių dvasinį vaizdą.

St. Katelbachas neseniai išleistoje savo knygoje (žiūr. „L. Baro" Nr. 19) tvirtina, kad V. Gustainis, pusantrų metų išbuvęs Varšuvoje „Lietuvos Aido" korespondentu, negalėjęs kaip reikiant pažinti lenkų tautos. Dėl to jo charakteristika išėjusi netiksli. Jis, Katelbachas, Lietuvos valstybėje gyvenęs pusketvirtų metų ir tai dar nesiimąs lietuvių tiksliai sucharakterizuoti. Šitame tvirtinime gali būti tiek pat tiesos, kiek ir netiesos. Viena, greitas ar negreitas pažinimas pareina nuo gabumų, antra, svarbu suprasti, kas rašytojui rūpėjo. Jei knygos autoriui (V. Gustainiui) buvo svarbu, pvz., parodyti bendrą lenkų tautos žmonių vaizdą, tai sunku būtų iš jo reikalauti ko daugiau.

Kurios yra lietuvio būdingosios būdo ypatybės? Atsakydami į šį paklausimą, paeiliui galėtume parašyti bent keletą daiktavardžių, reiškiančių tam tikras žmonių savybes. Įprasta sakyti, kad lietuviui būdingas nepasitikėjimas kitais, neatvirumas, kantrumas, užsispyrimas ir tt. Šitoje charakteristikoje, rodos, daug yra tiesos pasakyta. Bet tai dar ne viskas. Lietuvis charakterizuojamas taip pat, kaip ramus žmogelis, tačiau kartą įžeistas ilgai neatsileidžiąs, o iš kantrybės išvestas, supykęs kerštingas ir karingas. Pastaroji lietuvių būdo ypatybė seniai žinoma. Istorija vaizduoja lietuvius labai karingus. Ir tikrai lietuvių žiloje senovėje sugebėta kariauti. Antai jie leidžiasi į tolimiausius kraštus, atlieka ilgus maršus, užima daug žemių. Jų vadai, kunigaikščiai, sugeba tvarkyti tolimus didelius kraštus, nors senovėje buvo sunkios susisiekimo priemonės. Namie prisistato pilių, įsitaiso iš jų slaptus išėjimus, kad reikale galėtų pasprukti iš priešo nagų. Visą kraštą sustiprina pilimis, ypač Panemunę, iš kur dažnai puldavo šalį klastingas kryžiuotis. Istorija pasakoja mums apie lietuvių karingumą gražių dalykų. Lietuviai gindamiesi reikale mokėję gražiai, garbingai numirti. Bet su priešais kartais mokėdavę riceriškai elgtis. Prieš puldami priešą, kai kada jam iš anksto apie tai pranešdavę (Kęstutis). Kaudavęsi labai smarkiai, turėję visą eilę gerų karo vadų. Ir suprantama, tik kariauti palinkusi tauta, kuri turi strateginių gabumų, gali pagimdyti gabių karo vadų. Lietuvių tauta yra davusi gerų kareivių ne tik sau, bet ir kitiems, kada tarnavo svetimiesiems dievams. Didžiojo Karo metu tiek rusų tiek vokiečių armijose lietuviai nekartą pasižymėdavę savo karingumu ir disciplina. Dėl to ir svetimose armijose buvo įsigiję gerą vardą. Vokiečių kaizeris turėjęs savo reikalams geriausių ir ištikimiausių kareivių visą pulką ar daugiau, sudarytą iš vienų lietuvių. Plačiai yra žinoma ir šiandie, kad lietuviai kareiviai, kurios valstybės kariuomenėje jie betarnautų, pasižymi šaudymo taiklumu ir kareivių rungtynėse laimi pirmąsias vietas. O pirmosiose kovose dėl nepriklausomybės, kada mažai lietuvių tautai reikėjo grumtis su galiūnais, lietuviai kariai parodė irgi nemaža karžygiškumo.

Tegu sau buvo jaunutės Lietuvos Valstybės priešai patys karo nuvarginti ir išbadėję, bet ir Lietuva juk kėlėsi iš karo griuvėsių. Reikėjo tad karingos sielos, drąsos ir ryžtingumo kovoti su dešimtis kartų galingesniais už save priešais.

Šiandie, kai jau viskas liko praeityje, visos tos kovos atrodo kaip pasaka. Iš nieko kuriama kariuomenė, eina būriai savanorių, senus tėvus, jaunas mergeles palikini, į karo lauką su surūdijusiu šautuvu, be reikalingiausių karo dalykų. Eina ne tik subrendęs jaunimas, bet ir vaikai mirti už savo tėvynę ir miršta. Tauta, kurios ir jauni nesubrendę vaikai eina savojo krašto ginti, nemirs—kalbėjo kun. J. Tumas per vienas jaunųjų karių laidotuves. Karinga lietuvio dvasia, ilgai buvusi nesąmoninga, savo kraują liejusi už rusą ir prūsą, rodos, labai iškalbingai prabilo savo kulkosvydžiais, šautuvais ir patrankomis per pirmąjį nepriklausomybės kruvinąjį krikštą. Laimėtieji karai tai aiškus naujausiųjų laikų lietuvio karingumo įrodymas.

Kad mūsų tautos būdas ryškiau iškiltų aikštėn, pravartu palyginti lietuvius, pvz., su slavais, artimaisiais mūsų kaimynais. Lygindami surasime savo kaimynuose tokių būdo savybių, kurių galime jiems pavydėti, ir tokių, kurios mums, lietuviams, nepatinka. Žinoma, kad lietuviai apskritai širdingi ir gailestingi žmonės. Savo širdingumu jie bus greičiau panašūs į rusus negu į lenkus. Kai didelės pabėgėlių minios per Didįjį Karą atsidūrė Rusijos gilumoje, galėjo įsitikinti, kiek turi rusas artimo meilės. Visi pabėgėliai, nors dauguma jų buvo nerusai ir nepravoslavai, dažnai susilaukdavo šiltų užuojautos žodžių: *milenkija, dorogija*. Nemaža taip pat aukodavo ir paprastas eilinis pilietis ir nepaprastas inteligentas vargo ištiktam pabėgėliui. Visai ką kita pasakoja žmonės, kuriems teko gyventi ilgesnį laiką pietų slavų krašte. Ten nesą nei širdingumo nei užuojautos. Žmonės esą nemielaširdingi, egoistai, nemėgstą prašalaičiui padėti, jei neturi iš to sau jokios naudos. Lietuvoje širdingumas, svečio gerbimas ir jam patarnavimas pernelig plačiai žinomas. Lietuvis, jei jau ims ką vaišinti, tai nepagailės ir gausiai apkraus stalą, vaišindamas net jau per daug ragins, prašys valgyti, o išvažiuojant dar ir kelionei įdės. Duonos svečiui rieks ne permatomo popieriaus plonumo riekutę, bet didelę, storą „riekį per visą priekį", kaip pats sako. Vaišingumas — ne vienų lietuvių būdo bruožas. Vaišinti mėgsta ir kitų tautų žmonės, pvz., rusai, lenkai. Bet lenkiškas ponų vaišingumas, atrodo, pagrįstas daugiau autoreklama nei tikru nemeluotu širdingumu. Mat, šios tautos žmonės labai mėgsta pasigirti, o tas noras glaudžiai susiję̨s su išdidumu. Lietuviai išdidumo neturi. Gal todėl jie nemėgsta girtis net ir tuo, kuo tikrai galėtų pasigirti.

Lietuvos spauda net vienu kitu tautos laimėjimu ne visada giriasi bent tiek, kiek to norėtų eilinis pilietis. Lietuvos respublikos spauda kažkaip nemėgsta bet kokios reklamos, jei nekalbėsime čia apie prekybos ir pramonės dalykus. Nuskriaudė kas kur lietuvį, parašys laikraštis gryną faktą, dažnai visiškai susilaikydamas net nuo savo komentarų, ir tiek. Nerėks į dangų ar į pasaulį keršto šaukiančiu balsu. Šaltokai apsvarstys padarytą skriaudą, nuostolius, ir baigta. Dar dvi dienos, ir skaudus smūgis jau nebeturi daugiau spaudoje sau vietos. Antraeilės reikšmės skriaudomis daug nesiskundžiama, o antraeiliais laimėjimais per daug nesidžiaugiama. Bet didžiųjų skriaudų lietuvis ilgai, gal net per ilgai, negali dovanoti ir pamiršti. Yra tai pastebėję ir lietuvių kaimynai. Kitaip elgiasi kitos tautos. Jų žmonės ar nesveikos fantazijos ar nepaprastai didelės tautinės savimeilės iš mažmožių rimtų dalykų pridaro, iš šakalio malkų vežimus priskaldo. Ir jei kas kur jų tautiečiui užlipa ant penties, ilgai rėkia, dešimtį kartų padidindami ir išpūsdami tikrąjį įvykį. Daro tai nekartą visai sąmoningai. Lietuvis to apskritai nemėgsta. Laiko tai nepadoriu bei nerimtu darbu. Tatai rodo, kad lietuvis greičiau, linkęs būti *teisingu žmogumi*, negu *kraštutiniu patrijotu*. Pavienių žmonių įsišokimai ir pseudo patrijotiniai langų daužymai yra virtę beveik kiekvienos šalies studentų ar šiaip minios amatu ir šių faktų negalima imti kaip rimtų pavyzdžių tautai charakterizuoti. Kad teisingumo pojūtis lietuvio yra kitoks rodo, be kita ko, ir dvasininkai. Lietuvis kunigas — dažniausiai visai padorus žmogus, puikiai skiriąs tautinius reikalus nuo tikybinių. Bažnyčia jam visų pirma maldos namai. Tik jau labai iškilmingais momentais tie namai gali virsti ir tautinių iškilmių ar demonstracijų garbinga vieta. Lenkas kunigas dažnai pasmilko ir savo tautos dievaičiui, kartais net pasimiršdamas krikščionis katalikas esąs ir privaląs skelbti visuotinę tikinčiųjų lygybę prieš Dievą, identifikuodamas paprastam pamaldų klausytojui savo tautos vardą su krikščionių tikėjimu. Dėl to mūsų krašte, ypač Vilniuje, ne-

trūksta prasčiokėlių, kurie paklausti, kurios jie religijos, atsako trumpai ir aiškiai — *lenkiškos.* Bažnyčiose tenka išgirsti per pamokslus kalbant apie Dievo Motiną Lenkijos Karalienę, apie lenkų tautą ir t. t. Kur čia eilinio žmogelio galvoje nekils sąvoka, kad *kas katalikiška, tai ir lenkiška, kas lenkiška tai ir katalikiška.* Visa tai, tur būt, negalima pateisinti pačiu tikėjimu, bet tikrai galima pateisinti istorija, praeities kovomis su rusais ir pravoslavija. Ir kada ilgainiui tas ginklas buvo atkreiptas ne tik prieš rusus, bet ir prieš „naujųjų laikų pagonis", mes retai kada tenorėjome lenkų dvasininkų metodais pasinaudoti. Reikia pasakyti, kad visur, kur tiktai tautos reikalai yra sprendžiami, lenkai kur kas yra jautresni už mus. Mes čia galėtume daug iš jų pasimokyti, nes jų kur kas didesnis patrijotizmas tiek apačioje, tiek viršūnėje. Patrijotizmo, tiesa mums ir gi netrūksta, bet jis kažkaip nevisuomet toks jautrus, energingas, kaip kitur. Mūsų patrijotizmas lyg kiek paslėptas, apsunkęs, lėtas, nelyginant tas lietuvis artojas. Ir čia mes dažnai lyg nemokame pasididžiuoti savo vardu, mišrioje draugystėje daromės lyg nedrąsūs su savo kalba, kai kada net norime pasislėpti, nors niekas mūsų neverčia taip daryti. Kartais skaudžiai įžeisti, nesiryžtame tinkamai reaguoti. Per daug esame kantrūs ir ramūs ir tik iš kantrybės labai išvesti reaguojame.

Sakoma, kad lietuvis nepasitikįs kitais. Šis tvirtinimas gali būti tam tikrais atvejais teisingas. Tiesa, kad lietuvis nepasitiki tais žmonėmis, iš kurių yra ką nors bloga patyręs. Bet tais, kurie nieko bloga lietuviui nėra padarę, pasitikėjimo netrūksta. Su įtartinais žmonėmis lietuvis neatviras ir nekalbus. Be to, pažymėtinas lietuvio kuklumas. Jis pasitenkina mažais gyvenimo ištekliais ir linkęs kitus gerbti. Dėl to yra tolerantingas kitiems. Lietuviai pasižymi ištikimybe savo darbdaviams ir vyresniesiems. Varšuvos ir kitų Lenkijos miestų ponai labai vertimą lietuves tarnaites ir tarnus.

Turi lietuviai ir neigiamų savo būdo ypatybių. Profesorius J. Žilinskas savo knygoje *) apie lietuvių būdą rašo:

„Vienas liet. būdo neigiamų ypatumų yra per daug didelis smulkmeniškumas, per ilgas galvojimas, kuris ne kartą sutrukdė lietuviams pasinaudoti jų laimėjimo vaisiais. Šia ypatybė iš dalies pasižymėjo ir senovės lietuviai. Lietuviui yra sunku greitai pasiryžti. Kiekvieną savo žygį jis ilgai svarsto ir kartais laukia, kad tas ar kitas klausimas išsispręstų pats savaime. Dažnai lietuviai yra linkę į kiekvieną pradedamą darbą žiūrėti su nepasitikėjimu. Taip pat ne svetimas lietuviams yra ir pavydas".

Be bendrų visiems lietuviams būdo ypatybių, pasirodo, esama ir skirtingų bruožų. Lietuviai žemaičiai charakterizuojami kaip labai užsispyrę, patvarūs ir lėto būdo žmonės. Jie esą panašūs savo būdu į kaimynus latvius. Tuo tarpu aukštaičiai yra kitoki. Šie daug lengvabūdiškesni, atviresni, daugiau mėgstą kalbėti, apskritai, judresni, daugiau pasitikį kitais ir todėl greičiau pasiduoda svetimai įtakai. Suvalkiečių tarpe daugiau esą apgavysčių nei kitose Lietuvos vietose. Jie esą geri politikai ir greitai moką prisitaikyti prie naujų gyvenimo aplinkybių. Be to, esą dideli materijalistai. Bet materijalizmas yra taip pat ir dzūkų bei pusdzūkių ypatybė. Apskritai, lietuvių rytiečių ši savybė labai ryški. Iš dalies tokį būdą galėjo rytiečiai susidaryti dėl skurdžių gyvenimo sąlygų. Visų jų žemė nederlinga ir tos jie mažai turi. Todėl turi ieškotis darbo, turi nusilenkti ir pataikauti tam, nuo kurio priklauso. Kartais gyvenimo vargų prispausti, laukia kokių atmainų, pareiškia, kad jiems vis tasia, kas viešpatautų, kas valdytų, bet tik būtų darbo ir duonos. Ir vis dėlto ir šie žmonės moka būti patrijotai. Jų patrijotizmas dažnai nesąmoningas, kažkur giliai paslėptas, kartais labai gražiais patrijotizmo darbais pasireiškia, stebindamas prašalaitį žmogų.

Šį mėnesį minime Lietuvos nepriklausomybės dvidešimties metų sukaktuves. Šio didžiausio mūsų tautos laimėjimo genezės reikia ieškoti lietuvių būde, kurį geriausiai išlaikė mūsų kaimas. Jis vienas puoselėjo lietuvių kalbą, papročius, jis vienas stebėtinai išlaikė lietuvių tautos charakterį ir jos visokį meną — tautos gyvybės pagrindus.

---

*) Lietuvių protėviai, pusl. 119.

VL. RADZIULIS

Prašoktos kurpės

Trobos kampe, po medine šiaudais prikraigta lova, gulėjo kurpės. Viena jų buvo atvirtusi aukštieninka ir baisiai išsižiojusiais padais, sakytum, neapsakomai ištroškusi ir norinti gerti. Josios draugė pavirtusi kiek, visai jau nukreivintu užkulniu, vos vos beįstengdama šalia nugriuvusios ir apsivertusios išstovėti. Blėsi trobos šviesa metė nuo jų apytamsius, sukreivintus šešėlius. Tarp dulkių ir šiaudagalių nuolatos kažkas judėjo, bėginėjo, tik dėl šviesos stokos, dėl daugelio susipynusių šešėlių sunku buvo įžvelgti, kas ten iš tikrųjų vyksta.

Lova buvo visiškai neprižiūrėta. Kojų gale sujauti šiaudai stybsojo visosna pusėsna, sakytum, vištos gūžtų būtų pridariusios ir jau kuris metas, kai kiaušinius dėti jose pratusios. Pagalvių vietoje kažiurniai ir rudinės abipusiom glebėsčiavosi, tur būt, vieni kitus stengdamiesi įgalėti. Iš po jų kyšojo pusjuodės drobės palos, lyg tai marškiniai būtų. Ties lova ant sienos nuo įkaltos surudijusios vinies kabojo raštais išmargintas rankšluostis. Viršutinioji jo dalis buvo ryškiau marga, kai tuotarpu apačia—galai visi vientisai tamsūs. Jų tamsumas sutapo jau net su palovės šešėlių spalva.

Ir visoj troboj buvo nedaugiau švaros ir tvarkos. Atrodė, kad seniai žmogaus koja jon nebuvo žengusi, žmogaus ranka nebuvo netgi dulkės lietusi. Tik krosnyje besikūrenanti — tiesiomis ir kreivomis brūžėmis pakaitomis su dūmais bebėganti į kaminą rausva liepsnelė, tik pradėjęs kūpėti verdantis puodas, pasklidęs po visą trobą bulvių kvapas ir garų rasa aptraukti langų stiklai, nuolat berasoją, sakytum, beverkią, kalbėjo apie tai, kad vis tik šiam lauže gyvenama, nors reikiamai nesitvarkoma.

— Monikūt, Monikūt, — šaukė pravėrusi trobon duris ir vėl jas pridariusi,—katiliukas kūpa!

Tos šaukiamos Monikutės tačiau nė gyvos dvasios nebuvo.

— Tai vaikas,—bambsėjo senė, — kai išeis kur, tai viską pamiršta. Iškupės tie puodai, išbus, ir...

Senė į ruošos darbus nesikišo. Jos jėgoms buvo gana patuntuoti apie trobas, jei kosulys liaudavosi piovęs. O kai jau jisai nė kvipterti neleisdavo, užsirioglindavo ant krosnies ir knarkdavo nuo vienos aušros iki kitos, nuo vienų sūtėmų iki kitų. Tik kosuliu beskaitydama nuobodų laiką.

— Tai su tuom pečium, — įšokusi trobon ir kačerga brūkšėdama puodus kalbėjo Monika. Jos veidai degė nuo kaitros, iš krosnies besklindančios, bet raudonumo juose nebuvo nei trupučio, sakytum, kraujo jinai nė lašo nebeturinti. Šiandien jinai kažkodėl daug keistesnė negu paprastai būdavo. Dar ir apsišluodavo kai kada ražą sugriebusi, dar ir lovą marga paklode užtiesdavo. Puodus betraukydama suraukia antakius, glaudžiai suspaudžia lūpas, kramto jų kraštus. Taip būna tik tada, kai žmogus ką nors ypatinga prasimena, tada, kai gyvena iš naujo jau seniai pergyventas laimės ar nelaimės valandas.

Dienos šviesa įsigali. Šešėliai troboje veik ir išnyksta. Tik palovėje jų dar pasilieka. Visi veik apie sugriuvusias kurpes besiraizgą. Lauke švilpauja džiugus vasario vėjas. Sausos medžių šakos ošia jo sunkių ir gilių atodūsių paliestos. Trobos gale gailiai rauda alplėšta lentos papliauška. Nuo kamino dūmai kamuoliais virsta į vyšnias ir kitus, šalia trobos besistiebiančius, plikus medžius, prasikošia pro juos ir nusitiesia po sniegu apklotus laukus. Tolumoje girdėti girios ošimas. Saulės spindulių žeriamas sniegas veik į putrą jau pavirtęs. Atrodo, dar vienas kaitrus spindulys, ir tikras pavasaris: sužaliuos, patvoriai, iškilesnės vietos laukuose, mekens bešokinėdami ėriukai, ruduos ir žaliuos miškai, suoks lakštingalos, čirens vyturiai, kukuos gegužės...

Kai Monika su vyro motina paliko dviejose gyventi dabar jau devyniolika metų. Kaip tik šiandien tai sukako. Todėl tai jai ir darbas nesiseka. Viskas iš rankų krinta, sprunka, lyg ne savom imtų, lyg ne sau darytų.

Dienos laikas bėga greitai. Nors jau daug skirtumo tarp jo apie Kalėdas ir dabar. Betgi dar ne gavėnia, dar ne po Velykų. Nors vasario mėnuo, antra diena kai persilaužė į antrąją pusę, bet vis sniegų dar pilna, vis naktis dieną greit dar nusineša į tamsos glėbį.

Visą dieną apie namus besisukinėjusi vakare Monika atsisėda po langu. Alkūnes stipriai į jį

atremia, ant sunertų rankų paremia smarką ir žiūri... Jos mintimis bėga devyniolika metų. Tik pirmoji visa to laiko tarpo diena jai ypatingos svarbos tebeturi. Visos kitos daugiau pilkos ir rudeniškos, visose kitose daugiau šiokiadieniškumo.

Todėl tai jinai sustoja ties tąja pirmąja. Mato ir gyvena ją iš pat ryto. Žinojo, prisimena, apie ją jau daug anksčiau. Kelios savaitės prieš tai jau visokių gandų buvo skleidžiama. Tai buvo aštuonioliktieji metai josios gyvenime. Ir dar vieni aštuonioliktieji. Tą dieną visa parapija pėsti, raiti ir važiuoti plaukė į bažnyčią — nešė Aukščiausiam už savo šalį karščiausių maldų. Ir jinai su savo vyru, su savo mylimuoju Praneliu, tada keliavo. Jie buvo dar tik kelinta diena po jungtuvių. Vienas kitam dar daugeliu kuo nežinomu. Nes abiejų jaunystės žiedai krovėsi vieni nuo kitų gan tolokai. Tik kalbūs piršliai juodu suvedė draugėn, parodė vienam kitą. Jinai atsimena, tada smarkiai raudonavo. Buvo kaip lauko aguona. Jai redėjosi, kad žiemos šaltis ją degina, svilina.

Ir taip vakaro sutemos nešė jai vis naujų ir naujų tos dienos įspūdžių, kuriuose jinai visiškai paskendo, kurių nebegalėjo jau atskirti nuo realybės. Atsiminimai buvo jai gyvi ir ryškūs, neaiškumų juose nė krislelio...

Kunigas klebonas įlipęs į sakyklą skaitė evangeliją, sakė ugningą pamokslą, visų akyse žėrėjo ašaros. Kartkartėmis sunki kunigo kumštis nukrisdavo į sakyklos kraštą, net jis patsai krūpterdavo.

— Baigėsi!—šaukė pilnu balsu.—Atėjo viešpaties žadėtoji diena! Nebuvo likę akmens ant akmens. Ir mes nebuvome tada mieste, bet buvome laukuose. Griūvą žemės galybių rūmai mūsų nepritrenkė, mūsų nesutriuškino! Mes likome tėvų žemėje, jon arklus įbedę ir toliau joje pasiliksime, kad mūsų darbo vaisiais naudotųsi ateinančios kartų kartos.

Kunigas kalbėjo ilgai. Visas savo jėgas žodžiuosna telkdamas. Labiau negu per metines šventes jo veidas spindėjo iškilmingumu, nors prakaitų rasotas, bet tokis tvirtas ir tokis nepalaužiamas.

Bažnyčia atrodė neišlaikys nuo siūbuojančios minios ir trūks savose sąsparose.

Po pamokslo vėl buvo tęsiamos maldos. Po jų iškilmingai atgiedotas padėkos himnas „Te Deum laudamus"... Vargonai ūžė visa savo galia. Susirinkusiųjų širdys drebėjo, kaip didžiausiam pavojui praėjus. Tik rankos jų gniaužėsi į kietas kumštis, o akys jų žvelgė į tą motiną— žemę, kurioj tiekas jaunų kaulų išbarstyta, tiekas nekalto kraujo pralieta ir tiekas gyvybių paguldyta...

Po pamaldų grįžo drauge su Pranu namo. Pakelėje matė daug grožės, tokios nepaprastos ir tokios ypatingos. Iš mėlyno dangaus bėgo į jų veidus malonūs ir šilti spinduliai, švelniai juos kuteno ir glostė. Lyg tą dieną buvo norima niekam mažiausio nepasitenkinimo nepadaryti. Laukų platybėse tirpo sučežęs sniegas, jau rodė savo tamsias nugaras iškilesnės vietos, laisvindamosi iš po tokios sunkios naštos, kuria ją sniego vėpūtiniai buvo prislėgę.

Pranas jai kalbėjo tada apie daugelį kilnių daiktų, apie pasiaukojimą, apie didžiąją meilę. Jinai jo žodžių klausėsi akis pastačiusi, nė mažiausiu mirkterėjimu jų nesuleisdama, nors reikiamai visko ir nebesuprato. Kai jau namo sugrįžo—buvo kaime padaryta kuokynė. Jaunimo poros trypė vieną šokį po kito. Muzikantai virkdė savuosius instrumentus. Buvo jau ir jiems žinoma, kad daugelis jaunų vyrų palieka šiandien savuosius namus ir išeina... kur?.. Tuo tarpu—eina kur akys mato, kur kojos neša. Gal ten ir ras?.. Ras tai, ko visa artojų žemė taip labai laukia. O gal... Gal tik išlašins savo kraują ir išbarstys savuosius kaulus po tuos laukus, kur tiekas jau jų nežinomuose kapinynuose po sierąja žeme tebesilsi. Ir tan didžiajan Tėvynės aukuran bus sukrauta dar daugiau aukų, dar daugiau jų nueis į Amžinojo sostą savojo užmokesčio atsiimti.

Monika laikėsi nuolat Prano įkibusi, nuolat jam kuždėjo į ausį:

— Tik jau tu, Praneli, susimildamas — neiškeliauk... Tik manęs vienos nepalik...

— Kad regi, yra toks didelis reikalas — namuose pasilikti nebegalima.

— Pasiliksi ir bus galima,—stengėsi įkalbėti vyrui.

— Manai, pasilikusiam tai čia ir bus gyvenimas. Laikai neramūs. Jauni vyrai visur reikalingi...

— Bet, kad man taip baisu, — kalbėjo ji, — taip baisu... Aš lyg nujaučiu, kad turi kas nors labai bloga atsitikti.

Eik jau, nekalbėjusi kaip vaikas. Atsitiks kas. Daugeliui neatsitinka — neatsitiks ir man.

— Daugeliui neatsitinka, bet daugeliui ir atsitinka. Dabok, tavo tėvelis net už tolimojo Si-

biro paguldė galvą. O už ką? Už tą biaurybę Rusiją, kuri mus smaugte smaugė.

— Ir toliau mus smaugs, jei visi namuose pasiliksim.

— Bet tu, Praneli, gali juk pasilikti... Ten ir be tavęs...

— Tai kuo aš tau menkesnis už kitus, — pradėjo jisai pykti.

— Regi, kiti da nevedę. O tau... sena motina, dabar aš... Nežinia, kaip mes tam ūkyje tvarkysimės.

— Durnele tu mano, — guodė ją Pranas, — aš beveik tuojau sugrįšiu. Tik reikia ta švenčiausioji pareiga atlikti. Reikia būti ten, kur reikia. Sugrįšiu. Tikrai sugrįšiu. Visi bendrai triūsime. Bus pavasaris, sakysim, kad ir šiemet: aš po trobos langu kastuvu perkasiu tau darželį, tu jin mergystės papročiu prisėsi daug gėlių: rūtų, mėtų, diemedžių...

Monika jau nesistengė Prano perkalbėti, tik į jo petį įkibusi laikėsi neatitraukdama. Maišėsi juodu tarp įsišokusių porų ir šoko, šoko...

Pranas ją nešė stačiai pakėlęs ant rankų, suko aplink save ir patsai sukosi. Kiti bekratydami juosius taip bedūkstančius kalbėjo:

— Dabokit, kaip Tirila su pačia kadrilių trypia.

— Kaip Grigas su boba.

— Neseniai da apsiženijo.

Niekas iš taip kalbančių nežinojo dar, kad Pranas palieka Moniką ir išeina drauge su kitais.

Monika jautė, kad josios kojos visiškai pavargusios, kad viena kurpė jau prakiuro, nuogi pirštai grindis jau siekia, bet šoko ir tiek. Šoko iš linksmumo ir iš didelio gailesčio. Galugerklėje tvenkėsi jai neišverktos ašaros, sėdo į apačią, gaubė josios širdį, spaudė ir mygo, kad nė kvipterti nebegalėjo, bet vis dar šoko. Jai norėjosi dabar tik viena, kad juo ilgiau išbūti arti mylimo žmogaus.

Kai iš dūmais ir dulkėmis pripildytos trobos juodu išnėrė į nakties vėsumą, iš dangaus tėvišku veidu žiūrėjo mėnuo, sakytum, bijodamas jųdviejų susikaupimą išblaškyti. Tik kai kur dangaus pakraščiuose bailiai mirkčiojo tolimųjų žvaigždyčių paslaptingosios akys. Daugelyje kiemų lojo nenumaldomai šunys. Monika pati viena nebegalėdama eiti, tvirtai laikėsi už Prano, kuris ėjo kietais žingsniais. Priėjo juodu prie savo trobos. Pranas nuėmė kepurę, valandikę tylus žiūrėjo į ašarotas Monikos akis, pagaliau paėmė jos karštą ranką, prispaudė prie išdžiūvusių lūpų ir pasakė:

— Tu manęs lauk, nors nežinia kaip ilgai laukti turėtum...

Nusisuko ir nuėjo.

Monika ilgai dar svirindžiavo, josios šešėlis bėginėjo po kiemą tai vienon tai kiton pusėn, pagaliau neišlaikė ir graudžiai rikterėjusi krito kniubsčia į sniegą. Pranas girdėjo tą jos klyksmą, jam smarkiai tvanksėjo smilkiniuose kraujas, bet... nebegrįžo.

— — — — — — — — — — — — — —

Kas ją pakėlė, kas trobon įvedė jinai nebeatsimena, tik rytojaus dieną rado po lova gulinčias kurpes, kurių viena buvo viršun padu atvirtusi, o kita stovėjo iškreivinta šalia anosios. Jinai paėmė tas kurpes. Vartė jas, žiūrinėjo iš visų pusiu. Tai juk buvo kaip tik tos kurpės, kurias jai Pranas jungtuvėm nupirko. Galvojo jinai, kodėl jos taip greit suplyšo, kodėl jas kaip tik tuo metu prašoko, kai Pranas ją palikdamas išėjo. Dar galvojo, kad juodu susitiksią, kad būsią vėl drauge ir būsią laimingi, laimingi, kai nežinomoji ranka kurpes ištiesiasianti ir tokias gražias, kokios jos prieš jųdviejų jungtuves buvusios, vieną šalia kitos pastatysianti. Todėl atsargiai ėmė ir vėl pastatė jas į tą pačią vietą, kur jos anksčiau gulėjo. Tik dabar jos tokios biaurios, — nusprendė pagaliau, — bet ateis metas... Aš dar sulauksiu... Ir laukė visu savo lūkėsiu ir visu savo ištvermingumu.

*

Kaip vandenys upėmis bėga laikas į užmiršties mares. Vieni metai po kitų. Vienas pavasaris žadėdamas kitą. O Monika vis laukė savojo vyro. Pradžioj dar galvojo, kad jis jai paliko džiaugsmą, bet, kai jau vieni metai vienui viena tik su sena Prano motina troboj sukinėjosi, smarkiai nusivylė. Visa jos viltis paliko prašoktose kurpėse. Dažnai ji žiūrėdavo palovėn, dažnai jautė lyg kad toji jos laimė turinti pagaliau ateiti, tik vis veltui ir veltui.

Šiandien iš jos, tos buvusios visoj parapijoj gražiausios merginos, beliko tik šešėlis. Visų užmiršta laukia tik jau net pati nežino ko.

— Ne, taip ilgiau negali būti, — pasako jinai. — Jis sakė laukti, nors kažin kaip ilgai reikėtų. Aš turiu jį sulaukti. Bus pavasaris... Daržely kvėpės žydinčios gėlės: rožės, lelijos, šalavijos... žaliuos: rūtos, mėtos, diemedžiai...

Jos akys įsižiūrėjo į tolumą taip, kad jau nebematė nieko, kas buvo čia pat visai arti jos. Nebegirdėjo jinai kosuliu kamuojamos Prano

R. MACKEVIČIUS

Grožinė literatūra Lietuvos Valstybėje

Norėdamas nedideliame žurnalo straipsnyje apibūdinti literatūros laimėjimus Lietuvos Valstybėje, pradedu pykti ant Redaktoriaus, kam jisai įvėlė mane į šį darbą. Juk nesu nei literatūros kritikas, nei jos istorikas, o tik lietuviško žodžio entuzijastas. Taigi kaip čia išsisukus, kaip išėjus sveikam? Esu susirūpinęs ne juokais, nes per paskutiniuosius du dešimtmečius Lietuvos Valstybėje išėjo apie 13.000 knygų. Tegul sau tame skaičiuje yra menkų, bereikšmių knygelyčių, brošiūrėlių, visokių lapelių, maldaknygių ir kitų, kurios bibliografijoje žymimos tik, kaipo vienetai. Tačiau keliolikos tūkstančių knygų skaičiuje yra ne vienas šimtelis ir vertingų veikalų ar tai mokslo ar grožinės literatūros srityje. Apie juos ir reikėtų nors trumpai pasakyti, suglaustai apibūdinti. Bet būk čia išmintinguoju Saliamonu ir atlik pavestą darbą, jei daugumos veikalų esi ne tik neskaitęs, bet ir nematęs, jei jų ir labai norėdamas negali pamatyti, jei, pagaliau, negali gauti netgi reikalingiausių apie juos žinių. Nėra ir baigta.

Žodžiu, padėtis kebli.

Lietuvių literatūra! Žinote, gerbiamieji tautiečiai, kad XIX amžiaus pabaigoje kai kuriose enciklopedijose buvo rašoma, kad visa lietuvių literatūra yra tai... liaudies dainos. Toksai mūsų literatūrai anuomet parašytas liudymas daugelį tuometinių sąmoningų lietuvių piktino. Bet teisingai kalbant, užginčyti panašių teigimų negalėta ir negalėta todėl, kad tuo metu lietuvių rašytojai dar negalėjo kurti pasaulinio masto veikalų, kadangi reikėjo per 40 metų kovoti už... spausdinto žodžio laisvę. O tie, kurie apie mus minėtu tonu rašė, nežinojo mūsų gyvenimo sąlygų, arba iš anksto buvo įsitikinę, kad lietuviai nieko pastovaus negali sukurti.

Netolima ateitis parodė betgi, kad lietuvių tauta dvasinės kūrybos srityje tars savo galingą žodį, nes ji turi vieną gražiausių pasaulio kalbų, kuriai kultūringų tautų šeimoje turi būti, turi atsirasti priderama vieta. Ir ji atsirado. Ne iš karto, bet atsirado.

Iki spaudos laisvės atgavimo buvo kuriami beveik išimtinai tik tendencingi veikalai, nes tada nebuvo laiko galvoti apie tikrąjį meną, jei neturėjome teisės lietuviškai net poterių teksto spausdinti. Mažiau tendencingų veikalų susilaukėmė iškovoję spaudos laisvę. Metai po metų buvo vis daugiau išleidžiama grožinės li-

---

motinos atodūsių; nebejautė trobon besiskverbiančio šalčio; nejuto drebulių, kurie ją beperstogės krėtė. Matė tik iš tolių tolybės atšlubuojantį luošą keleivį, girdėjo jo žingsnių garsus.

— Vargšelis mano... Pranai! Praneli! Greičiau! Aš nabagaliu... Jėgu jau nebeturiu...

Jos akys lėtai susimerkė. Tasai keleivis atėjo ir pabučiavo ją pačiosna lūposna. Ji neapsiriko. Tai buvo Pranas.

— Kodėl tu tokis šaltas?

— Per tieką metu, Monikut, tu manęs nepašildei...

— Eikš dabar... — apkabino jį rankomis ir smarkiai smarkiai prispaudė prie krūtinės. Matė tą stebuklingąją jųdviejų laimės ranką, kuri paėmė iš palovės prašoktąsias kurpes, pakėlė jas. Ir buvo jos vėl naujos, gražios ir žėrinčios kaip prieš jųdviejų jungtuves. Jai visiškai tada akyse suraibuliavo ir nieko daugiau nebematė, nieko daugiau nebejautė. Tik, sūtemoms įsigalėjus, nuslydo visiškai nuo suolo ir plumpterėjo į grindis, kaip mestas į nežinią akmuo.

— Monikut, Monikut, — šaukė gargaliuojančiu balsu nuo krosnies senė, — paduok man vandens... Taip, va, burnoj sausa...

Neprisišaukusi ir toji nurimo. Po geros valandos galima dar buvo girdėti tylus šnabždėsys:

— Jėzau... Marija... Juozapai... Šven...

*

Ryto šviesa nuvijo sūtemas, apšviesdama trobos vidų. Nejauki tyla visur buvo įsibrovusi. Ties stalu palangėje prie suolo gulėjo sugniužusi Monika nė nepanaši į anąją parapijos gražuolę, kuria prieš devynioliką metų, daugelis grožėjosi, kai tik kur pasirodydavo. Nuo krosnies buvo nukabusios senės kojos, be jokio krustelėjimo. Tiktai po lova buvo viskas taip pat. Prašoktos kurpės buvo niekieno nepajudintos, apie jas buvo šešėliai, dulkės ir šiaudagaliai, kaž kas kur bėgiojo ir bėgiojo...

teratūros veikalų, kurie ir šiandieną nenustojo būti pastovūs, kūrybiškai vertingi. Prozaikų eilėje pirma vieta priklauso *V. Pietariui, J. Biliūnui, Žemaitei, Lazdynų Pelėdai, Dobilui, Šatrijos Raganai, V. Krėvei, Vienuoliui, J. Šeiniui, K. Puidai, J. Tumui-Vaižgantui* ir kitiems, kurie, nors ir labai sunkiose sąlygose kurdami, jau prieš Didįjį Karą mūsų grožinę literatūrą pastatė ant tvirtų, pastovių kojų.

Poetai su tautos dainiumi *Maironiu* priešakyje sukūrė visą eilę poezijos dalykų, kurių ne vienas yra tikras poezijos perlas, o daugybė gražių eilėraščių ilgainiui taip išplito tautoje, kaipo liaudies dainos, kad šiandieną daugelis net nežino, jog ta ar kita skambi daina yra mūsų žinomų poetų veikalai.

Kūrybinis darbas lietuvių literatūroje buvo sutrukdytas tik Didžiojo Karo metu, kai Lietuvos kraštą užgulė kruvina ir ugninga karo našta. Tada visi galvojo ne apie kūrybą, bet apie būtiniausius gyvenimo dalykus, nors ir tokiose sąlygose ne vienas kūrė veikalus.

Padėtis pasikeitė iš pagrindų 1919 metais, kada Lietuvos, kaipo Valstybės atstatymas-organizavimas buvo jau įvykęs faktas, kada visas gyvenimas pateko į visiškai naujas sąlygas. Tada ir literatūra nuėjo visai kitais keliais.

Iki 1919 — 1920 metų lietuvių literatūroje mažiau ar daugiau vyravo sentimentalizmas, kurio vyriausiuoju reiškėju buvo dainius Maironis. Šitokia literatūros pakraipa ypač buvo ryški poezijoje. Ar sentimentalizmas mūsų prieškarinei literatūrai buvo naudingas ar žalingas, tai nuomonės skiriasi. Dėlto netgi nėra jokio reikalo diskutuoti ir reikia pasitenkinti pažymėjus patį faktą.

Užtat kuriantis savajai Valstybei, realizuojantis daugelio kartų svajonėms, jau maža buvo nuolat dainuoti apie įvairius gamtos gražumus, apie meilės dalykus; reikėjo kreipti dėmesys ir į naująją padėtį — į Valstybę; reikėjo pažvelgti ne tik į kaimo ir pievų aplinkumą, bet i miestą ir į tai, kas jame darėsi. O juo labiau, kad miestuose ėmė rastis lietuviško elemento, kuris savo jėgomis organizavo Valstybę. Miestas, kaip žinome, skiriasi nuo kaimo visukuo ir iki tol lietuvių literatūroje miestas su jo geromis ir blogomis savybėmis buvo paliestas tik paviršutiniškai, o visas dėmesys buvo nukreiptas beveik išimtinai į kaimą.

Įvykusią atamainą pirmieji pastebėjo vadinamieji *„Keturiavėjininkai"*. Jie savo literatūros žurnale „K e t u r i V ė j a i" pradėjo kviesti visus lietuvių dvasinės kūrybos atstovus susirūpinti ne tik kvepiančiu lankų šienu, bet ir dvokiančiu miesto asfaltu, ne tik lakštingalos čiulbėjimu, bet ir fabrikų sirenų balsais. Kodėl? O gi todėl, kad lietuvių buvo ir mieste ir fabrikuose. Tiesa, senosios kūrybos atstovams šitokia atamaina nepatiko. Ortodoksiškai-konservatyviškų pažiūrų išpažinėjas *Jakštas-Dambrauskas*, rašydamas apie „Keturių Vėjų" žurnalą, pareiškė, kad kai parsinešęs jį namo, pūstelėjo pro langa, tai žurnalą vėjas išnešiojo į visas keturias puses. Išėjo truputį kitaip. Vėjas tą žurnalą išnešiojo į visas puses tik kritiko Jakšto fantazijoje, o iš tikro „Keturi Vėjai" liko savame krašte ir gerokai paveikė tolimesnę literatūros kūrybą, priversdamas jos atstovus ieškoti naujų kelių ir pamiršti senus. Tai buvo *K. Binkio, S. Šemerio, A. Rimydžio, T. Tilvyčio, J. Petrėno - Tarulio, J. Tysliavos* ir kitų rašytojų nuopelnas.

Tačiau paraginti buvo daug lengviau, negu tuos naujus kelius surasti. Ir tai todėl, kad naujai susiorganizavusios Lietuvos Valstybės miestuose dar nebuvo nei dvokiančio asfalto, nei tiek daug staugiančių fabrikų. Apie visa tai buvo tik pradėta galvoti ir vienur kitur imta pamažėle realizuoti. Dėlto betgi nenusiminta ir darbas kūrybos srityje buvo varomas priekin. O juo labiau, kai ilgainiui, pasitraukus iš kovos arenos „Keturių Vėjų" grupei, ėmė rastis naujų šūkių skelbėjai. Į kūrybos sceną išėjo beveik tuo pačiu metu dvi grupės: ryškūs kairieji, susispietę žurnale *„Trečias Frontas"* ir dešinieji, įsteigę savaitinį žurnalą *„Naująją Romuvą"*. Vieni ir kiti savo žurnaluose kovojo, tiesė naujus kūrybos gyvenimo kelius, tačiau po poros metų išliko tik „Naujosios Romuvos" grupė; trečiafrontininkai, perdaug persiėmę kraštutinio radikalizmo adoravimu, buvo priversti susilikviduoti. Tačiau nereiškia, kad jie išsisklaidė ar išnyko. Nieko panašaus! Tik sulikvidavus „Trečią Frontą", jo šulai pradėjo kūrybinį darbą individualiai. Kadangi dar apie tai teks kalbėti, tai šioje vietoje grįžtu į abiejų žurnalų nuopelnus mūsų literatūrai.

Kiekvienas jų turėjo savo ideologijos šalininkus rašytojus, kuriems žurnalų skiltyse buvo duodama progos parodyti savo gabumus, juos vystyti, ugdyti ir tuo būdu metai po metų didėjo rašytojų skaičius; gausėjo tuo pačiu ir grožinės literatūros veikalų. Be to, darbavosi visa eilė rašytojų, kurie nepriklausė jokiai ideologi-

nei grupei. Šie rašytojai, kurie galima drąsiai pavadinti ***nepriklausomais***, mūsų literatūrai taip pat davė labai vertingų veikalų, gal net daugiau negu partinio pobūdžio rašytojai.

Kai kalbame apie ideologinių grupių atstovus rašytojus ir nepriklausomus rašytojus, tai negalima nesuminėti ir senųjų bei jaunųjų rašytojų tarpe pasireiškusio didesnio ar mažesnio nuomonių skirtumo, kuris irgi davė progos ne vieną klausimą išspręsti nuodugniau. Dalis senosios kartos rašytojų, priešakyje su minėtu Jakštu, beveik neprisitaikė prie naujų gyvenimo sąlygų ir mažai ką davė naujo. Tačiau didesnė prieškarinių rašytojų dalis ilgainiui sugebėjo atsikratyti atgyvenusio sentimentalizmo, įsigyveno į naująją padėtį ir daug sukūrė naujų, iš tikro vertingų veikalų.

Apie įvairius pakarinėje lietuvių literatūroje pasireiškusius ideologinius skirtumus ir tarpusaves nekruvinas kovas galima būtų daugiau rašyti, bet vietos stoka neleidžia. Užtat tenka nors trumpai ir suglaustai suminėti labiau žinomus autorius ir jų veikalus.

Paimkime iš eilės prieškarinius mūsų rašytojus, kurie, jei taip galima išsireikšti, yra prieškarinio lietuvių tautos gyvenimo jungtis, kurie gyveno sąmoningą gyvenimą tada, kai apie laisvę buvo tik svajojama ir tada, kai laisvė buvo iškovota suorganizavus savąją Valstybę. Tokių, ne tik didelių rašytojų, bet ir garbingų lietuvių, yra visa eilė. Štai jie: *J. Tumas - Vaižgantas, V. Krėvė-Mickevičius, A. Vienuolis - Žukauskas, L. Gira, S. Čiurlionienė, A. Jakštas, M. Vaitkus, Lindė-Dobilas, I. Šeinius, Žemaitė, Lazdynų Pelėda, Šatrijos Ragana, M. Gustaitis, Margalis.*

Visų šių ir kitų rašytojų: moterų ir vyrų, kairiųjų ir dešiniųjų, poetų ir prozininkų veikalai yra žinomi, daugumą jų mes skaitėme. Deja Beširdis likimas minėtų rašytojų eilę gerokai praretino ir šiuo metu gyvųjų tarpe yra vos pusė. Iš gyvenančiųjų prieškarinių rašytojų daugiausiai sukūrė *V. Krėvė* ir *Vienuolis*. Abiejų šių rašytojų veikalai yra išleisti ištisai ir sudaro apie po 10 tomų. Ypač yra plačiai skaitomas Vienuolis, pagarsėjęs dar prieš Didįjį Karą savo gražiomis novelėmis. Po karo Vienuolis yra išleidęs šiuos žymesnius savo veikalus: „Vėžys", „Prieš dieną", „Kryžkeliai", „Viešnia iš Šiaurės" ir „Ministeris".

Visi čia suminėti Vienuolio veikalai nėra tai mažučiai kūrinėliai, bet didelio masto, kuriuose autorius, kaipo žodžio meisteris, nepaprastai vaizdžiai atkūrė pokarinio Lietuvos gyvenimo įvairius laikotarpius ir sritis.

Jei iš prieškarinių mūsų rašytojų judriausias yra Vienuolis, tai jaunosios rašytojų kartos atstovai, kurie mėgina savo kūrybines jėgas Lietuvos Valstybėje, visi beveik yra judrūs. Turimomis žiniomis, šiuo metu Lietuvos Valstybėje yra beveik visas **šimtas** įvairių rašytojų, kurių vieni mažiau, kiti daugiau, vieni menkesnių, kiti geresnių veikalų yra sukūrę ir tuo būdu praturtinę mūsų literatūrą. Pirmaisiais Valstybės gyvavimo metais nei senieji, nei jaunieji lietuviai rašytojai didesnių veikalų nesukūrė. Tur būt ieškojo naujų kūrybai kelių, o gal nebuvo apsipratę su naująja padėtimi, su atsiektu idealu. Ir tik po kelerių metų pirmas pasirodė *J. Švaistas*, parašęs dvi apysakas: „Šilkinė suknelė" ir „Kerpių berniūkštis". Šiose apysakose, o taip pat ir keliolikoje gražių novelių autorius vaidžiai parodė pirmuosius Lietuvos Valstybės gyvavimo metus. Autoriui ypač pavyko „Kerpių berniūkštis", kurioje jisai aprašė savanorio likimą. Tai autoriui juo labiau pavyko, nes jis pats yra kariškis.

Nežinau, kaip yra nusiteikusi literatūros kritika, bet man, vos apgraibomis susipažinusiam su lietuvių literatūra, taip ir norisi pasakyti, kad J. Švaistas pirmas parodė atgimusios tautos dvasiniems kūrėjams kelią, kuriuo jie turi eiti imdami savo kūrybai medžiagą (teigiamai ar neigiamai parodytą) iš to, kas kiekvienam lietuviui yra brangu. Labai gaila, kad J. Švaistas po to nieko neparašė (man bent neteko matyti).

Po kelerių metų Lietuvos spauda pradėjo signalizuoti apie naują didelį veikalą, kurį rašė, rengė spaudon ne nežinomas asmuo, bet dar 1921 m. užsirekomendavęs, kaipo žymus poetas, dramaturgas ir prozininkas *Putinas-Mykolaitis*. Visa skaitančioji lietuvių visuomenė buvo susipažinusi su jo 1921 metais išleistais eilėraščiais, su dramatiniu veikalu „Valdovo sūnus" ir su meistriškai parašytomis novelėmis „Medūza", „Šviesus šešėlis" ir „Vienu pabučiavimu". Ir štai po daugelio metų literatūriškos abstinencijos naujas, didelis veikalas ir dar iš kunigų gyvenimo. Šitokios žinios visus suelektrizavo ir kai pasirodė pirmas romano „Altorių šešėly" tomas, skaitančioji visuomenė jį tiesiog išgaudė. Ir tai suprantama. Kunigai lietuvių tautos gyvenime suvaidino didelį vaidmenį; kunigai sudaro tam tikru paslaptingumu pasižymintį luomą, kuris ne visiems

yra žinoma. Tiesa, apie kunigus ir prieš tai jau pasirodydavo veikalėlių. Bet kas iš to! Tada apie kunigus rašė arba jų priešai visokius pamfletus, arba kiti norėdami prisigerinti—pleškino panegirikus. Tuo tarpu Putinas-Mykolaitis parašė apie kunigus teisingai, nei jų peikdamas, nei girdamas. Ši pagrindinė autoriaus mintis jo veikalą padarė ypatingai populiarų. Jei pridėsime prie to, kad autorius yra vienas stipriausių lietuviško žodžio meisterių, mokąs meniškai atkurti įvairiausius veikale aprašomus dalykus, tai bus aišku, kad Putinas-Mykolaitis savo veikalu „Altorių šešėly" ir pernai išleistu romanu „Krizė" naujoje lietuvių literatūroje yra tikra pažiba *).

Pasidžiaugęs Putino - Mykolaičio veikalais, kaipo nepaprastu mūsų literatūros laimėjimu, esu keblioje padėtyje nežinodamas, kam po Putino-Mykolaičio skirti pirmąja vietą. Keblu yra ir todėl, kad paskutiniu metu grožinės literatūros veikalų leidžiama vis daugiau, vis geresnių.

Paimkime iš eilės *J. Savicki*, vienintelį Lietuvos diplomatą rašytoją, kuris yra išleidęs du novelių rinkinius: „Šventadienio sonetai" ir „Ties aukštuoju sostu". Netrukus išėjo į literatūros parnasą *L. Dovydėnas*, kuris 1935 metais išleido vertingą veikalą „Ješkau gyvenimo draugo", o 1936 metais už apysaką „Broliai Domeikos" gavo valstybinę literatūros premiją. *Jeva Simonaitytė* 1935 metais išleido didelį romaną „Aukštujų Šimonių likimas", kuriame aprašė Mažosios Lietuvos lietuvių gyventojų martirologiją vokiečių valdžioje. Už šį veikalą ji taip pat gavo valstybinę literatūros premiją. *J. Grušas* (Dabartinis Lietuvių Rašytojų Draugijos pirmininkas) užsirekomendavo dideliu romanu „Karjeristai", ir novelių rinkiniu „Sunki ranka". *J. Marcinkevičius* parašė didelį trijų tomų romaną „Mes ateinam", „Benjaminas Kordušas" ir visą eilę kitų vertingų veikalų, kuriais gerokai praturtino lietuvių literatūrą. Arba vėl *A. Vaičiulaitis*, kurio veikalai: „Vidūdienis kaimo smūklėje" (novelės), apysaka „Valentina" ir kiti yra irgi didelis literatūros laimėjimas. *V. Andrukaitis* išleido romaną „Martynas Skroblas, kuriame atvaizdavo Mažosios Lietuvos lietuvio jūrininko M. Skroblo gyvenimą.

St. Būdavas parašė romaną iš mokytojų gyvenimo „Mokytojas Banaitis". *P. Ruseckas* parašė eilę novelių, kurios išleistos atskiru rinkiniu „Išniekintos vėliavos". Be to, P. Rusecko yra išleistas vertingas 2 tomų veikalas „Knygnešys", kuriame atpasakoti lietuvių knygnešių vargai 1865—1904 metais. *K. Inčiūra* parašė sentimentalinio pobūdžio romaną „Ant ežerėlio rymojau".

Nemaža gyvumo įnešė į lietuvių literatūros pasaulį *P. Cvirka*, buvęs trečiafrontininkas. Yra tai, berods, stipriausias ir gausiausias šios pakraipos atstovas, užsirekomendavęs visa eile veikalų, būtent: „Saulėlydis Nykos valsčiuje" — novelės, „Frank Kruk" — dviejų tomų romanas, „Žemė maitintoja", „Meisteris ir sūnūs" ir kiti. Ypač gyvas diskusijas sukėlė „Frank Kruk", kuriame autorius pikta satira aprašė Amerikos lietuvius. Maždaug tą pačią kryptį grožinėje lietuvių literatūroje atstovauja ir kiti trečiafrontininkai, pavyzdžiui, *A. Venclova*, išleidęs novelių rinkinį „Beržai vėtroje" ir didelį romaną „Draugystė". *K. Boruta* išleido novelių rinkinį „Drumstas arimų vėjas" ir *J. Šimkus* novelių rinkinį „Kova dėl Dievo".

T. Tilvytis (buvęs keturvėjininkas) išleido novelių rinkinį „Ministerijos Rožė" ir „Kelionė aplink stalą". T. Tilvytis jumoristas ir todėl jo veikalai turi jumoristinio pobūdžio. Šią mūsų literatūros sritį atstovauja dar *T. Tarulis*, *L. Janušytė* ir *A. Gricius* (Pivoša).

Kai kalbama apie prozos veikalus, tai negalima nesuminėti ir vaikams skiriamos literatūros kūrėjų, kurių pirmon eilėn tenka suminėti *Pr. Mašiotas*, parašęs daugelį originalių veikalų ir nemažiau jų išvertęs iš kitų kalbų. Po jo eina *V. Tamulaitis*, *P. Babickas* ir kiti.

Tiek sugraibsčiau palaidžių žinių apie man žinomus veikalus. Deja. Apie paskutiniais metais pasirodžiusius didesniuosius veikalus nieko beveik nežinia, nes jie negaunami.

Pravartu nors trumpai suminėti gausūs poetai, kurių Lietuvoje tikrai netrūksta. Štai, galima sakyti, seniausias pokarinio laikotarpio poetas *F. Kirša*, išleidęs visą eilę savo poetinių kūrinių; atsiliepia retkarčiais iš prieškarinių laikų vilniečiams pažįstamas *L. Gira*, nepasiduoda tėvui ir sūnus *V. Sirijos Gira*, išleidęs moderniškų eilėraščių du rinkinius: „Širdys formaline" ir „Golas į ateitį"; daug gyvumo įneša poezijon *J. Kossu - Aleksandravičius*,

*) Be to, prof. Putinas-Mykolaitis yra ne tik pirmaeilis beletristas, bet ir gimtosios literatūros istorikas, parašęs didelį veikalą „Naujoji lietuvių literatūra", kurio išėjo iš spaudos pirmoji dalis.

BR. DRINGIS

Lietuvių darbai Rusijoje Didžiojo Karo metu

Dvidešimt metų jau praėjo nuo tos didingos ir reikšmingiausios lietuvių tautos istorijoje valandos, kada buvo paskelbta Nepriklausomybė. Anųjų tautos sūnų eilės, kurios kūrė tą Nepriklausomybę, gerokai jau praretėjo, daug didelių vyrų, paaukojusių savo gyvenimą Lietuvos laimei, jau gyvų nebėra.

Atėjo ir ateina naujos kartos, kurioms tie vargo laikai paskendę jau praeities ūkanuose, tų kovų didvyriai ir darbai mažai, o gal ir visai nežinomi. O taip būti neprivalėtų. Istorija geriausia mokykla, iš tolimos ir netolimos praeities mokomės gyventi. Užtat norint gyvenime nedaryti klaidų, norint pagerbti anų laikų mūsų tautai dirbusius žmones ir iš jų pasimokyti gyventi ir dirbti, kiekvienam reikia žinoti praeitį ir kas joje padaryta. Apie lietuvių tautos atgimimą ir Nepriklausomybės kovų laikus gražiausia byloja tų laikų lietuvių veikėjų raštai ir atsiminimai. Juos reikia perskaityti ir į juos įsigilinti kiekvienam lietuviui, o ypač šviesuoliui, kuris nori tautos darbą dirbti. Tokių atsiminimų yra jau daug parašyta po keletą tomų. Pažymėtini jų yra šie: kun. Žadeikos, p. Vaineikienės, kun. Dogelio, M. Yčio ir kitų. Šiame straipsnelyje bus atpasakota svarbesni bruožai iš daug nusipelnijusio savo darbais Lietuvos Nepriklausomybei dr. Martyno Yčo atsiminimų apie lietuvių svarbesnius darbus, nuveiktus Didžiojo Karo metu Rusijoje.

Kilo Didysis karas. Sugaudžia patrankos, gaisrų pašvaistės nušviečia didesnę viso pasaulio dalį. Lietuva atsiduria dviejų kariaujančių pusių sukuryje. Pirmieji vokiečių šūvai krenta kaip tik į Lietuvos žemę. Pradžioje rusų armijai, Rennekampfo vedamai, sekasi. Ji užima visą Mažąją Lietuvą su Klaipėda, Tilže ir Isrute ir pradeda skirti net savo administraciją. Bet jau tų pačių metų rudenį rusų armija atremiama į Didžiosios Lietuvos sienas. Kaimai, miestai ir miesteliai, eidami iš vienų rankų į kitas, virto griuvėsiais. Žmonės, išbaidyti, kaip tie paukšteliai iš savo gūžtų, ėmė traukti į Lietuvos gilumą. Pabėgėlių skaičius didėjo ir augo. Jau 1914 m. rugpiūčio pabaigoje tie pabėgėliai užplūdo didesnius centrus, ypatingai gerokas jų būrys buvo Vilniuje. Mūsų visuomenė, būdama neorganizuota ne ką galėjo jiems padėti. Nebuvo nei prieglaudų, nei bendrabučių, nei pinigų nelai-

---

išleidęs šiuos eilėraščių rinkinius: „Eilėraščiai", „Imago mortis", „Intymios giesmės" ir pernai „Užgesusios akys", už kurį jam buvo pripažinta valstybinė literatūros premija.

Atsiliepia retkarčiais *B. Sruoga;* netyli *Buivydaitė* (Tyrų duktė); rašinėja ir K. Binkis (keturvėjininkas). K. Binkis taip pat rašo ir proza. Už pernai parašytą veikalą „Kiškių sukilimas" skirtą vaikams, autorius gavo Raudonojo Kryžiaus literatūrinę premiją. Miškinis išleido savo gražių eilėraščių rinkinį „Varnos prie plento", už kurį irgi gavo dovaną. *K. Borūta* išleido „Allo", „Dainos apie svyruojančius gluosnius", „Kryžių Lietuva" ir „Duona kasdieninė". Antras, šalia K. Borūtos, buvęs trečiafrontininkas poetas yra *J. Šimkus,* išleidęs du eilėraščių rinkinius: „Už durų" ir „Pasakos iš cemento". Esti atsitikimų, kad retkarčiais prisimena save ir mūsų prieškariniai poetai.

Mūsų dramaturgiją ir toliau atstovauja *P. Vaičiūnas*, sukūręs visą eilę dramų iš Lietuvos Valstybės gyvenimo. S. Čiurlionienė pagarsėjo savo veikalu „Aušros sūnūs", be to parašė „Pinigėlius", „Pasiutusią veidmainystę" ir „Riterį budėtoją"; *V. Krėvė* davė mūsų scenai šiuos veikalus: „Skirgailą", „Žentą" ir „Likimo keliais"; *Moironis* trilogiją „Kęstučio mirtis"; *Putinas-Mykolaitis* — „Valdovo sūnų"; *V. Alantas* — „Užtvanką" ir „Gaisrą Lietuvoje"; *Pivoša* — „Palangą"; *B. Sruoga* — „Milžino paunksnėj"; *V. Bičiūnas* — „Žalgirį"; *M. Vaitkus* — „Dangaus viešnią" ir pan.

Kritikos srityje darbuojasi: *L. Gira* (Radzikauskas), *V. Bičiūnas, A. Vaičiulaitis, V. Putinas-Mykolaitis, A. Ruginis, St. Povilavičius* (Vy-

mingiems sušelpti. Dėl to šv. Mikalojaus parapijos klebono kun. Jezukevičiaus, Em. Vileišienės ir adv. Andr. Bulotos rūpesčiu sušaukta 40 žmonių būrelis, kuris, pasivadinęs Vilniaus Lietuvių Komitetu, ėmėsi darbo.

Tai buvo pirma šios rūšies organizacija mūsų krašte. Tasai Komitetas surinko 65 rub. 80 kapeikų ir su šia suma pradėjo darbą, kuris paskiau išsiplėtė ligi nematytų ribų. Aukos buvo renkamos nuolatos visose lietuvių parapipijose. Taip pat buvo važinėjama po sodžius. Tas darbas gerai sekėsi Em. Vileišienei, kuri po kelių dienų atvežė 800 rub. ir daugelį vežimų maisto ir drabužių. Bet nežiūrint į mūsų visuomenės duosnumą buvo aišku, kad vis didėjančio nukentėjusių skaičiaus negalima bus aprūpinti. Todėl Valstybės Dūmos atstovas Martynas Yčas 19ı4 m. liepos 29 dieną Imperatoriškosios Laisvosios Ekonominės Draugijos tarybos posėdyje išdėstė pabėgėlių vargus ir išprašė lėšų ir nukentėjusiems nuo karo šelpti. Lietuvių Komitetas gavo mėnesinę pašalpą 400 rub. Bet didžiausios paramos sulaukė Lietuvių Komitetas iš galingiausios tada nuo karo nukentėjusiems šelpti organizacijos, kuri vadinosi Didž. Kunigaikštytės Tatijanos Nikolajevnos, antrosios caro dukters vardu.

Ši draugija buvo įkurta Petrapilyje Valstybės Tarybos nario A. B Neidgardo. Caras paskyrė savo dukterį Tatijaną garbės pirmininke ir davė Komitetui abudu su cariene iš savo privatinių lėšų po 450.000 rub.

Martynas Yčas kreipėsi dabar į to Komiteto pirmininką A. B. Neidgardą, prašydamas duoti mėnesinės pašalpos ir lietuvių Komitetui Vilniuje po 10.000 rub, o, be to, pakvietė pirmininką Neidgardą atlankyti Vilnių ir vietoje susipažinti ir įsitikinti, koks skurdas ir vargas slėgia vietos žmones. Neidgardas, atvykęs į Vilnių ir susipažinęs su tremtinių padėtimi, įkūrė čia Tatijanos Komiteto skyrių, kurian įėjo po du atstovu iš kiekvienos organizacijos. Grįžęs Petrapilin sureferavo Komiteto posėdyje vilniečių reikalus ir paskyrė lietuviams 10.000 rub. mėnesinės pašalpos.

Tenka pastebėti, kad Neidgardui atvykus Vilniun, lietuviai stengėsi jį painformuoti ir apie politinius lietuvių siekimus. 1914 m. „Lietuvos Žinios" taip aprašinėjo tą žygį: „Spalių 7 dieną atvažiavo į Vilnių Valstybės Tarybos narys ir Didž. Kun. Tatijanos esančio globoje Komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti pirmininkas Neidgardas, apžiūrėjęs lietuvių prieglaudas, išsitarė, kad jos geriausiai yra sutvarkytos". Toliau „Liet. Žinios" rašo: „bevažinėjant iš prieglaudos į prieglaudą M. Yčui teko plateliau pašnekėti su p. Neidgardu apie Lietuvos reikalus. Tarp ko kito teko nušviesti kelias įdomesnes mūsų tautos istorijos gadynes, tautinius santykius Lietuvoje, o ypač Vilniuje, Prūsų Lietuvos padėtį ir jos vis aiškesnį kultūrinį kry-

---

kintas) *B. Brazdžionis*, *J. Šimkus*, *J. Butėnas*, *Korsakas Radžvilas* ir kiti.

Kalbant apie grožinę mūsų literatūrą ir apie jos didelius laimėjimus, pravartu suminėti ir gausūs vertimai. Iki šiol lietuvių kalba yra išleista daugelio pasaulinių klasikų veikalų. Paskutiniu metu didžiausias Kaune knygynas ir knygų leidimo bendrovė „Spaudos Fondas", įsteigė vadinamąjį „Literatūros Panteoną", kurio vardu leidžiami pasaulinių klasikų veikalai. Iki šiol išleista daugiau, kaip 20 veikalų. Tuo būdu skaitančioji lietuvių visuomenė turi progos susipažinti su pasaulinio masto rašytojų veikalais gimtąja kalba.

*

Tiek galėjau pasakyti apie literatūrą Lietuvos Valstybėje. Ne viską pasakiau, nes ne viską žinau. Tai viena. Antra — nepamirškime, kad dvasinis atgimusios lietuvių tautos gyvenimas dar nėra pilnutėlis, tobūlas. Jis dar vis gerinamas, lyginamas. Jis, mano nuomone, panašus į daugelio, daugelio darbininkų statomus rūmus, kurie bus tokie aukšti, kokio aukštumo yra lietuvių tautos idealai, tokie gražūs, kokia yra graži mūsų tautos dvasia. Statant tokius dvasinius rūmus, nieks nežino, kada jie bus užbaigti ir kada galutinai bus pagražinti. O kai tas nežinoma, todėl visi deda į tuos rūmus savo darbo plytelę. Vieni mažesnę, kiti didesnę; vieni trupesnę, kiti pastovesnę. Tokių plytų padedama labai daug. Kurias pastebėjau, pasistengiau suminėti. Bet visų sunku ir tiesiog negalima. Manau betgi, kad ir iš paviršutinės statomų dvasinių rūmų apžvalgos pakankamai aišku, kad yra jau išbaigti ne tik pamatai, ne tik gerokai išvaryta sienų, įstatyta daug šviesių langų, bet daugelyje vietų gražiai papuoštas ir vidus, kuriame ir patiems malonu valandėlę kitą pabūti ir kitiems savo laimėjimus parodyti.

pimą Didžiosios Lietuvos pusėn. M. Yčas atkreipė p. Neidgardo dėmesį į tvirtą lietuvių pasitikėjimą, kad karo rezultate iki šiol išskaidyta Lietuva, būtent, Didžioji, Mažoji ir Suvalkija susijungs į kompaktinį etnografiškai tautinį vienetą ir tokiu būdu galės daug pasekmingiau savomis pajėgomis savojo krašto gyvenimą tvarkyti. Buvo dar M. Yčo pabrėžta, Lietuvos ūkio bei prekybos daviniais pasiremiant, didelė ekonominė svarba turėti Lietuvai Nemuną iki pat jūros".

Sakytas lietuvių Komitetas galėjo veikti tik Vilniaus miesto plote. Dėl to sumanyta įsteigti Lietuvių Draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti su jos Centraliniu Komitetu Vilniuje, o veikimas išplėsti visame krašte.

Gubernatorius Veriovkinas statutą patvirtino. Išrinkta tokio sąstato komitetas: M. Yčas — pirmin., Ant. Smetona—vicepirmin., St. Šilingas—sekretorius. adv. Kymantas—iždininkas ir nariai: E. Vileišienė, kun. Olšauskas, kun. Kukta, kun. Dogelis, Dr. A. Vileišis, adv. P. Leonas, Dr. J. Basanavičius, kun. Jezukevičius, Donatas Malinauskas, J. Balčikonis, A. Žmuidzinavičius, J. Mašiotas, Aug. Janulaitis ir M. Sleževičius.

Šiam komitetui teko suvaidinti labai žymų vaidmenį ne tik šelpiant lietuvius pavargėlius, bet ir mūsų tautos atgiminge. Didžiojo Karo metu teko dirbti didžiausį paruošiamąjį darbą Lietuvos Nepriklausomybės kūrimo bure.

Šis komitetas konsolidavo visas mūsų tautos pajėgas, jis sudarė visą eilę faktorių bendrame išsivadavimo darbe. Ir iš viso tai buvo darbas, kurian buvo sutelkta visos tautos pajėgos ir įtempta visa energija prieš gresiantį pavojų. Komitete dirbo visi lietuviai be pažiūrų skirtumo visose tautos gyvenimo srityse. Komiteto rūpesniu buvo išpinta visa Lietuva ir visos lietuvių kolonijos gražiu organizaciniu tinklu, kuris ruošė tautą būsimiems žygiams, sudarė tvirtą pamatą būsimam kultūriniam ir politiniam namui statyti. Komiteto rūpesniu pradėta nuolatos ir tiksliai atstovauti lietuvių tauta plačioje rusų visuomenėje, ir todėl Lietuvos vardas, lietuvių tautos atskirumas ir savitumas darėsi tuo metu vis ryškesnis rusų visuomenės ir vyriausybės akyse. Komiteto triūsu ir taktu buvo pasiektą žymios psichologinės atmainos tarp pačių lietuvių veikėjų. Tie, kurie buvo nutautę ir virtę gyvais mūsų tautos lavonais, įgavę gyvo tautos meilės impulso, stojo į bendrą darbą. Bendrojo nusiminimo metu, kada rodės, jog lietuvių tauta sustojo ties pražūties praraja, Lietuvių Centralinis Komitetas ne tik neleido paskęsti pesimizme, bet savo veikimo pavyzdžiu įkvepė kiekvienam lietuviui tvirtos vilties, kad iš pelenų sužels skaistesnės rūtos, susiūbuos rugių vilnys, kad ant griuvėsių iškils nauji, tvirtesni rūmai ir kad lietuvių tauta dirbdama pasieks to, kas prosenelių buvo taip dailiai sukurta, protėvių prarasta, o vaikų vėl atstatyta.

Komitetas darbavosi sekmingai, nenukrypdamas nuo savo įstatų, nevarydamas jokios partinės politikos ir laikydamasis lygybės principo. Kai ateina pabėgėlis ir prašo pašalpos, tai niekam nė į galvą neateina paklausti, kokios jis esąs partijos. Buvo tik žiūrima, ar jis reikalingas pašalpos ir kiek jam duoti galima. Nežiūrint į tai Komitetas turėjo nemaža, gal daugiau dėl asmeniškų sumetimų, savo vidaus priešų. Bet tai darbo labai netrukdė. Nežiūrint sunkumų, kurių teko sutikti iš savų ir iš svetimų pusės, nepalaužiamai Komitetas stovėjo savo tautiečių gynimo ir rūpinimosi jais pozicijose.

Centralinis Komitetas šalia materijalinės pašalpos rūpinosi žmonių dvasios reikalais. Be kita ko, išrūpinta ir gauta, nors per didelį vargą, lietuviams pabėgėliams lietuviškos pamaldos Vilniuje šv. Petro ir kitose bažnyčiose.

Tolimesnį lietuvių gyvenimą ir bendrą situaciją keitė tai vienon tai kiton pusču Didžiojo Karo siaubo svyravimas. Vokiečiai, užėmę didžiąją dalį Lietuvos, ėmė artintis prie Vilniaus. Dėl to Centr. Liet. Komitetas pasidalino pusiau. Viena jo dalis su pirm. M. Yču, Šilingu, P. Leonu, Balčikoniu, kun. Olšausku išvažiavo drauge su tremtiniais į Rusiją, o antroji dalis su vicepirm. A. Smetona liko Vilniuje, kad ir toliau galėtų, vokiečiams užėmus Lietuvą, varyti šelpimo bei politikos darbą ir atstovauti lietuvių tautą.

Susirinkus komitetui Petrapilyje, buvo imtasi skubiai organizuoti tremtiniai, išsisklaidę po plačiąją Rusiją. Svarbiausias jo tikslas buvo ir toliau teikti medžiaginę ir dvasinę pagalbą visiems to reikalingiems lietuviams. Palaikyti ir sustiprinti pabėgėlių ryšius su Lietuva, jos kultūra bei siekiais. Šių šūkių vedamas C. Komitetas greitu laiku taip išplėtė savo veikimą, kad, galima sakyti, nebuvo nė vieno lietuvių pabėgėlių punkto, kuriuo Komitetas nesirūpintų. Komitetas turėjo suorganizavęs per 250 skyrių, kurių globoje buvo tūkstančiai tremtinių. Buvo įsteigta 354

mokyklos. Jų tarpe Komiteto laikomos Varoneže M. Yčo berniukų ir mergaičių gimnazijos, Saulės mokytojų kursai, vėliau Jono Yčo vedamas mokytojų institutas, Tambove ,,Žiburio" gimnazija, Jaroslavly Gustaičio vedama gimnazija, Petrapilyje A. Purėno vedama progimnazija ir daugelis amatų mokyklų. Dėl to lietuvių švietimas kilo visu smarkumu. Greta Komiteto dirbo dar „Saulės", „Žiburio", Blaivybės draugijos. Daromi buvo bendri suvažiavimai, nustatoma bendra darbo vaga ir gairės ateičiai. Čia dar tenka pastebėti, kad Cent. Komiteto darbas ir veikimas plėtėsi ne tik Rusijos plote, bet jis reiškėsi dar ir už jos ribų. Centro Komitetas spinduliavo savo veikla ir užsienyje gyvenančiuose lietuviuose.

Jo rūpesčiu buvo suorganizuotas švedų — lietuvių komitetas Stockholme su įgaliotiniais Jonu Aukštuoliu ir Ignu Šeiniumi. Švedija, kuri laikėsi karo sukuryje neutraliteto, kaip tik buvo patogi įvykdyti lietuviams kai kuriuos savo planus. Čia lietuviai nusprendė sušaukti savo konferenciją. Iš Rusijos nuvyko M. Yčas ir St. Šilingas. Ten visą dirvą paruošdinėjo J. Gabrys. Jis parašė švedų laikraščiuose keliolika straipsnių apie Lietuvą.

Tuose straipsniuose nupasakojo, kad Lietuva po karo tikisi gauti nepriklausomybę. Jos gyventojų skaičius esąs 15 milijonų, o sienos siekiančios Minsko, Mohilevo ir Kijevo. Tokių žinių paskleidimą Gabrys motyvavo savo draugams tuo, esą didesnis gyventojų skaičius užimponuosiąs labiau pasaulį ir priversiąs su tuo kitus skaitytis. Švedijoje lietuviai suorganizavo švedų-lietuvių šelpimo komitetą. Jo pirmininku pakviesta Stockholmo burmistras, žinomas politikas ir parlamento narys, socijalistas Carlas Lindhagenas, kuris daug padėjo lietuviams šiame didžiame darbe. Stockholme lietuviai susipažino su rusų pasiuntiniu Nekliudovu, kuris sutiko persiųsti Vokiečių užimton Lietuvon laiškus ir siuntinius, nes tiesiog iš Rusijos to padaryto buvo negalima. Čia atvykę lietuviai išsirūpino, kad Ispanijos pasiuntinybė apsiimtų globoti lietuvių belaisvus. Lietuvių atstovai išpropagavo visoje Švedijoje, kad po karo lietuviai laukią laisvos Lietuvos, o jei jau tektų sujungti Prūsų Lietuvą su Didžiąja Lietuva ir pasilikti Rusijos ribose, tai pasirįžę yra reikalauti pilnos kultūrinės ir politinės autonomijos.

Iš viso tenka pastebėti, kad tuo metu lietuviai varė plačią savo tautos siekių propagandą ir tam panaudojo visus galimumus. 1916 metais sąjungininkės valstybės: Anglija, Prancūzija ir Italija pakvietė pas save Rusijos Dūmos (parlamento) delegaciją. V. Dūma iš 480 atstovų išrinko 11 asmenų. Ton delegacijos pateko ir vienas lietuvis — M. Yčas. Dabar lietuviai, turėdami progą susitikti su didžiųjų valstybių politikos vadais, rįžosi tai išnaudoti savo tautiniams tikslams. Delegacijai atvykus Londonan, priimė ją Anglijos karalius. Lietuvis stengėsiai šią progą gerai išnaudoti. Prašo delegacijos pirmininką Protopopovą, kad jį rekomenduodamas karaliui pridėtų, jog tai yra Lietuvos atstovas Dūmoje, nes galvota, šį žodį paminėjus, bus proga užsiminti apie Lietuvą. Tas puikiai pavyko. Karalius ilgai teiravosi ir klausėsi Yčo pasakojimų apie Lietuvą. Išklausęs pareiškė gilią užuojautą Lietuvos kraštui ir palinkėjo išsilaisvinti iš priešo okupacijos ir sukurti po karo laisvą Lietuvą. Be to, čia Yčui teko susipažinti su daugeliu žymių Anglijos ir kitų tautų politikais—Chamberlain, Loyd George, W. Churchil, Mac Donald ir kitais ir visiems papasakoti apie Lietuvą.

Prancūzijoje delegacija irgi iškilmingai valdžios buvo sutikta ir priimta. Viename raute Yčiui teko susitikti ir ilgai kalbėtis su būsimoju čekoslovakų prezidentu prof. Masaryku. Italijoje Yčiui pavyko gauti audienciją pas Popiežių Benediktą XV, kuris sutiko paskelbti viso pasaulio bažnyčiose rinkliavos dieną nukentėjusiems dėl karo lietuviams sušelpti. Be to, naudojantis šia Yčo kelione, buvo nuspręsta sušaukti dar vieną konferenciją Šveicarijoje. Šveicarijos lietuvių politinis veikimas prasidėjo dar 1905 m. Tą darbą vykdė Gabrio vedamas „Informacijos Biuras", kurio tikslas buvo informuoti pasaulį apie Lietuvą. 1916 metais Šveicarijos lietuviai paskelbė Berno lietuvių konferencijoje reikalavimą Lietuvai nepriklausomybės. To žinios pasklydo užsienio spaudoje ir atkreipė visos Europos dėmesį į Lietuvos klausimą. 1916 metais nuo gegužės 31 d. iki birželio 4 d. įvyko Lausannoje antra lietuvių konferencija. Ji griežtai užprotestavo prieš barbarišką vokiečių elgimąsi Lietuvoje. Be to, buvo primta visa eilė labai svarbių ir gyvybinių lietuvių tautai nutarimų. Tie nutarimai, galima sakyti, buvo lyg Lietuvos Valstybės konstitucija. 1916 m. birželio 27 — 29 d. Konferencijoje buvo nutarta siekti Lietuvos nepriklausomybės. Po tokių didelių laimėjimų už Rusijos ribų, C. Komiteto pirm. Yčas grįžo į

savo politinės misijos po Europą ir vėl pasinerė su dideliu lietuvių darbuotojų būriu tremtinių šelpimo reikaluose. Kiek vėliau jam teko su kun. Žiliu aukų reikalu važiuoti dar į Ameriką ir čia suorganizuoti iš įvairių pakraipų Amerikos centralinis komitetas aukoms rinkti.

Net pats Amerikos prezidentas Vilsonas kreipėsi į savo tautą ir kvietė aukoti Lietuvos tremtinių reikalams. Buvo paskirta 1916 m. lapkričio 1 dieną specijali aukoms rinkti dieną. Amerikiečiai tada surinko per 200.000 dolerių ir pasiuntė juos lietuviams.

Varydami tą gilią vagą lietuviško darbo šelpimo srityje, Rusijos lietuviai neapsėjo, kaip sakyta, ir be politikos. Nors ir ilgai buvo bartasi dėl įvairių pakraipų, dėl įvairiausių izmų, bet Centralinis Komitetas stengėsi taktiškai vairuoti savo veiklą ir spręsti tik tuos klausimus, kurie buvo visai Lietuvai bendri ir neatidėliotini. Tas politikos darbas vienijo visus, o tie užkulisiniai slapti posėdžiai siekė Lietuvos nepriklausomybės.

1917 metais įvyksta Rusijoj revoliucija. Rusijos piliečiai gauna progos laisvai burtis į politines organizacijas. Tada ir lietuviai išskyrė iš Centro Komiteto politinę grupę, iš kurios, susidarė partijų pagrindais Lietuvų Tautos Taryba. Steigiamasis Lietuvių Tarybos posėdis įvyko 1917 metais kovo mėn. 13 dieną. Šiame susirinkime padaryta daug svarbių nutarimų. Sudaryta laikinas Vykdymasis Komitetas, susidedantis iš dvylikos asmenų. Šis Komitetas turėjo paimti iš rusų valdžios visos Lietuvos teismo, administracijos, kultūros, ūkio, pramonės ir labdarybės reikalus savo žinion, sušaukti steigiamąjį Lietuvos seimą, kuris nustatytų Lietuvos vidaus santvarką ir Lietuvos santykius su kaimyninėmis tautomis. Po to lietuvių delegacija nuvyko pas kunigaikštį Lvovą ir išdėstė jam savo reikalavimus. Jų išklausęs, pareiškė, kad lietuvių kuriamąją inicijatyvą sveikinas, tiems nutarimams pritariąs ir visa tai greitu laiku patieksiąs vyriausybės posėdžiui. Visų nuotaika pakilo, pradėjo plaukti sveikinimai iš visų Rusijos užkampių. Bet praėjo kuris laikas, o Rusijos vyriausybė lietuvių reikalavimų išsprendimą vis dar vilkino.

Kad tie L. T. Tarybos reikalavimai būtų stipriau paremti, nuspręsta 1917 m. gegužės mėn. 27 dieną sušaukti Rusijos Lietuvių seimą Petrapilyje.

Susirinko daugiau, kaip 300 atstovų. T. Tarybos įgaliotinis atidaro seimą. Visų nuotaika pakilusi, bet renkant prezidijumą, susiriejo partinės grupės ir trugdė visą darbą. Vargais negalais sudarytas prezidijumas be socialistų, bet kariškiai revoliucijos būdu nuverčia jį ir pasodina, krikščionims demokratams nusileidus, socijaldemokratus. Seimas aprimsta ir pradeda programines kalbas.

Tautos Pažangos partija (tautininkai) ir dešinysis sparnas aiškiai reikalauja ir įrodinėja paskelbti Lietuvos Nepriklausomybę, o visas socijalistinis sparnas tam priešinasi ir reikalauja apsisprendimo teisės.

Vis dėlto seimo dauguma (140 prieš 128) priima Tautos Pažangos partijos rezoliuciją su reikalavimu nepriklausomos demokratiškais pagrindais sutvarkytos Lietuvos valstybės. Visas kairysis sparnas salę apleidžia. Pasak Yčo, tai buvo liūdniausis vaizdas, kai iš salės išeidama Purėnienė traukė „atsisakom nuo senojo svieto", o paskui ją sekė daug žilagalvių tautai nusipelnijusių ir šiaip bendraminčių minia. Kai kurių nervai neišlaiko. Tumas-Vaižgantas verkia ir pareiškia daugiau nedalyvausiąs politikoje. Rusijos lietuviai suskilo. Seimui neparėmus, suiro ir Liet. Tautos Taryba, bet pats nepriklausomybės principas liko išsaugotas.

Vykdomoji seimo komisija, daugumos išrinkta, pasiunčia savo atstovus į Kijevo autonominį tautų kongresą. Tą delegaciją sudaro prof. A. Voldemaras, kun. Tumas ir St. Čiurlionis. Tame kongrese plačiai išpropaguota ypatingai prof. Valdemaro rūpesniu lietuvių rezoliucija ir viso kongreso vienbalsiai pripažinta Lietuvai nepriklausomybės teisė.

Lietuviai vėl pradeda konsoliduotis, o ypatingai po Kierensko kalbos, kuri griežtai buvo nukreipta prieš tas tautas, kurios stengėsi kurti nepriklausomas valstybes Rusijos imperijos griuvėsiuose. Ir kairieji, nusivylę Kierenskio politika, grįžta ir pradeda rasti bendrą kalbą su kitomis pakraipomis. Lietuvių visuomenė troško ir reikalavo, kad ir vėl būtų sudarytas bendras politikos centras. Ir štai, Lietuvos karių organizacijai padedant, pakviesta trys žymūs savo darbais vyrai—J. Jablonskis, Fr. Mašiotas ir Dr. Grinius ir pasiūlyta jiems imtis inicijatyvos sušaukti visų partijų atstovus į bendrą susirinkimą. Tų partijų atstovų susirinkimas įvyko Voroneže. Ten sudaryta aukščiausioji visos Rusijos Lietuvių Tautos Taryba. Socijaldemokratų dauguma nedalyvavo, nes jie jau turėjo Pe-

A. PANGONIS

Specijalizacija ar diletantizmas?

Turime jau nemažą būrį jaunimo, einančio aukštuosius mokslus. Yra jau keliolika ir pabaigusių moklus. Visi jie sudaro, ar bent turi sudaryti, mūsų visuomenės intelektualinį elitą. Vieni studijuoja humanitarinius mokslus, kiti—mediciną, teises, vėl kiti gamtos ar matematikos mokslus, dar kiti — inžinierijos ir politinius mokslus. Vadinasi, studijuojama įvairūs mokslai. Imant visuomeniškai, toks studijuojančiųjų susiskirstymas mokslo atžvilgiu yra geras reiškinys, nes kiekvienai visuomenei reikalinga įvairių mokslų ir profesijų žmonių. Toks reiškinys paprastai vadinamas visuomeniškąja darbo padala. Be šios visuomeniškosios darbo padalos negali apseiti nė viena civilizuota visuomenė. Darbo padala yra būtina ir mūsų visuomenei. Nesunku pastebėti, kad darantis gyvenimui kaskart sudėtingesniam, ir visuomeniškoji darbo padala tolygiai diferencijuojasi tiek ekonominėje, tiek dvasinėje, atseit, mokslo srityje. Enciklopedistų gadynė jau seniai praėjo. Šiandie vienam, kad ir genijaliausiam, žmogui nebeįmanoma visko aprėpti, viską žinoti ir mokėti. Vis dažniau šiandie pasitaiko istorikų, kurie, nenorėdami būti paviršutiniški, imasi studijuoti tik vieną kokį visuotinės ar savo tautos istorijos laikotarpį, kurį stengiasi gerai pažinti, kiaurai peržvelgti. Ir tokiam vienam laikotarpiui studijuoti reikia viso žmogaus gyvenimo. Literatūros istorikai taip pat smulkina savo mokslo objektą į didesnius ar mažesnius laikotarpius, ir juos tyrinėja. Labai dažnai jau pasitaiko, kad literatūros istorikai apsistoja tik ties vienu kuriuo rašytoju ir stengiasi nuodugniai pažinti tik to vieno rašytojo kūrybą. Panašiai yra ir kituose moksluose,

Nereikia, suprantama, daug aiškinti, koks yra visuomeniškosios darbo padalos svarbiausias tikslas. Pasakykime tik trumpai, kad svarbiausias jos tikslas yra s p e c i j a l i z a c i j a. Suprantama taip pat, kam toji specializacija reikalinga. Pirmiausia, būtent, specializacija pagilina žinojimą, atseit, mokėjimą. Tuo pačiu specijalizacija padidina žmogaus įgudimą ir orientaciją pasirinktoje srityje. O geras dalyko žinojimas ar mokėjimas, įgudimas ir orientavimasis padidina darbo našumą. Be to, kiekvienas specialistas visuomet sugeba gerai atlikti savo darbą. O tai juk yra labai svarbu tiek tam, kas darbą atlieka, tiek visai visuomenei.

Specializacijos priešingybė yra d i l e t a n t i z m a s. Jeigu specijalizacijai būdingas yra geras ir gilus žinojimas ar mokėjimas, geras įgudimas ir gera bei greita orientacija, tai diletantizmui kaip tik yra būdingas paviršutiniškumas, neįsigilinimas, menkas žinojimas ir menka orientacija. Ten, kur vyrauja diletantizmas, darbas niekuomet negali būti našus ir gerai

---

trapilyje sukurtą lietuvių komisarijatą. Be to, jie imėsi griežtai kovoti su C. Komitetu, nusavino didelę dalį jo turtų. Tas jiems buvo patogu padaryti, nes tuometinis revoliucinis bolševikų režimas tam buvo palankus. Vėliau ši kova suparaližavo ir pačios L. T. Tarybos darbą ir egzistenciją. Tarybos nariai išblaškyta. Vieni pasodinta kalėti, kiti grįžo į Lietuvą, o dar kiti iškriko po rusijos miestus.

Nepamirštinas taip pat dalykas ir Rusijos lietuvių savos kariuomenės organizavimo reikalas.

Subraškėjus rusų armijai, šimtai tūkstančių kareivių bėgo iš fronto ir ėmė kurti savo tautines dalis. Kiek anksčiau prieš Petrapilio seimą buvo sušauktas lietuvių karių seimas. Ir čia, nors dauguma buvo priešinga, bet mažuma nutarė steigti savo pulkus. Minėtini iš tų steigėjų Pr. Klimaitis, rotmistras Vaitekūnas, poruč. Juozapavičius, Laurynaitis ir kiti. Buvo sudaryti lietuvių batalijonai Vitebske, Smolenske ir technikos batalijonas Rovne, bet grįžti jiems organizuotai į tėvynę nepavyko.

Iš šios trumpos apžvalgos matosi, kad lietuviai Rusijoje atliko didelį darbą.

Lietuvių Komitetas nukentėjusiems dėl karo šelpti, Tautos Taryba, Lietuvos vykdomasis komitetas, kariškiai, Rusijos lietuvių seimas, priėmęs aiškų Nepriklausomos Lietuvos reikalavimą—tai vis didieji Rusijoje atsidurusių lietuvių darbai, dėję pamatus Lietuvos Nepriklausomybei. Tuos darbus reikia pažinti kiekvienam lietuviui ir iš jų mokytis darbą dirbti.

atliktas. Dar blogiau. Ten negali būti sukurta nieko vertinga nei mokslo, nei meno, nei pagaliau materijalinės kūrybos srityje. Kitaip sakant, diletantizmas yra visais atžvilgiais visuomenei kenksmingas. Nemažiau jis yra kenksmingas ir pačiam žmogui. Visų pirma diletantizmas neleidžia augti žmogaus asmenybei, ypač jeigu kalbėsime apie mokslo ir meno kūrybą. Žmogus diletantas, žinodamas labai daug, nieko gerai nežino. Laižydamas visko po truputį, nieko gerai neparagauna ir nežino kaip reikiant skonio nė vieno dalyko. Viską paliečia tik galupirščiais. Daug kur tampa, bet niekur nepritampa. Jis kartu žino ir nežino, moka ir nemoka, supranta ir nesupranta.

Imkime mūsų visuomenę. Ko yra mūsų visuomenėje daugiau—specijalizacijos ar diletantizmo? Deja, reikia pasakyti, kad pas mus diletantizmo yra daugiau, negu specijalizacijos. Prisipažinkime, kad diletantizmas mūsų visuomenėje užima vyraujančią vietą. Aišku, galima tatai visaip teisinti ir pateisinti.

Galima sakyti, kad mūsų visuomenė nėra dar pakankamai susikristalizavusi (nenoriu sakyti: nėra dar pakankamai susiorganizavusi, nes gali kilti šiuo metu tam tikras nesusipratimas dėl šio apibrėžimo), galima aiškinti šį neigiamą reiškinį mūsų tautos istoriniais pergyvenimais; galima sakyti, kad dar tik pradedame naują gyvenimą (palyginus, žinoma, su praeities laikais) ir t.t. O kur prasideda naujas gyvenimas, ten neįmanoma visko iš pašaknų nugriebti, nes naujakuriai paprastai viską daro paskubomis ir paviršutiniškai. Taigi diletantizmo buvimą mūsų visuomenėje galima visaip aiškinti ir teisinti. Tačau tai nereiškia, kad mes turime leisti jam toliau klestėti; nereiškia, kad mes su juo neturime kovoti. Kai kas gali pasakyti, kad nėsą reikalo su diletantizmu kovoti, jis ir pats išnyksiąs, kylant mūsų kultūrai. Kažin? Reikia juk nepamiršti, kad kaip tik diletantizmas trukdo kultūrai kilti. Ir jeigu jo nešalinsime iš savo tarpo, tai niekuomet kultūriškai nepakilsime, o jeigu ir kilsime, tai labai pamažu, kitaip tariant, visuomet būsime paviršutiniški ir lėkštūs. Ko gero be diletantizmo atsiras mūsų visuomenėje ir snobizmo. Teisybę sakant, jau dabar kai kur ima pas mus rodytis snobizmo žymės, bet nėra reikalo apie tai čia plačiau kalbėti.

Taigi, jeigu pretenduojame į kultūringų visuomenių eilės, tai turime paskelbti diletantizmui griežtą kovą. Tiesa, negalime daryti kultūroje kažin kokių šuolių, nes iš viso kultūra negali daryti šuolių, tačiau galima savo kultūros procesą suintensyvinti. Todėl vyriausias jau metas eiti specijalizacijos keliu. Specijalizacija yra geriausia, dar daugiau, vienintelė kultūros intensifikacijos priemonė.

Grįžkime prie jaunimo, einančio aukštuosius mokslus, nes, kalbant šioje vietoje apie specijalizaciją, turime visų pirma galvoje mokslo sritis. Kaip gi atrodo specijalizacijos klausimas mūsų studijuojančio ar jau baigusio mokslus jaunimo tarpe. Deja, neturime ir čia specijalistų arba pasirinktųjų dalykų žinovų. Taip, ž i n o v ų. Ir čia vyrauja tam tikras paviršutiniškumas arba diletantizmas. Jeigu ir yra išimčių, tai tik viena kita. Kuo tat aiškinsime? Kitas gali pasakyti: sunku reikalauti gilaus žinojimo iš tų, kurie dar tik eina aukštuosius mokslus, gilaus žinojimo galima bus reikalauti ar bent apie tai kalbėti tik tada, kai turėsime jau gerokąskaičių pabaigusių aukštuosius mokslus. Iš dalies gal ir taip. Blogiausia tačiau yra tai, kad studijuojančio jaunimo tarpe nesimato netgi palinkimo į specijalizaciją, t. y. nesimato tikrai moksliško nusiteikimo, nesimato noro įsigilinti į kokią sritį ir ją gerai pažinti. Negalima juk vadinti specijalizacija tikrąja prasme tai, kad jaunimas studijuoja įvairius mokslus. To yra maža. Turi dar būti moksliškas nusiteikimas, noras iš pagrindų ką nors studijuoti ir išstudijuoti. Tuo tarpu visi mūsų studentai žiūri į mokslą labai praktiškai, utilitariškai. Atrodo, kad svarbiau yra ne pats mokslas, bet tai, kokia bus nauda iš to mokslo gyvenime. Visuose vyrauja mintis, kaip be didelių pastangų, vadinas, lengviausiu būdu pabaigti universitetą ar kitą kokią aukštąją mokyklą, ir kaip patogiai įsitaisyti gyvenime. Kitas, žinoma, dalykas, kad pas mus dabar nesimato gerų, praktiškų gyvenimo perspektyvų. Bet šis faktas kaip tik turėtų paskatinti jaunimą išimtinai moksliškai nusiteikti. Darykime taip, kad ateityje galėtumėm pasakyti: nėra to blogo, kas į gera neišeitų. Meno kūryba jau gerokai mūsų visuomenėje pagyvėjo ir patobulėjo, tegu pagyvėja ir mokslinė kūryba ar bent nusiteikimas šia linkme. Antra vertus, geram bet kokio dalyko specialistui, atseit, žinovui ir praktiškos perspektyvos visuomet gali būti geresnės, nes juo toliau, juo daugiau reikalinga bus gyvenime gerų specijalistų ir žinovų. Bet, praktiškumas moksle neturi vyrauti (?—Red.). Pirmoje eilėje

tegu mumyse vyrauja mokslo troškimas, moksliškas nusiteikimas. Neklauskime, ką praktiško gali mums duoti mokslas, ar jis apsimokės, ar ne. Mokslas atskleidžia savo turtus tiktai tam, kas moksle ieško savo proto reikalų ir troškimų patenkinimo; kas tiesos ieškojime randa pasitenkinimą. Neklauskime, kur ir kada galima bus pritaikinti mokslo žinios ar laimėjimai. Mokslininkui tai nesvarbu, jis niekuomet apie tai nepagalvoja Jis vaduojasi tik viena mintimi, tik vienu troškimu. O tas troškimas, tai tiesos pažinimas.

Ir mūsų visuomenė turėtų nustoti per daug praktiškai žiūrėti į studijuojantį jaunimą. Tiesa, buvo laikai, kada pats gyvenimas vertė žiūrėti į jį praktiškai, kada buvo gyvas reikalas kuo greičiausiai pasigaminti visos eilės sričių darbininkų ir, apskritai, inteligentų. Todėl daugiau žiūrėta ne į asmens pasiruošimą ir jo žinojimą, bet į diplomą. Aišku, kasdieniniame gyvenime diplomas gali daugiau reikšti, negu pasiruošimas ir darbo žinojimas, bet iš tikrųjų nevisuomet diplomas atitinka žinojimą ir inteligenciją tikrąja to žodžio prasme. Tarp inteligentų yra nemaža ir pseudointeligentų, ir visus juos vadiname inteligentais. Inteligento vardas pasidarė jau gerokai nuvalkiotas, nes vartojame jį, kur reikia ir nereikia. Ir, apskritai, apibrėžimas „inteligentas" šiandie nedaug tereiškia. Dabar, kada gyvenimas jau nereikalauja didelio skubotumo, mūsų visuomenė turi gamintis ne inteligentų, bet mokslo žmonių, gerų specijalistų ir žinovų. Tuo keliu eidami susilauksime tikrųjų inteligentų, nes kiekvienas mokslo žmogus savaime yra tikras inteligentas, tuo tarpu toks inteligento tipas, koks ligi šiol pas mus daugumoje vyravo, yra greičiau diletantiškas tipas.

Reikia dar pastebėti, kad mūsų inteligentijos tarpe ima vis ryškiau reikštis tam tikras visuomenininko tipas. Labai gerai, kad atsiranda vis daug žmonių, besidominčių visuomenės reikalais. Bet dėl to atsiranda ir tam tikra blogybė. Žinoma juk, kad retai pasitaiko gilaus proto visuomenininkas, nes jis neturi laiko mokslui. Jis turi viskuo domėtis, viską stebėti ir čia pat dalintis su visais savo žiniomis, paskubomis ir netvarkingai įgytomis. Visuomenininkas neturi laiko tinkamai sugrupuoti įgytų žinių, neturi laiko į ką nors gilintis. Užtat visuomenininkas, tai dažniausia diletantas. Objektyviai imant, negalima iš visuomenininko reikalauti gilaus žinojimo, nes toks jau yra jo „užsiėmimas". Bet juk negalime visi būti visuomenininkais, nes tai būtų stačiai absurdas ir didelė žala kultūrai. Jeigu jau kas nori patarnauti visuomenei, tai daug geriau bus, jeigu pasižymės kokio nors dalyko giliu žinojimu, jeigu jis bus geras istorikas, geras inžinierius, geras agronomas, geras pedagogas, geras advokatas ar geras gydytojas. Lygiai kaip motina— kraštutinė emancipantė — daug daugiau gali patarnauti visuomenei ir tautai, žiūrėdama namų, t. y šeimos tvarkos ir žmoniškai auklėdama vaikus, negu trankydamasi, kur reikia ir nereikia. Tik gilūs intelektai ir savo dalykų žinovai gali pagilinti mūsų kultūrą. Tik jie dvasinėje ir materijalinėje tautos kultūroje gali palikti gilią žymę.

Negalima taip pat teisinti stoką moksliško nusiteikimo bestudijuojančio jaunimo tarpe mūsų tautos nelaimingais istoriniais pergyvenimais. Kalbant apskritai apie mūsų tautos ir visuomenės kultūrinį atsilikimą, tie pateisinimai tinka, bet kalbant apie bestudijuojantį jaunimą — ne-

---

ALBINAS ŽUKAUSKAS

Nueisiu dar

Girdžiu balsus. Manęs tai šaukia
laukai, miškai ir lygumos ir žmonės,
O aš akis primerkiu skaudžiai,
po tolimus miestus klajodamas.

Tarp mūrų kartais liūdna taip darosi,
vėjas užberia akis sniego gniūžtėm,
ir juokiasi rytą ir vakarą —
išdykęs vaikiūkštis.

Netraukia kraštai svetimi ir miestai tolimi.
Tik vienas — tarp girių ežerų ir pelkių.
Girdžiu jis šaukia. Šaukia: — broli!..
O aš akis tik skaudžiai taip primerkiu.

Nueisiu aš dar ten, nueisiu,
laukus, dirvas, kur neša sniegą vėjas,
tą visą kraštą keistą
užsėsiu eilėraščiais.

A. ŽUKAUSKAS

Žibinkštukės

Iš ruošiamų apsakymėlių vaikams

Ne visi žinojo, ką reiškia žodis žibinkštukės mūsų, mažų vaikų, žodyne. Žibinkštukėmis mes vadinome anuos baltus plėtimus po ledu, kur buvo susirinkusios kaž kokios dujos. Pradurta yla ir uždegta žibinkštukė sušvykšdavo ir užsižiebdavo blankia, gelsva liepsnele.

Gerų geriausios žibinkštukės būdavo Aklam ežerėly, laukuose į pietus nuo Linksmojo raisto. Ten jų būdavo daug ir didelių — kaip kepure uždengti. Kasmetai, kai užšaldavo kinys ir šaltiniai, mes vykdavome į Akląjį ežerėlį žibinkštukių deginti. Tas darbas reikalingas buvo didelės prierangos. Pirmų pirmiausia reikėjo kur sutaupyti mažiausia penkius skatikus dektukų dėžutei pirkti. Sumesdavom turimus skatikus, gautus per jomarkus iš tėvų, rastus mokykloje po suolais, kruopščiai įrištus nosinių kampeliuose — po du. Kai neturėdavome ir to skatikinio turto, pavesdavome reikalą Kibyšių Antanui atlikti. Tas Kibyšių Antanas! Tai verstas vaikas buvo. Visi mes buvom mušti vyrukai, bet jis visų muščiausias. Juk jisai nutašė iš klevo slides ir pardavė jas mokytojo sūnui už trisdešimt skatikų. Sekmadieniais Pašleivių berno, kuris eidavo į Linksmąjį raistą kilpų statyt, prašomas, pagirdydavo už jį Pašleivio gyvulius, už ką gaudavo kartas nuo karto pilną saują dektukų. Jis, o ne kas kitas nukapodavo palei Talandžio šulinį ledą — darbas vertas mažiausia penkių skatikų. Tai suktas vaikas buvo, tegul ji kur negerovė! Pasakoja, kad jis kartą surūkęs pusę paperoso, kas tačiau drąsuoliui neišėjo sveikaton. Apkvaito jam galva ir pradėjo tąsyti vėmimas. Todėl gal jis apie šį įvykį nelabai noriai užsimena. Bet dektukų jis visados išsirūpindavo. Ledui pradurti reikalinga būdavo yla, o ylos paprastai būdavo įstrigdytos augštai balkyje — sunkiai pasiekiamos. Be to, pasiekti Akląjį ežerėlį žiemos metu — ne lengvas daiktas. Todėl diena, kurią ten vykdavom buvo mums reta ir nepaprasta.

Aklas ežerėlis tai mūsų svajonė. Bet dar atostogos neprasidėjo. Nėra laiko. Iš mokyklos parbėgi — jau pavakarė. O toli. Į ten reikėtų išeit apypietėm. Kasdien išbėgam galasodėn, net už Bėdų trobos ir pilnom elgesio akim ilgai žiūrim į Linksmąjį raistą, už kurio tyko mūs laukdamas Aklasis ežerėlis su geriausiom pasauly žibinkštukėm. Sapnuose sapnojam jas.

— Žinot — kalba Kibyšių Antanas — vakarnakt

---

tinka. Juk iš tikrųjų mūsų jaunimas sugeba studijuoti, negalima pasakyti, kad jam trūksta reikalingo studijoms kultūrinio pagrindo, nors, apskritai imant, mūsų tauta, o juo labiau mūsų visuomenė dėl nelaimingų praeities pergyvenimų yra dar gerokai kultūroje atsilikusi, palyginus su Vakarų Europos tautomis. Blogiausia yra tik tai, kad mūsų bestudijuojąs jaunimas per daug praktiškai, ir paviršutiniškai žiūri į mokslą. Paprastai mokomasi ir studijuoma tik tiek, kiek reikalinga egzaminams išlaikyti. Specijalaus susidomėjimo nesimato.

Plačiųjų mūsų visuomenės minių kultūrinimas yra svarbiausias mūsų šviesuolių uždavinys. Tą kultūrinimo darbą galime pavadinti vienu žodžiu: švietimas. Nekalbėsime čia apie liaudies švietimo sąlygas dabartiniu metu. Nusakome tik, kad svarbiausias mūsų šviesuolių uždavinys liaudies atžvilgiu yra toks ir toks. Bet ar nenuklydome nuo pagrindinės rašinio minties, pradėję kalbėti apie švietimą? Ne. Padarėme tai visiškai sąmoningai, nes tarp mokslo ir švietimo arba apšvietos yra labai glaudžių ryšių. Be mokslo negali būti ir apšvietos. Kad galėtų būti apšvieta, pirmiausia turi būti mokslas. Kalbėdami apie mokslą, nuolat turėkime galvoje tinkamą pasiruošimą arba specijalizaciją. Kai turėsime gerų visų sričių savo specialistų, tai ir švietimas, be abejo, galės labiau pakilti, nes geriau galėsime populiarizuoti mokslą tiek turinio, tiek formos atžvilgiu. Taigi specijalizacija ir populiarizacija yra dvi svarbiausios mokslo ir apskritai dvasinės kultūros klestėjimo sąlygos. Kadangi ligi šiol pas mus į spelijalizaciją ir populiarizaciją nedaug tebuvo dėmesio kreipta, tai nuo šio laiko turime būtinai šiais dalykais susirūpinti, jeigu norime pakelti savo visuomenės kultūrą.

sapnuoju, lyg būčiau nuėjęs į Akląjį ežerėlį. O žibinkštukių didumas. Ilgio per visą žingsnį. Tai jau ne žibinkštukė, bet visas jautis. Aš jas uždegiau. O liepsna kokia išmušė per sieksnį aukščio. Po ledu jau ne dėjavo, o vilku staugė. Ir degė ilgai, gal pusę valandos.

Mes visai nustebinti ir apglūšinti stebimės. Mums darosi graudu. Pavydulingai galvojam, kodėl mes tokio gražaus sapno nesusapnavom.

— Tu meluoji — rėkiu jam, iš pavydo netilpdamas kailyje — geriausia žibinkštukė nė pusės valandos nedega.

— Bet per sapną gali degti dar ir ilgiau — atkerta man Keršulių Vladas.

Aš dar labiau nusimenu. Eidamas gulti ilgai meldžiuosi, prašydamas, kad ir man prisisapnuotų žibinkštukė, kuri degtų dar ilgiau nei Kibyšių Antano sapnuota. Neprisisapnavo tačiau nei tą, nei kitą naktį.

Viskas jau buvo paruošta. Prasidėjo Kalėdų atostogos. Tačiau nelemtas atsitikimas privertė mus ilgesniam pamiršti žibinkštukes: sudegė Stabingio pirtis. Igvalio dabar turėjome kalbų ir galvosukio, kas padegė pirtį. Juo labiau, kai sužinojom, kad Kibyšiuko tėvas atėmė iš Antano dektukus ir pačiam gerai įkrėtęs uždraudė žingsnį žengti iš trobos. O be Kibyšių Antano mes nė krust negalėjome išeiti. Tuo tarpu likę be vado, vaikėm po sodžių kates, erzinom Sardoko šunis ir burzginom akmenis. Kartais deginom žibinkštukes ant Sardoko durpinių. Menka tai buvo pramoga. Žibinkštukės degė silpnai ir tai ne visos.

Pirmą Kalėdų dieną iškrito sniegas. Vėl buvo darbo. Ritom skritulius. Lipdėm kerėplas. Tai visai mus užėmė. Tik tarpušventy prisiminėme Akląjį ežerėlį. Dar kruopščiau pradėjome ruoštis išvykon. Nebuvo jau jokių užmačių, kurios trukdytų. Naujų Metų dieną priešpietėm susirinkome visi. Kibyšių Antanas, ištrūkęs iš namų, atsitešė visai nepradėtą dektukų dėžutę ir dar palaidų prisipylęs kišenėse.

Keršulių Vladas nešėsi naują ylą. Tai ir visa išranga. Sąstatas buvo pilnas. Nė vieno nestigo. Atėjo net ir Galutinių vaikai, su kuriais dabar gyvenom geruoju. Aš vogčiomis apsiaviau tėvo vailokais. Kalvio vaikai buvo apsirišę po pažastim motinos viršinėm skepetom. Kai viskas jau buvo sutvarkyta, pasileidome bėgti užudaržėm pro Prakorimo kluoną, dairydamiesi, ar kas nestebi, ar negražins.

Iš laukų pūtė aštrus vėjas, lankstė ties durpinėm auginčius karklus ir kilojo pirmiausia bėgančio Kibyšių Antano skvernus. Labiausiai trukdė mažasis kalvio sūnus. Tai jam skepeta atsiriš, pasipainios po kojų ir jis suklups; tai medžiokas liks sniege. Tuojau lieka ir verkia: jis grįšiąs atgal. Mes kad ir toliausiai būsim nuėję, turime grįžti ir raminti jį. Argi paliksi tokį vieną. Mažas, kaip krumplys, dar tokiam reikėjo eiti.

Nugalėdami visokias negandas, ištvermingai stūmėmės Aklojo ežerėlio link. Ten laukė mūsų naujos, dar nenumatytos kliūtys.

Gerai, kai ant Aklojo ežerėlio būdavo grynaledis. Tada belikdavo atrasti žibinkštukė, kurių ten visuomet buvo apsčiai, pradurti yla ledas ir iškarto prikišt įžiebtas dektukas. Po ledu kažkas kurčiai sudejuodavo, sušvykšdavo, o pro skylutę išsiveržus sužibdavo nyki, gelsva liepsnelė. Šį kartų mūsų nelaimei ledas buvo užneštas sniegu. Mes tačiau nepasidavėme nusiminimui. Laužėm eglių šakas ir šlavėm nuo ledo sniegą. Atsirado naujos užmačios. Ledas buvo sisenėjęs, storas. Yla trumpa. Ne visur galėjai pradurti ledą iki žibinkštukės. O ir žibinkštukės po ledu begulėdamos išsikvėpė, paseno. Degė silpnai ir tai ne visos. Vėjas gesino dektukus

Pradėjo temti.

Nuliūdę grįžom namo.

Nelaimė tačiau nevaikščioja vieniša. Eidami per Linksmąjį raistą susmukom iki terpušakio į šaltinius. Aš prisėmiau naujus tėvo vailokus. Kalvio sūnus prišalo nosį, o Keršulių Motiejus pametė ylą, kurią jo tėvas buvo paskolinęs iš Krušnio. Pikti, sušlapę, beveik verkdami ėjome namo. Piktumas ėmė. Santaika su Galutinių vaikais, kurion mus suvedė žibinkštukės, beregint iširo amžiniems laikams. Vėl pradėjome koneveiktis ir graižytis, iršdami. Pikčiausia tačiau buvo tai, kas mūsų laukė namie. Artinantis namo pastebėjau, kaip brolis jau kelintą kartą pasikasė sėdynę.

— Gausim — prisiartino jis prie manęs, kone verkdamas.

— Prisikimšim skudurių po kelnėm — neturėdamas ko geresnio pakišau. — Ne taip skaudės...

— Skudurių tai skudurių, bet gėda...

Kaip išsisukti?...

Išsisukti tačiau šį kartą mums nepavyko.

D. MAČĖNAS

Kosminiai spinduliai

Straipsnyje „Stratosferos suvaldymo galimumai" buvo sakyta, kad viena priežasčių, vertusių žmones keltis į stratosferą ir rizikuoti savo gyvybėmis buvo naujai atskleistų kosminių spindulių prigimties tyrimas.

Kosminiai spinduliai atskleisti yra dar visai neseniai, XX šimtmečio pradžioje. Bet intensyvus jų tyrimas pradėtas tik 1931 m. Ir apie juos jau spėta šis tas sužinoti.

Kiekvienas mūsų mato saulę, planetas ir tūkstančius žvaigždžių. Žinome, kad saulės dėka laikosi mūsų žemėje gyvybė, mėnulis turi įtakos kitiems reiškiniams. Bet apie kitus berybių kūnus, atrodo, mažiausia esame linkę galvoti, mažiausia juos pažįstame ir todėl drįstame manyti, kad jie reiškiniams, vykstantiems apie mus, jokios reikšmės, jokios įtakos neturi. Bet pasirodo, kad kai kurie dangaus kūnai daro kartais mus supantiems reiškiniams didelę įtaką. Kai šis faktas buvo pastebėtas — imta tirti. Ir konstatuota, kad kažkur tolimose berybėse yra kažkokie milžiniški kūnai, kurie taip smarkiai spinduliuoja, kad jų spinduliai pasiekia net mūsų žemę. Mokslininkas Millikanas pavadino šiuos spindulius *kosminiais spinduliais.*

Šių spindulių prigimtis yra labai paini ir savotiška, tad ir jų mokslinis tyrimas yra begalo sunkus. Kosminiai spinduliai savo prigimtimi bei savybėmis yra būdingiausi visoje fizikos mokslo istorijoje. O būdingiausi yra tuo, kad negalima jų pagaminti esančiose mūsų žemėje sąlygose. Uždarų laboratorijų tyrimai šioje srityje nieko beveik negelbsti.

Tačiau būtinumas šiuos spindulius tirti privertė žmogų ieškoti būdų, kurie, nors pamaži, leistu stumtis tyrimo darbams pirmyn. Dėl to šiam darbui ir buvo pavartotas visas mūsų žemės kamuolys. Giliausi ežerai ir aukščiausi oro sluoksniai, žemės plotai nuo šiaurės ligi pietų ašigalio virto kosminių spindulių tyrimo laboratijomis.

Kosminių spindulių esimą gamtoje pirmieji pastebėjo Rutherfordas ir Mac Lennanas. Tai buvo prieš trisdešimt metų.

Šiedu mokslininkai susidomėjo visiems gerai žinomu faktu, būtent, jei įelektrizuojame kokį nors daiktą ir šį įelektrizuotą daiktą paliekame, tai ilgainiui daiktas praranda elektrą. Elektra iš daikto išnyksta. Paimkime paprasčiausį elektroskopą, susidedantį iš dviejų auksinių lapelių, pritvirtintų prie gerai izoliuoto plono volelio. Kokiu nors būdu įelektrinkime jį. Lapeliai išsiskės. Ir juo didesnes elektros kraujas gaus lapeliai, juo labiau jie išsiskės. Nutraukę įelektrinimo darbą, pastebėsime, kad po kurio laiko lapeliai ima susiglausdinėti. Vadinasi, šiuose lapeliuose ima nykti elektra. O palaikius dar ilgiau—lapeliai visai susiglaudžia. Šis faktas parodo, kad oras yra elektros laidininkas. Tačiau oras ir visos kitos dujos tik tada virsta elektros laidininkais, kai jose įvyksta j o n i z a c i j a. Bet žinome, kad dujos, iš kurių susidaro oras, susideda iš mažų dalelyčių, vadinamų atomų. Atomai gi susidaro iš branduolio ir aplink jį besisukančių elektronų. O gamtoje yra jau taip surėdyta, kad atomo branduolio teigiama elektros krauja panaikina neigiamas elektronų kraujas, dėl to atomai elektriškai yra abejingi. Bet jei į atomą ima veikti kokia nors pašalinė jėga, pav. Roentgeno spinduliai ar kita kas, tai gali atsitikti, kad vienas arba net ir daugiau elektronų, supančių atomo branduolį, ima ir atitrūksta. Tada likusiųjų elektronų neigiamos elektros krauja neišgali panaikinti teigiamos branduolio kraujos, ir atomas palieka su teigiama elektros krauja ir tampa s u j o n i z u o t a s.

Po tokio skilimo abėjingieji atomai ima supti teigiamus atomus ir atitrūkusius neigiamus elektronus ir tokiu būdu atsiranda teigiami ir neigiame jonai. Dujos, kuriose atsiranda panašūs jonai, vadiname sujonizuotomis dujomis. Tokios dujos yra elektros laidininkai. Praslinkus kuriam laikui jos vėl tampa nesujonizuotomis ir elektrai nepraleidžiančiomis. Tai atsitinka todėl, kad teigiami ir neigiami jonai tarp savęs ilgainiui pasinaikina.

Rutherfordas ir Mac Lennanas prie to dar pastebėjo, kad elektroskopo lapeliai daug lėčiau susiglaudinėja, jei elektroskopas apdengiamas švininiu ar geležiniu dangsčiu. Tai rodė, kad šie dankčiai sūsilpnina jėgą, jonizuojančią elektroskope esantį orą Dėl to imtą galvoti, kad aplink elektroskopą yra, matyt, kažkokie spinduliai, kurie ir jonizuoja orą. Pirmiausia buvo manoma,

kad tai yra jau žinomi gamma spinduliai. Tačiau, kai 1913 m. austrų mokslininkas V. Hessas pakilo balonu net ligi 5 klm ir tokiame aukštyje stebėjo įelektrintų elektroskopo lapelių užsilaikymą, konstatavo, kad maždaug ligi 1000 mtr. jonizacija uždarytame elektroskope pamaži mažėja, bet jau virš 1000 metrų jonizacija ima smarkiai kilti. Šis faktas parodė, kad jonizuojantieji veiksniai kyla ne iš žemės, bet kažkur iš aukštųjų stratosferos sluoksnių. V. Hesso atsiektus rezultatus 1914 m. patvirtino ir papildė antras žymus fizikas Kolhörsteris, kuris buvo pakilęs net 9.300 mtr.

Ypatingu kruopštumu kosminius spindulius tyrė amerikietis R. A. Millikanas, kuris jiems ir tokį vardą davė. Tačiau tikri šių spindulių tyrimai pradėti tik 1931 m. Pradėjo prof. Piccardas. Jis šiais tikslais kėlėsi net du kartu stratosferon. Pirmą kartą 1931 m., antrą — 1932 m. Ištyrė kosminių spindulių veikimą į oro jonizaciją ligi 13.000 m. aukščio. Jo gauti rezultatai visai sutinka su Kolhörsterio.

Prof. Piccardą pasekė daug kitų mokslininkų. Geriausius vaisius atsiekti pavyko tačiau amerikiečiams Settle ir Fordney, kurie, pakilę 18.666 mtr., padarė daug sistematiškų bandymų, o tarp kitko išbraižė liniją, rodančią kosmintų spindulių galią santikyje su aukščiu.

Puikius vaisius atsiekė ir vokiečių fizikas Regeneris. Šis savo bandymams pavartojo balonus — sondas. Tai yra balonai, kuriuos nuo senesnių laikų vartoja meteorologai. Jie atrodo šitaip: imami du atitinkamo dydžio balonai ir prie jų prikabinamas krepšis. Krepšyje įtaisyti būtini įvairiems oro tyrimams automatiniai prietaisai. Dviejų balonų dėka krepšis yra tvirtai pririšamas ir todėl mažiau siūbuoja. Kai pakylama į reikiamą aukštį, vienas balonų sprogsta, antras gi, negalėdamas krepšio su prietaisais išlaikyti, ima pamaži leistis žemyn. Tokių balonų dėka ligi šių dienų pavyko pasiekti net 35 km. aukštis.

Regenerio balonų—sondų ir tobulų automatinių prietaisų pagalba ištyrė kosminių spindulių įtaką į oro jonizaciją net ligi 26 km. Jo gauti duomenys visai sutinka su ankstyvesniųjų tyrinėtojų gautais bandymų rezultatais.

Iš to kas pasakyta matyti, kad kosminiai spinduliai paeina iš kažkur toli ir yra labai stiprūs. Jie prasiskverbia pro visą atmosferos storumą. O atmosferos storumas sugeba tiek sulimti spindulių, kiek 10 m. vandens sluoksnis, arba 1 m. švino. Iš to išvada, kad kosminiai spinduliai yra tiek stiprūs, jog prasiskverbia net pro 1 m storumo švino sieną. O žinoma, kad keli centimetrai švino sulaiko pačius stipriausius ligi šiol žinomus spindulius.

Bet mokslininkai nepasitenkino vien tik anksčiau minėtais tyrimais. Tie bandymai tik parodė, kad kosminiai spinduliai prasiskverbia net pro 10 m. vandens sluoksnį, tačiau neparodė, koks vandens ar švino sienos storumas visai juos sulaiko. Tai norėdomas ištirti Millikanas darė bandymus vandenyje. Žinant kosminių spindulių prasiskverbimo galią, reikėjo pavartoti dideli vandens sluoksniai. Ir šiems savo tyrimams Millikanas panaudojo gilius Šiaurinės Amerikos kalnų ežerus. Kalnų ežerus panaudojo todėl, kad jie yra iš snieginio vandens, turinčio mažiausiai įvairių mineralinių priemaišų. Žinodamas betgi, kad gilumoje spaudimas yra labai didelis, pavartojo šiems bandymams specijalios konstrukcijos elektroskopą, kuriam ir didžiausis išorinis spaudimas negalėjo nieko pakenkti. Šį elektroskopą Millikanas panarino net 70 m. gilumon ir patyrė, kad toks vandens sluoksnis kosminių spindulių nesulaiko, o tik juos susilpnina.

Daug sistematiškesnius bandymus su kosminių spindulių veikimu vandenyje padarė Regeneris. Jit panaudojo automatiškus prietaisus, kurie būdami giliai vandenyje fotografavo elektroskopo lapelių užsilaikymą. Pasirodė, kad oro jonizacija juo giliau, juo labiau silpnėja. Ir Reneneris konstatavo, kad dar 252 mtr. gilumoje kosminių spindulių veikimas, nors silpnas, bet dar juntamas. Be to išbraižė ir liniją, rodančią kosminių spindulių veikimo galią santikyje su vandens sluoksniu.

Dar didesnį kosminių spindulių stiprumą konstatavo kiti du mokslininkai: Kolhörsteris ir Corlinas. Pirmas tyrė kosminių spindulių skverbimąsi pro valgomosios druskos, antras— geležies rūdos klodus. Pasirodė, kad šie spinduliai prasiveržia net pro geležies rūdos 140 m. storumo sluoksnį. Toks rūdos sluoksnis atitinka 700 m. vandens sluoksnį.

Nurodžius kosminių spindulių milžinišką stiprumą, jų galią prasiskverbti net pro didžiausius sluoksnius švino, druskos, geležies ir kit., pravartu bus pagvildenti ir tai, kaip šie spinduliai atrodo, arba bent kokiais juos esant išsivaizduoja žymiausi mokslininkai.

Beveik ligi paskutiniųjų laikų buvo galvota, kad kosminiai spinduliai yra bangų pavidalo, kad tai yra labai trumpos elektromagnitinės bangos. tūkstančius kartų trumpesnės už spindulių gamma bangas. Toks daleidimas, atrodė, yra ir realus ir galimas. Buvo įsitikinta, kad juo spindulių bangos yra trumpesnės, juo tie spinduliai yra stipresni. Spindulių gamma bangų ilgis yra mažesnės negu Roentgeno, todėl ir prasiskverbimo jėga pirmųjų yra daug didesnė už Roentgeno spindulių prasiskverbimo jėgą. O kadangi buvo konstatuota, kad kosminių spindulių prasiskverbimo jėga, palyginus net su spinduliais gamma, yra labai didelė, tai buvo sutikta, kad kosminių spindulių išvaizda yra banginė.

Tačiau, kai vėliau imta tirti kosminių spindulių prigimtis vadinamos koincidencijos metodais, pasirodė, kad ankstyvesnė nuomonė dėl jų išvaizdos yra visgi klaidinga. Koincidencijos būdais konstatuota, kad kosminiai spinduliai yra bent dalinai korpuskularinio pavidalo. Pirmieji tai nurodė Bothe ir Kolhörsteris; vėliau jų nuamonę patvirtino Regeneris ir Pfotzeris.

Betiriant toliau, pastebėta, kad minėti spinduliai nėra vienalyčiai, o skiriasi į dvi grupes. Į vadinamus „kietus" ir „minkštus" spindulius. Tai pirmas pastebėjo Benedetti. Šis tyrinėtojas dar rado, kad „minkšti" spinduliai yra antros kilmės, o tik „kieti" yra tikri pirmieji kosminiai spinduliai. Šią savo nuomonę parėmė bandymais. Eritrejoje, 2370 m. aukštumoje, „minkšti" spinduliai yra visai sulaikomi 8 cm. storumo švino sluoksnio. Darydamas tokius pačius bandymus jūros paviršiuje, pastebėjo, kad ir čia yra „minkšti" spinduliai ir, kad toks pats švino storis juos sulaiko. Bet žinoma, kad 2370 m. oro sluoksnis atitinka 22 cm. švino sluoksnį ir todėl tie „minkšti" spinduliai, kuriuos Benedetti tyrė 2370 m. aukštumoje ir kuriuos visai sulaikė 8 cm. švino sluoksnis, jokiu būdu negalėjo praleisti 2370 m oro sluoksnis, lygus 22 cm. švino. Iš šito viso išvada, kad „minkšti" spinduliai, kuriuos Benedetti rado jūros paviršiuje, atsirado kaip tik oro sluoksnyje, esančiam tarp jūros paviršiaus ir 2370 m. aukštumo. O tas ir rodo, kad „minkšti" spinduliai nėra pirmos kilmės.

Tačiau šiais atsitikimais kosminių spindulių tyrimo rezultatais žmonės nepasitenkino. Dėl to ieškojo būdų ir priemonių šių spindulių pažinimą dar pagilinti, jų prigimties žymes labiau paryškinti. Kosminiams spinduliams tirti buvo panaudota vadinama Vilsono kamera. Ji yra tuo įdomi, kad kai į ją ima veikti kosminiai spinduliai, tai joje palieka žymės kelių šių spindulių dalelyčių. Šios mažos dalelytės daugumoje yra, matyti, pakankamai energingi elekronai. Padėjus šią kamerą megneto lauke, keliai šių dalelyčių tampa iškreipti. Žinant magneto lauko įtempimo stiprumą, iškreipimo spindulį ir dalelytės masę, apskaičiuojama energija. Ir tokios dalelytės energija priimta matuoti elektronovoltais, sutrumpintai žymimais—eV. (Eelktronovoltas yra tai energija, kokią gauna elektros krauja lygi elektrono kraujai, perbėgdama potencijalų skirtumą, lygų vienam voltui. Tai yra mažas energijos vienetas, lygus vos $1{,}50.10^{-17}$ vatsekundei).

Šį metodą sakytiems spinduliams tirti pirmas pavartojo rusų mokslininkas Skobielcinas· Jį pasakė kiti: R. A. Millikanas, C. Andersonas, Kunze. Paskitinieji pavartojo labai stiprius magnetus, kurių lauko įtempinas siekė net 18.000 gaussų, vadinasi — 40.000 kartų stipresnius už mūsų žemės magnetinį įtempimą. Tokie magnetai taip gerai iškreipė dalelyčių kelius, kad pavyko net juos nufotografuoti, kas palengvino apskaičiuoti ir kosminių spindulių energiją.

Pasirodė, kad kosminis spindulys 1 cm oro kelyje tą orą jonizuodamas pagamina 140 porų jonų, (kiekvienam teigiamam jonui atitinka neigiamas ir atvirkščiai). O kadangi davėsi nustatyti energija, reikalinga pagaminti vienai porai jonų (apie 32eV.), tai tuo remiantis pavyko apskaityti, kiek energijos praranda kosminis spindulys, kol pralekia 1 cm kelią ore. Žinant, kad visa atmosfera suima spindulių tiek, kiek 10 m. vandens sluoksnis, galima nustatyti, kiek energijos praranda spindulys, kol pralekia 1 m. kelią vandenyje, būtent $4.\ 10^{8}$ e V. Ištyrus, kad kosminiai spinduliai prasiskverbia vandenyje net ligi 700 m. gilumos, galima, nors nevisai tiksliai nustatyti visiškas šių spindulių energingumas. Gauta maždaug $2,\ 5.10^{11}$eV.

Toliau imta tirti, ar kosminių spindulių įtempimo stiprumas priklauso nuo geomagnetinio platumo. Millikano ir Camerono bandymai, kuriuos jonizacijos metodais darė Kalifornijoje ir arti šiaurės magnetinio ašigalio, neparodė, kad geomagnetinis platumas turėtų įtakos anks-

čiau sakytiems spinduliams. Bothe ir Kolhörsteris irgi nerado jokio pastebimo kosminių spindulių įtempimo skirtumo tarp Hamburgo ir Špicbergeno. Ir buvo tvirtai tikėta, kad šių spindulių įtempimas visose mūsų žemės vietose yra vienodas. Tas rodė, kad šie spinduliai yra labai trumpų elektromagnetinių bangų pavidalo. Šią nuomonę tačiau nugriovė žymus Amerikos fizikas A. H. Comptonas. Jisai, Carnegie fundacijos finansiniai padedamas, suorganizavo mokslo ekspedicijas, kurias aprūpino vienodais bandymų instrumentais. Aštuonios ekspedicijos, susidedančios iš per 60 ties įvairių tautų mokslininkų, padarė reikalingus tyrinėjimus net 69 vietose. Šio užsimojimo pasekmės buvo geros. Pavyko nustatyti visai ryškiai, kad kosminių spindulių įtempimas žymiai priklauso nuo geomagnetinio platumo. O toks reiškinys sako, kad kosminiai spinduliai, nors dalinai yra korpuskularinio pavidalo, susideda iš mažų, milžinišku greičiu skriejančių dalelyčių.

Visa tai, kas pasakyta, duoda nors paviršutinišką kosminių spindulių vaizdą. Atrodo, reiktų baigti. Bes baigiant norėtųsi dar pagvildenti klausimas, kaip atrodo šių spindulių įtempimas tose vietose, kur baigiasi atmosfera ir, iš kur šie spinduliai kyla.

Šį klausimą gvildenant, galima remtis Regenerio atsiektais duomenimis, kuriuos jisai gavo vartodamas balonus — sondas. Iš jo išbrėžtos linijos, rodančios kosminių spindulių įtempimo galią santikyje su augščiu, randama, kad atmosferos baigoje kosminiai spinduliai 1 $cm.^8$ oro, spaudžiant vienai atmosferai, galėtų pagaminti 300 porų jonų. Tačiau iš to, kas ankščiau buvo sakyta, žinoma, kad pagaminti 1 porai jonų yra reikalingi maždaug 32 elektrovoltai. Dabar gi jau galima sužinoti, kokią energiją kosminiai spinduliai atneša, krisdami musų žemės paviršun. Apskaičiavus, pasirodo, kad ši atnešta energija yra labai didelė. Ji sugebėtų varyti net kelias dešimtis didžiausių karo laivų. Čia įdomu dar tai, kad kosminių spindulių energija mažai kuo skiriasi nuo energijos spindulių, kuriuos išsiunčia kiti dangaus kūnai (išskiriant saulę, mėnulį ir planetas). Bet, jei dabar paimtumėm tuos beribių plotus, kurie yra už mūsų matomų žvaigždžių, tai pasirodytų, kad tose beribėse žvaigždžių spinduliai yra daug silpnesni, negu žemės paviršiuje. Kosminiai spinduliai tačiau, kaip mokslininkų nuomonės sako, yra visur savo stiprumu maždaug lygūs. Iš to išeina, kad pasaulio sutvarkyme daug daugiau reikšmės turi kusminiai spinduliai, negu žvaigždžių. Priimant vėl, kad kosminiai spinduliai eina vienodai iš visų pusių ir visur yra vienodai galingi, galima šis tas pasakyti ir apie jų kilmės šaltinius.

Jeigu jie atsiranda iš tam tikrų dangaus kūnų, tai šių spindulių stiprumas spinduliuojančių kūnų kryptyje turi būti stipresnis. Ir žemės paviršuje šis stiprumas kistų atitinkamai į žemės sukimąsi. O žemės sukimasis leistų mums tada nūstatyti šių spindulių kryptį, o gal net ir kilmės šaltinius. Tai betiriant, paaiškėjo, kad žemės sukimasis jiems jokios įtakos neturi. Kartu pasirodė, kad ir saulė čia jokio vaidmens nevaidina. Jos įtaka kosminiams spinduliams jūros paviršiuje nara juntama. Toliau pasirodė, kad gvildenamų spildulių šaltinių klausimas tampriai siejasi ir su tam tikrais procesais, kurių dėka šie spinduliai atsiranda. Čia mokslininkai vaduojasi tik daleidimais. Anot jų, šie procesai nevyksta nei mūsų žemėje, nei kažkur arti jos. O vyksta toli beribėse. Tokie procesai sukelti laboratorijose vargiai ar kada nors pavyks.

Dėl kosminių spindulių kilmės, dėl jų šaltinių yra ir kitokių nuomonių. Priimant, kad kosminiai spinduliai nėra labai trumpų elektromagnetinių bangų pavidalo, o susideda tik iš labai mažų ir labai greitų dalelyčių, kyla klausimas, kokios jėgos bei priežastys paveikia į šitas dalelytes, kad jos įgauna tokią milžinišką energiją, siekiančią milijardų elektronovoltų. Amerikietis V. Svannas daleidžia, kad čia turi įtakos saulės dėmės, kurias mes net pro paprastus žiūronus galime stebėti. Rasta, kad apie šias saulės dėmes veikia labai stiprūs magnetiniai laukai, kurių įtempimas siekia net tūkstančius gausų. Šios dėmės, o kartu su jomis ir magnetinio lauko įtempimas, kartais didėja, o kartais mažėja. Dėmių išnykimas ir atsiradimas yra juntamas ir žemėje. Šie procesai sukelia žemėje vadinamas magnetines audras, o aplink dėmes— elektros laukus (indukcijos būdu). Šis elektros laukas, matyti, taip paveikia į saulės atmosferos elektronus, kad jie ir ima skrieti. Nors elektros lauko įtempimas nėra didžiausias, bet apimdamas labai didelius plotus, gali suteikti elektronams didelę energiją. O kadangi spaudimas išoriniuose saulės atmosferos sluoksniuose yra mažas, tai ir elektronai (dalelytės), skriedami, energijos beveik nepraranda. Tačiau tokias dėmes gali turėti ir kiti dangaus kūnai, esantieji

gal kaž kur labai toli. Kūnai, gal būt, milžiniški net palyginus su saule. Jų dėmės, o tuo pačiu ir magnetiniai laukai, gali būti daug didesni, negu saulės, ir todėl tokios dėmės galėtų būti šaltiniais labai greitų dalelyčių, kurios gal kaip tik ir yra kosminiuose spinduliuose. Bet, kaip jau sakyta, čia yra vien daleidimai.

Visai naują šiuo klausimu hipotezę pateikė 1934 m. Baade ir Zvicky. Jie galvojo, kad kosminių spindulių šaltiniu ar tik nebus vadinamos „naujos" ir „supernaujos" žvaigždės. Astronomijoje žinoma, kad yra tam tikros žvaigždės, kurios savo prigimtimi labai skiriasi nuo paprastų žvaigždžių. Tai yra „naujos" žvaigždės. Tokių žvaigždžių per metus pasirodo apie 20. Jos kurį laiką yra paprasta akimi visai nematomos ir tik tam tikru momentu ima smarkiai šviesti. Šviečia keletą mėnesių, o po to vėl ima gesti. Nors „naujosios" žvaigždės visai užgesta, tačiau į pirmykštį savo stovį jau negrįšta. Observacijos nurodo, kad šitos žvaigždės pavirsta į dujas, kurios žiedo pavidalu labai greitai lekia nuo žvaigždės branduolio. Po kurio laiko iš jos pasidaro didelis, taisyklingas dujų kamuolys su sakytu branduoliu viduryje. Be šių „naujų" žvaigždžių kartais, nors retai, pasirodo dar vadinamos „supernaujos" žvaigždės. Šios jau šviečia tūkstančius kartų labiau negu „naujos". Kaip jos atsiranda — sunku pasakyti, nes dėl savo reto pasirodymo yra negalimos ištirti. Tad Baade su Zvicky ir galvojo, kad greičiausia šios žvaigždės ir bus kosminių spindulių atsiradimo šaltiniais.

Yra žmonių, kurie gvildena netik kosminių spindulių kilmės šaltinius, bet mėgina panagrinėti ir tai, kada šie spinduliai iš viso atsirado. Regeneris ir Lemaitre mano, kad tie spinduliai atsirado tuo metu, kai pasaulis dar tik tvėrėsi. Jie priima, kad pasaulis yra uždaryto komuolio pavidalo. Uždarytame pasaulyje spindulys išlėkęs iš vieno taško ir, apibėgęs visą pasaulį, po kurio laiko vėl grįžta į savo pirmykštę vietą. Pasaulis pradėjo tvertis, pagal juos, prieš kokius dešimts milijardų metų. Tiek pat milijardų metų reikia ir kosminiams spinduliams apibėgti visą pasaulį. O tas jau sako, kad kosminiai spinduliai turėjo tada atsirasti, kai pasaulis ėmė kurtis. O kas žino, kokios tais laikais buvo pasaulyje sąlygos? Galimas dalykas, kad tada buvo tam tikri elementai, kurių jau šiandien nėra. Gal iš jų ir kilo šie taip sudėtingi ir painūs kosminiai spinduliai.

Visa tai sako, kad kosminių spindulių netik pati prigimtis yra labai kebli ir sudėtinga, bet nemažiau ūkanoti yra ir jų kilmės šaltiniai bei būdai. Šių spindulių tyrimas sutinka labai dideles kliūtis, kurias kartais tik atkaklus žmogaus užsispyrimas nugali. Intensyvus šių spindulių tyrimas pradėtas jau prieš keletą metų. Ir nors šis darbas slenka priekin vėžlio žinksniais, ne dėl mokslininkų apsileidimo ar nerangumo, bet dėl kosminių spindulių painios ir sunkios sudėties ir negalėjimo jų pagaminti laboratorijose, tačiau reikia tikėti, kad laikas ir mokslo vyrų pastangos privers ateityje ir šią gamtos jėgą tarnauti kasdieniniams žmogaus patogumams ir nusilenkti jo norams.

ALBINAS ŽUKAUSKAS

Lyrika

Mergaitės juokėsi dainuodamos prie kelio.
Atėjo vakaras ir plaukus jų išdraikė —
vakaras gegužio žalio,
gražus kaip mergaitė.

Girdžiu dabar liūdesį pilką —
grūdeliais sniego šlama už lango...
Bet kodėl tas sugrįžta pas mane — žalsvas gegužės šilkas
pilką valandą?

M. VINGIRIS

Lietuvos Valstybės finansai ir žemės ūkis 1918-1938 metais

Svarbiausi ir būdingiausi Lietuvos Valstybės ūkiško ir ekonominio gyvenimo faktoriai (veiksniai) yra finansai, žemės ūkis, prekyba, pramonė, amatai ir susisiekimas. Apibūdinus šiuos svarbiausius veiksnius tiksliais statistikos daviniais, gautųsi tikras visos valstybės ekonomiškos būklės vaizdas.

Nepriklausoma Lietuva kelėsi iš karo griuvėsių. Pirmoji Lietuvos vyriausybė, paėmusi valdžią į savo rankas, rado Lietuvą sugriautą, sunaikintą, žemę apkasais suraustą. Daugelyje vietų žmonės badu mirė ir neturėjo jokios pastogės. Dirvos buvo užleistos. Naujos valstybės ižde nebuvo nė skatiko, nekalbant jau apie ekonomines organizacijas bei įmones, kurios taip pat per karą visos buvo iširę.

Iš Rusijos nuo bolševikų revoliucijos pabėgę tūkstančiai lietuvių emigrantų dar labiau sutirštino žmonių skurdą ir badą. Priešų gaujos vis dar veržėsi Lietuvon iš visų pašalių, pavydėdamos naujai valstybės laisvės. Tad ir su priešais reikėjo grumtis dar ištisus dvejus metus ir jų smūgius atremti. Visos tada Lietuvos Valstybės gyvenimo sąlygos buvo apverktinos, o ekonominė padėtis tragiška. Valstybė, turėdama gintis nuo priešų ir šelpti badaujančius gyventojus, brido skolosna kitoms valstybėms.

Nutilus patrankų griausmams, Lietuva pradėjo greit tvarkyti pairusį savo ekonominį ir kultūrinį gyvenimą. Laisvę atgavusios tautos džiaugsmas buvo neapsakomai didelis. Greit buvo užmiršta visi vargai, iškentėta baimė ir badas. Visi naujai atgimusios valstybės piliečiai su didžiausiu entuzijazmu stojo į kurybinį tautos ir valstybės atsatymo darbą ir, lyg skruzdės, dirbo, vargo, kol sulaukė to, ką šiandieną Lietuva turi.

Čia bus kalbama tik apie Lietuvos Valstybės finansus ir žemės ūkį, nes visų ekonomino gyvenimo sričių viename straipsnyje aptarti neįmanoma.

Valstybės finansai. Nuo Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo — 1918 m. vasario mėn. 16 d. iki 1922 m. spalių mėn. 1 dienos Lietuva neturėjo dar savų pinigų. Todėl buvo pasirašyta vyriausybės sutartis su Vokietijos banku *Darlehnkasse Ost*, kuris leido Lietuvos Valstybei pinigus, vadinamus *ostus*. Tačiau Darlehnkasse Ost nė kiek nesirūpino išlaikyti savo leidžiamo ausino (taip vadinosi Osto pinigai) kurso pastovumą. Leido popierinius auksinus apyvarton be jokio saiko. Todėl, likviduojantis Darlehasse Ost, apyvarton buvo išleista net 3.500 milijonų auksinų, kurių faktinuoji vertė siekė vos 17 mil. litų.

19?2 m. spalių mėn. 1 d. buvo įsteigtas Lietuvos Bankas su 12 mil. litų pagrindinio kapitalo ir 2 m. atsargos kapitalo. Lietuvos Bankas įvedė savo lietuvišką valiutą — *Litą*. Litas yra paremtas auksu ir jo vertė yra tolygi 0,150.462 gr. tikro aukso. Savo veikimo pradžioje Lietuvos Bankas mažai turėjo aukso atsargoje lito padengimui. Todėl išleido banknotų į apyvartą nedaug, vos 30,22 mil. litų. Lietuvos valdžiai labai svarbu buvo išlaikyti pastovų lito kursą. Vėliau, kai Lietuvos banke padidėjo aukso, devizų ir svetimų valiutų ištekliai, buvo leidžiama apyvarton kaskart daugiau popierinių pinigų.

Dedama lentelė parodo, kaip augo Lietuvos Banke aukso, devizų ir svetimų valiutų atsarga, o ryšium su tuo pinigų kiekis apyvartoje. Čia taip pat parodytas banknotų padengimas auksu, devizomis ir svetima valiuta.

Iš lentelės matome, kad lito padengimas auksu, devizomis ir svetima valiuta visą laiką buvo labai aukštas. Todėl litas per 15 savo gyvavimo metų nė karto nebuvo susvyravęs. Net ir krizės metais, kada daugelio stiprių valstybių krito pinigų kursas apie 40%, Lietuvos litas išsilaikė nepaliestas. 1931 metais krito „amžinas" anglų svaras ir 1932 m. Amerikos doleris, o litas ir tada buvo stiprus pinigas, nors jo padengimas svetimomis valiutomis sumažėjo, bet už tai padidėjo padengimas auksu.

Pinigų kurso pastovumas praturtina piliečius, skatina juos taupyti ir leisti pinigus apyvarton, papigina kreditą, ir tuo pačiu pinigas darosi prieinamas kiekvienam.

Krizės metu, pasunkėjus gyventojų būklei, indėlių suma bankuose buvo pradėjusi mažėti. Bet tik krizei praėjus, vėl indėliai į bankus pra-

Pinigų apyvarta ir jų padengimas milijonais litų:

Metai	Auksas, devizos ir svetima valiuta	Pinigai apyvartoje				%% banknotų padengimas auksu, devizomis ir svetima valiuta
		Variniai ir nikeliniai	Sidabriniai	Banknotai	Viso	
1922	13,14	—	—	30,32	—	43,4
1923	63,09	—	—	60,07	—	105,0
1924	99,06	—	—	92,98	—	106,5
1925	65,42	—	—	81,91	—	80,0
1926	71,11	3,10	10,43	86,79	100,32	81,9
1927	87,08	2,45	12,05	87,08	101,58	100,0
1928	90,31	2,46	12,60	81,32	96,38	111,6
1929	113,56	2,65	13,04	94,83	110,52	119,8
1930	125,71	2,90	11,70	117,16	131,76	107,3
1931	83,31	2,97	11,47	108,95	123,39	76,5
1932	65,03	3,02	10,96	96,21	110,69	67,6
1933	67,34	3,11	11,18	87,65	101,94	76,8
1934	65,46	3,17	11,19	87,18	101,54	75,1
1935	—	3,41	12,36	103,51	119,28	—
1936	73,63	3,69	13,00	110,35	127,14	68,3
1937	76,66	3,73	13,41	111,59	128,73	68,7

dėjo plaukti. Tas reiškia, kad Lietuvos gyventojai dabar vėl jau tiek turi pajamų, kad gali taupyti. Tik per vienerius metus indėliai bankuose ir smulkaus kredito kooperatyvuose padidėjo 60 mil. lt. 1937 m. pradžioje visų indėlių (taupmenų) suma kredito įstaigose siekė 300 mil. lt. Privačių taupytojų tuo laiku buvo 86.017 asmenų, kuriems priklausė per 193 mil. litų. indėlių. Pagal verslą daugiausia taupytojų buvo ūkininkų— 29,1%, valdžios ir privačių įstaigų tarnautojų— 19,4%, amatininkų — 11,5% darbininkų 10,5% ir kitų verslų po mažiau.

Lietuvos Valstybės mokamasis balansas visą laiką buvo teigiamas, išskyrus 1931 m. Tik nuo 1926 m. iki 1934 m. mokamasis balansas davė 77,4 mil. lt. aukso ir svetimų valiutų pelno. Svarbiausią poziciją mokamajame balanse, duodančią pelno, sudaro teigiami užsienio prekybos balansai. Lietuvos užsienio prekybos balansas taip pat tik su mažomis išimtimis (1923 m., 1927 m., 1928 m. ir 1931 m.) visą laiką buvo teigiamas. Nuo 1923 m. iki 1934 m. užsienio prekybos balansas Lietuvai davė 87,37 mil, lt. pelno. Vadinasi, Lietuva prekių eksportavo užsienin 87,37 mil. lt. daugiau, nei importavo iš užsienio.

Augant valstybės pajamoms ir plečiantis jos ekonominiam gyvenimui atitinkamai didėjo ir Lietuvos budžetas, kuris įvairais metais svyravo tarp 256,86 mil. (1933 krizės metais) ir 340,00 mil. litų (1938 m.). Budžete niekad nebuvo nedateklių, vadinasi, išlaidos niekad nebuvo didesnės už valstybės pajamas. Daugiausia lėšų valstybės budžete buvo skiriama krašto apsaugai, žemės ūkio kultūrai kelti, susisiekimui ir švietimo reikalams.

Pirmaisiais nepriklausomybės metais Lietuva negalėjo apsieti be užsienio paskolų. Tačiau Lietuvos išsiskolinimas svetimoms valstybėms yra, palyginti, nedidelis: vienam gyventojui tenka skolos tik 25 lt. Tuo tarpu kitos naujai susitvėrusios valstybės kur kas labiau įsiskolinę. Pavyzdžiui, Lenkijos kiekvienam gyventojui tenka apie 130 auks. užsienio skolos.

Lietuvos finansų politika visą laiką buvo sumaniai, su dideliu atsargumu ir taupumu tvarkoma. Tik todėl ir buvo išvengta pinigų kurso kritimo ir kitų žymesnių sukrėtimų. Racijonalus Lietuvos Valstybės finansų politikos vairavimas yra didžiausias jos ilgamečio ministerio ir kartu ministerių pirmininko agr. dr. J. Tūbelio nuopelnas.

Žemės ūkis. Lietuva yra tipiškiausias žemės ūkio kraštas. Apie 85% visų gyventojų gyvena kaime ir tik 15% — miestuose. 76,7% gyventojų dirba žemės ūkyje ir tik 6,5% — pramonėje, 3,8% — prekyboje ir komunikacijoje, 3,2% — valstybės ir savivaldybių įstaigose ir likusieji 10,2% — įvairiose kituose versluose.

Lietuvoje iki šiol nesurasta brangesnių mineralinių turtų, išskyrus kreidą, gipsą, kalkes ir akmenį, kurių čia yra gana daug. Todėl *žemės ūkis Lietuvos Valstybėje yra ekonominio gyvenimo pagrindas.* Lietuvos žemė yra vidutinio derlingumo, bet yra ir labai derlingų juodžemių, pvz., Vilkaviškio, Marijampolės, Šakių ir Biržų apskrityse. Geras ar blogas derlius žemės ūkyje lemiančiai paveikia visos valstybės ir piliečių materijalius išteklius.

Tad ir nenuostabu, kad tik Lietuvai nepriklausomybę atgavus ir dar bekovojant su priešais, buvo energingai griebtasi žemėtvarkos darbų. 1919 m. Seimas išleido įstatymą, pagal kurį dvarų žemės valdžios nusavinamos už nedidelį ilgalaikį atlyginimą, paliekant dvarų savininkams 80 ha normą. Ši norma 1929 m. buvo padidinta iki 150 ha žemės. Daugiau tos normos dvarams buvo paliekama tik išimtinais atvejais, kada ūkis yra labai pavyzdingai tvarkomas ir jis gamina aukštos vertės augalų sėklas arba veislinius gyvulius.

Prieš žemės reformą Lietuvoje buvo dau-

giau kaip 2.500 dvarų, kurie turėjo savo rankose apie 25% visos valstybės žemės. Tuo tarpu buvo daugybė smulkių mažesnių ūkininkų, kurie nepajėgė iš žemės išmaitinti savo šeimų, o taip pat buvo daug ūkininkų visai bežemių, kurie neturėjo iš ko gyventi. Tad valdžia nusavintą dvarų žemę išparceliavo sklypais vidutiniškai apie 10 ha ploto ir išdalino bežemiams, mažažemiams, visų pirma kariams savanoriams, kurie kovojo už Lietuvos laisvę. Iš parceliacijos buvo duota žemės taip pat labdarybės, mokslo įstaigoms, pavyzdingiems ūkiams įkurti, mokykloms, ligoninėms ir miestų savivaldybėms miestų riboms praplėsti.

Nuo 1919 m. iki 1936 m. Lietuvos valdžia nusavino iš dvarų 1.122.350 ha žemės. Tame skaičiuje — 566.350 ha dirbamos žemės, 506.000 ha miškų ir 50.000 ha ežerų. Žemės reforma parceliacijos srityje iki šiol jau beveik yra užbaigta, nes tik apie 20.000 ha žemės yra likę išparceliuoti. Didesni nusavinti miškai perėjo valstybės žinion. Iš viso aprūpinta žeme apie 75 000 ūkininkų šeimų ir įvairiausių visuomeniškų įstaigų bei organizacijų.

Pravedus žemės reformą, Lietuvoje žemė pasiskirstė labai racijonaliai tarp ūkininkų. Dabar nėra perstambių ūkininkų, kurie turėtų daugiau kaip 150 ha ir, palyginti, nedaug yra labai smulkių ūkininkų, už tai yra daugiausia vidutinio didumo ūkių nuo 5 — 30 ha, kurie sudaro net 71,5% visų ūkių.

Toki ūkiai yra racijonaliausi ir produktingiausi, nes juose puikiai išnaudojamas ūkininko šeimos darbas ir inventorius. Be to, toki ūkiai yra labai parankūs intensyviam ūkininkavimui, ypač gyvulininkystės plėtojimuisi ir yra atsparūs nepalankiems konjunktūraliams veikimams. Be dvarų parceliavimo, lygiai greitu tempu buvo komasuojami kaimai į vienkiemius, nes tik vienkiemiais gyvendami ūkininkai gali pakelti žemės našumą. Iki 1937 m. viensėdžiais buvo išskirstyta 6.444 kaimai ir liko dar išskirstyti 1860 kaimų. Už poros metų Lietuva neturės nė vieno kaimo, tik vienkiemius. Jau dabar yra keletas apskričių, kuriuose nėra nė vieno kaimo, neišskirstyto viensėdžiais.

Komasacija ir melioracija Lietuvoje vedama beveik nemokamai, valstybės lėšomis. Be to, naujakuriams ir išsiskirsčiusiems ūkininkams į viensėdžius valdžia padeda visokeriopais būdais: duoda pigų ilgalaikį kreditą ir nemokamai medžio troboms pasistatyti. 1920—1936 m. laikotarpyje valdžia davė nemokamai medžio naujakuriams ir mokykloms 22.474.000 lt. sumai, o einantiems į viensėdžius — 4.731.000 lt. sumai. Melioracijos darbams valdžia išleido iki 1937 m. apie 40 mil. lt., nusausindama magistraliniais grioviais apie 380.000 ha pievų ir pelkių. Be to, patys ūkininkai labai daug nusausino žemės savo lėšomis, gaudami tam tikslui patogų kreditą. Sausinama žemė ne tik atvirais grioviais, bet ir drenažu.

Sparčiai vykdant vispusišką žemės ūkio reformą, sukultūrinta dideli žemės plotai, anksčiau visai be naudos stovėję. Pavyzdžiui, tik nuo 1930 m. iki 1935 m. pusės, t. y. per $4^1/_2$ metų bendras remės ūkio plotas padidėjo 108.500 ha arba 2,5% (panaikinta ežios ir t. p.), o pelkių ir durpynų plotas sumažėjo 20.000 ha — 13%.

Dabar Lietuvos valstybėje ariama žemė sudaro 69,6% visos naudojamos žemės. Ariamos žemės plotas padidėjo 1930 — 1935 m. 191,600 ha (7 6%) pelkių, pievų ir ganiavų sąskaiton. Per tą patį laiką sodų padidėjo 8.164 ha (27,1%). Tik pievų ir ganiavų sumažėjo 44,600 ha (6%). ir ganyklų sumažėjo 53.600 ha (10,8%).

1924 m. Lietuvoje dar buvo 720.000 ha pūdymų ir dirvonų, t. y. 27,5% visų armenų ploto, o jau 1935 m. jų buvo tik 396.800 — 14,7%, Pūdymų ir kitų neužsėtų plotų mažėjimo procesas yra labai teigiamas reiškinys. Lietuvos ūkininkai yra skatinami šiuos plotus sumažinti iki minimumo užsėtų plotų naudai.

Paskirų augalų kultūromis 1935 m. vidutiniškai buvo apsėjama: javais — 46,6%, ankštiniais ir mišiniais — 8,7%, kaupiamaisiais — 8,8%, dobilais ir kitomis žolėmis — 16,2% ir kitais augalais 4% ariamos žemės ploto.

Lietuvos žemės ūkis aiškiai vairuojamas gyvulių produkcijos linkme. Lietuvos klimatas ir geografinė padėtis yra labai palankūs gyvulininkystės produkcijai. Ryšium su besiplečiančia gyvulių gamyba greit kultūrėja ir intensyvėja pats žemės ūkis. Kaskart daugiau sėjama tų augalų, kurie reikalauja geresnio žemės išdirbimo ir patręšimo, bet už tai duoda daug didesnius derlius pašarui (kaupiamieji ir dobilai). Javų plotai mažėja užleisdami daugiau vietos pašariniams augalams, o rugių ir avižų plotai dar labiau mažėja kviečių ir linų naudai. Prieš Didįjį Karą Lietuvoje buvo užsėjama kviečiais apie 80 tūkst. ha, o jau 1935 m.— net 216 ha.

Ne tik dirbamos ir užsėjamos žemės plotai padidėjo durpynų, pelkių, dirvonų, ežių ir pū-

gymų sąskaiton, prasiplėtė intensyvesnės augalų kultūros, bet ir visų augalų derliai padidėjo. Tai ryškiai parodo ši 1 ha derlių lentelė centneriais (50) kg.

	Kviečių	Rugių	Miežių	Avižų	Šių 4 javų vidutiniškai
1901—1910 m.	17.20	14.60	15.20	13.14	15.10
1924—1929 „	23.10	20.70	21.80	18.20	20 95
1930—1936 „	26.00	23.70	22.00	21.10	23.30

Taigi nuo prieškarinių laikų iki šiol visų javų derliai padidėjo 50—70%. Lietuvos derliai dar yra žymiai mažesni už Olandijos, Danijos ir Vokietijos derlius. Tačiau, smarkiai kultūrėjant Lietuvos žemės ūkiui, greit pavyks pasiekti ir tų kraštų derlių aukštumą, nes Lietuvos žemė yra nė kiek neblogesnė.

Kaip matome, Lietuvos žemės ūkis sparčiai žengia priekin, laimėdamas keleriopu žvilgsniu. Apskaičiuojama, kad ir dvigubai padidėjus valstybės gyventojų skaičiui, bus dar galima lengvai jiems pragyventi (Lietuvoje 1 kv. km. tenka tik 45 gyventojai, Lenkijoje 80).

Kaip Lietuvoje augo gyvulių skaičius, parodo ši lentelė tūkstančiais štukų:

	1913 m.	1927 m.	1930	1936
Arklių	373	617	559	558
Galvijų bendrai	766	1.128	1.170	1.168
Melžiamų karvių	—	—	696	773
Kiaulių	458	1.010	1.136	1.210
Avių	577	1.410	1.097	1.236
Vištų	—	—	3.259	3.752
Žąsų	—	—	212	—

Iš šios lentelės matome, kad arklių skaičius nuo prieškarinių metų iki 1936 m. padidėjo 49,6%, galvijų — 52,6%, kiaulių 164,2%, avių — 114,2%. Arklių skaičius paskutiniais metais kiek sumažėjo, nes pradėta mažiau auginti prieauglio eksportui, atpigus jų kainoms. Bet darbinių arklių skaičius dar ir dabar kiek didėja. Taip pat melžiamų karvių kiekis sparčiai auga.

Lietuvos gyvulių ūkis ne tik kiekybiniai plečiasi, bet dar labiau jis tobulėja kokybės žvilgsniu. Pvz., kontroliuojamų karvių vidutiniškas pienininingumas nuo 1923 m. iki 1936 m. padidėjo nuo 2.292 kg. iki 2628 kg. pieno per metus, pieno riebumas — nuo 3,47%—3,73%. riebalų kiekis — nuo 76,3—98 kg. 1923 m. Lietuvoje buvo tik 5 galvijų kontrolės rateliai 29 galvijų bandomis ir 766 kontroliuojamomis karvėmis, o 1936/6 m. buvo 141 ratelis su 3.125 bandomis ir 36.253 karvėmis. Visų gyvulių veislė gerinama atrankos būdu ir kryžiuojant su geresnių importuotų veislių reproduktoriais.

Gyvulininkystė kartu su pieninikyste Lietuvos žemės ūkyje ir visame valstybės ūkyje užima svarbiausią vietą. Pvz., gyvulių ūkio gaminių eksportas 1934 m. sudarė net 77% viso žemės ūkio gaminių eksporto, o javai tik 6,7%. Žymiausią vietą žemės ūkio eksporte užima mėsos ir gyvų gyvulių eksportas, kuris 1937 m. sudarė net 22,5% viso Lietuvos eksporto. Mėsos gamyba, gyvulių ir mėsos eksportas dabar yra Akc. Bendrovės „Maisto" žinioje. 1937 m. „Maistas" supirko 459.368 kiaules, 33.749 galvijus ir avis, 432.017 vištų, žąsų ir kalakutų ir 71.200 kralikų ir kiškių. „Maisto" eksportas siekė: 1923 m. (pirmieji veikimo metai) 0,4 mil. lt., 1930 m. — 34 mil. lt., 1937 m. 46.8 mil. lt. Daugiausia „Maistas" eksportuoja bekonų—apie 45% viso savo eksporto. Be kiaulių ir raguočių gyvulių Lietuvos eksporte žymią vietą dar užima arklių eksportas. Pvz., per 10 metų, t. y. 1923—1933 m., buvo eksportuota 171.000 arklių už 91 mil. lt. Be gyvų arklių, taip pat eksportuojama ir arkliena.

Paskutiniais metais pradėta smarkiai plėsti vištų, kalakutų, kralikų, kiškių ir šiemet karvelių eksportas. Tik žąsų eksportas siaurėja, neturėdamas geros rinkos.

Lietuvos pienininkystės gaminių, o ypač sviesto eksportas kasmet didėja. Paskirais metais Lietuva eksportavo sviesto ir kitų pieno gaminių: 1924 m. už 4 mil. lt., 1927 m. už 17,6 mil. lt., 1930 m. už 52,6 mil. lt., 1932 m. už 44 mil. lt. Daugiausia eksportuojama sviesto, daug mažiau sūrių, pieno, kazeino ir pieno miltelių. Vien „Pienocentras" nuo 1927—1937 m. per 10 savo veikimo metų eksportavo sviesto daugiau kaip 72 mil. kg už apie 227,5 mil. lt. Svieto eksportas vidutiniškai sudarė per visą dešimtmetį 15% viso valstybės eksporto. 1937 m. „Pienocentras" eksportavo beveik 15.000 tonų sviesto, kurio apie 90% buvo aukščiausios rūšies. Dabar Lietuvoje veikia 200 didelių pieninių su 2000 grietinės nugriebimo punktų. Į šias pienines stato pieną daugiau kaip 40% visų Lietuvos ūkininkų ir daugiau kaip nuo 50% visų karvių. Apie 90% viso pieninėse pagaminto sviesto parduodama 22 pasaulio valstybėms. 1937 m. visos Lietuvos pieninės perdirbo daugiau 400 mil. kg pieno, o per paskutinį dešimtmetį jos perdirbo daugiau 2000 mil. kg pieno.

Vištų ūkis pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais duodavo valstybei daug pelno.

1924 m. buvo eksportuota 3.993,3 tonų kiaušinių už 19,9 mil. lt. Iki 1931 metų vis dar buvo kasmet gaunama iš užsienio už kiaušinius daugiau kaip 10 mil. lt. Bet prasidėjus pasaulinei krizei, kiaušinių eksportas pradėjo neapsimokėti, todėl buvo smarkiai sumažėjęs. Tačiau nuo 1933 m. vėl susirūpinta padidinti kiaušinių gamyba ir eksporta. Vėl pradėjo didėti šis eksportas, ir jau 1937 m. „Pienocentras" eksportavo 74 mil. štukų kiaušinių už apie 7,5 mil. lt.

Šie skaičiai sudaro tikriausį vaizdą, kokią svarbią reikšmę turi gyvulių ir pieno bei kiaušinių gamyba Lietuvos ūkininkams ir valstybės ekonominiam gyvenimui. Krizės metais, kada mėsos ir pieno gamyba būtų neišsimokėjusi ūkininkams, valdžia norėdama šiuos svarbiausius ūkiško gyvenimo šaltinius apsaugoti nuo katastrofos, parėmė primokėdama ūkininkams iš viso per visus metus apie 100 mil. lt. premijų. Dėl to Lietuvos pienininkystė ir gyvulių ūkis augo ir dabar atsistojo ant stiprių pamatų.

Šiandieną Lietuva garsėja visam pasauly savo bekonais, kumpiais, mėsos konservais ir aukšta sviesto rūšimi. Vokiečiai tvirtina lietuvišką sviestą esant geriausį visame pasaulyje. Jei atminsime dar tai, kad prieš karą Lietuvoje buvo vos 8 pieninės, kurios per karą žlugo ir tik 1923 m. pirmos trys pieninės vėl pradėjo veikti, tai suprasime milžinišką dabartinės pienininkystės pažangą. Lietuva jau pralenkė visas Pabaltės valstybes ir keletą kitų daug didesnių valstybių bekonų ir sviesto eksporto ir gamybos technikos srityje.

Lietuvos žemės ūkio politiką vairuoja ir visus žemės ūkio kultūros kėlimo darbus tvarko ir prižiūri Žemės Ūkio Ministerija, pasidalinusi į Žemės Ūkio, Žemės Reformos, Žemės Tvarkymo, Veterinarijos ir Miškų Departamentus. Vyriausia pagelbinė Žemės Ūkio Ministerijai organizacija yra Žemės Ūkio Rūmai. Ši milžiniška organizacija apima visą Lietuvos teritoriją, kurią yra paskirsčiusi nedideliais 1—2 valsčių rajonais, aptarnaujamais agronomų ir kitų žemės ūkio šakų specialistų. 1937 m. pradžioje Ž.Ū.R. centre dirbo 94 tarnautojai, o rajonuose 227 tarnautojai. Ž. Ū. R. turi šiuos skyrius: 1) agronomijos, 2) gyvulininkystės, 3) smulkių ūkio šakų, 4) kaimo statybos, 5) spaudos, 6) namų pramonės, 7) ž. ū. tyrimo įstaigą, 8) ž. ū. sąskaitybos biurą, 9) Jaunų Ūkininkų Ratelių Sąjungą ir 10) biblioteką. Ž. Ū. R. leidžia savaitinį laikraštį „Ūkininko Patarėją", kurį prenumeruoja apie 80.000 ūkininkų ir žemės ūkio mokslo žurnalą „Žemės Ūkį".

Ž. Ū. Rūmai skleidžia žemės ūkio kultūros šviesą Lietuvos kaimuose visomis šių dienų moderniškojo mokymo priemonėmis: per kursus, paskaitas, bandymus, parodas, kinematografą, ekskursijas, premijas ir žiemos žemės ūkio mokyklas. Ypač pažymėtinas yra ūkiško jaunimo organizavimas į Jaunųjų Ūkininkų Ratelius ir jų vispusiškas lavinimas visuose kultūringo ūkininko ir piliečio darbuose ir pareigose. J. Ū. Ratelių Sąjunga turi subūrusi po savo vėliava apie 30.000 narių ir apie 1000 ratelių. Jaunieji ūkininkai turės būti ateityje žemės ūkio kultūros pionieriais.

Be Ž. Ū. Rūmų tarnautojų, kaime pilna inteligentų, įvairių specialistų, užlaikomų kitų ūkiškųjų organizacijų: „Pienocentro", „Lietūkio", „Maisto" ir kitų smulkesnių organizacijų. Jie visi pertakę darbu. Žemės ūkio darbininkų kai kuriose vietose jau stinga, nes intensyvėjant žemės ūkiui, randasi didesnis ir darbininkų pareikalavimas.

Agronomus, veterinarus, daržininkus — sodininkus, kultūrtechnikus, pienininkus ir kitus žemės ūkio specialistus ruošia Dotnuvos Žemės Ūkio Akademija, Veterinarijos Akademija Kaune, Technikos fakultetas prie V. D. U. ir kitos žemesnės specialios mokyklos, o daugelis dar baigia mokslus užsienyje.

ŽINIOS IR ĮVYKIAI

POLITIKOS APŽVALGA

Politinis gyvenimas verda ir kunkuliuoja. Kasdien vis naujesnės, viena už kitą sensacingesnės žinios. Šių metų vasario mėnuo ypatingai gausus stambiais įvykiais. Kai kurie jų turi istorinės reikšmės, lemiančios savo sunkiu svoriu tolimesnį tarptautinį politikos gyvenimą.

Svarbiausi tų įvykių — tai atmainos Rumunijoje, Vokietijoje ir Austrijoje.

Rumunija. Š. m. sausio mėn. netikėtai Rumunijos vyriausybės priešakyje atsistojo nacijonalistas prof. Goga, kuris, sekdamas Vokietijos nacijonal-socijalistus, paskelbė griežtą kovą žydams ir tuojau ėmėsi prieš juos griežtų priemonių. Reikia pastebėti, kad Rumunijoje žydų nuošimtis labai didelis. Ypatingai daug žydų atsirado Rumunijoje karo metu ir po karo. Rumunijos žydai, kaip ir kituose kraštuose, yra įsiskverbę į pelningiausias ekonominio gyvenimo sritis — prekybę ir pramoną. Naujas premijeras Goga ryžosi žydų nusikratyti. Tuo tikslu išleido eilę aštrių parėdymų. Norėdama patikrinti naują režimą, Gogos vyriausybė paskelbė naujus parlamento rinkimus, tikėdamasi gauti parlamente palankią sau daugumą.

Tačiau kas buvo galima padaryti stipriai Vokietijai, to silpnai Rumunijai padaryti nepavyko. Sujudo viso pasaulio žydai, o ypatingai Prancūzijos ir Anglijos piniguočiai, kurių daug kapitalų yra investuota Rumunijoje. Užsienio politikoje Goga reiškė simpatijų ir krypo į Vokietiją, kas, žinoma, nepatiko nei Mažajai Santarvei, ypatingai Čekoslovakijai, nei Prancūzijai ir Anglijai. Dėl to Gogos kabinetas kaip netikėtai ir staigiai atsirado, taip lygiai netikėtai ir staigiai vėl nugriuvo. Atsilankius pas Rumunijos karalių Karolį Prancūzijos ir Anglijos pasiuntiniams, šio mėn. 10 d. Goga atsistatydino.

Naują ministerių kabinetą karalius pavedė sudaryti Rumunijos pravoslavų patrijarchui Miron Cristea. Į šį vadinamąjį tautos susivienijimo kabinetą įėjo visi buvę premjerai, išskyrus Gogą, kuris įeiti atsisakė.

Nauja vyriausybė tojau išleido naujų ir griežtų parėdymų: sulaikė visų politinių partijų veikimą, atšaukė Gogos paskelbus parlamento rinkimus ir kai kuriuos jo parėdymus, paskelbė visam krašte karo stovį. Pažymėti dar reikia, kad prie Gogos atsistatydinimo daug prisidėjo ir netikėtas Sovietų Rusijos Rumunijoje chargé d'alffaires Butenkos pražuvimas, dėl ko Sovietų spauda ėmė kaltinti Rumunijos nacijonalistinę „Geležinę Gvardiją". Tik vėliau paaiškėjo, kad Butenko pats pabėgo ir pasislėpė Italijoje—Romoje, kur italų spaudoje paskelbė sensacingų ir nepalankių Sovietų Rusijai žinių bei paaiškino, kodėl jis pabėgęs.

Gogos nugriuvimu nepatenkinta Vokietija, kuri tikėjosi Gogos pagalba įsukti Rumuniją Berlyno-Romos ašies orbiton. Užtat lengviau kiek atsiduso žydai, kurie net Vilniuje už Gogos nugriuvimą atlaikė pamaldas.

Nauja Rumunijos vyriausybė yra pasiryžusi pakeisti konstituciją, pagal kurią norima sustiprinti karaliaus valdžią.

Atmainos Vokietijoje. Vasario 4 dieną įvyko panaši „čistka" Vokietijos armijoje ir diplomatijoje, kaip pernai Sovietų Rusijoje. „Čistkos" bruožai ir motyvai yra beveik tokie patys, tik forma kitokia. Šio mėn. 11 dieną pasklydo gandų, esą Berlynas atakuojamas sukilusių karių, kurie nepatenkinti pravestąja „čistka". Tačiau šie gandai nepasitvirtino.

Iki šiol dar nesuspėjo Hitleris įtikinti marš. von Blombergo savo idėjomis, dėl to reikėjo paleisti kariuomenės vadą emeritūron. Nuo šio laiko Führeris yra valstybės kancleris, nacijonal-socijalizmo šefas ir kariuomenės vadas. Vadinasi, viskas nacijonal-socijalistų rankose.

Šitą faktą įvairiai galima vertinti ir daug daryti horoskopų.

Žinoma yra, kad Hitleris ruošė krucijatą prieš Sovietų Rusiją, ką įrodo trikampis Roma-Berlynas-Tokio. Tuo tarpu Reichswehros vadovybė norėjo palaikyti kontaktą su Rusija. Ypač suerzino didžiuosius Vokietijos karvedžius žinia, kad nacijonal-socijalistų partija išdavė sovietų agentams paslaptį apie Tuchačevskio konšachtus su Reichswehra*). Mat, tuo Hitleris norėjo visai izoliuotis nuo Rusijos. Jau nuo tada ėmė bręsti nesantaikos obuolys tarp Führerio ir aukštųjų karių.

*) 1928 m. rugpiūčio mėn. Reichswehros ministerija delegavo Blombergą su 10 karininkų į Maskvą. Ta misija kartu su Sovietų Rusijos karo komisarijatu ruošė raudonosios armijos reorganizacijos ir ginklavimo planą. Vokietijos karininkai buvo uniformuoti ir dalyvavo bandomoje mobilizacijoje Tveriaus garnizone. Dalis jų tada liko Rusijoje karo instruktoriais.

Iki šiol Vokietijos armijoje buvo visai kitokia dvasia, negu nacijonal-socijalistų partijoje. Kariškiai turėjo seną tradiciją su šūkiu: *Kaiser und Vaterland*", o hitlerininkai dievina dabartinį Führerį. Š. mėn. 4 d. tas skirtumas išnyko. Viskas suvienodinta. Dabar visose svarbiausiose gyvenimo stityse vadovauja vien hitlerininkai: Hitleris, kaip vyriausis šefas nacijonal-socijalistų partijai ir kariuomenei, Funkas ekonominei politikai ir Ribbentropas užsienio politikai. Kartu su atmainomis kariuomenėje įvyko atmainų ir diplomatijoje. Hitleris atleido ilgametį užsienio reikalų ministerį von Neurathą (nehitlerininką), o jo vieton paskyrė Ribbentroppą.

Be to, Hitleris sudarė tam tikrą slaptą, privačią prie savo kabineto tarybą, kaip patarėją užsienio politikos reikaluose. Šios tarybos pirmininku paskyrė atleistą užsienio reikalų ministerį von Neurathą, o nariais: Goeringą, Ribbentroppą, Hessą, Goebelsą ir Heinrą.

Atmainos vokiečių armijos vadovybėje aiškinama spaudoje tuo, esą buvęs reikalas suimti karo vadovybė į vieno vado rankas, ko prieš tai nebuvo. Tokį Hitlerio žingsnį pagreitinęs tas faktas, kad panašios atmainos kiek anksčiau įvyko Anglijoje, kur praplėsta karo ministerio kompetencija ir padaryta pakeitimų generalinio štabo sąstate. Tokios pat atmainos įvyko ir Prancūzijoje, kur š. m. sausio mėn. 21 d. taip pat praplėsta karo ministerio kompetencija ir pavesta jo žiniai avijacijos ir jūros laivynų ministerijos, o gen. Gamelinas paskirtas visų Prancūzijos ginkluotų pajėgų generalinio štabo viršininku. Šie įvykiai kaimyninėse valstybėse vertę ir Hitlerį sukoncentruoti karo vadovybę į vieno Führerio rankas. Aišku, be šių motyvų, buvo gal ir kitų, bet apie tuos kitus pasakys kada nors tik ateitis.

Be atmainų vidaus gyvenime, vokiečiai šį mėnesį padarė istorinės reikšmės perlaužimą Vokietijos-Austrijos santykiuose.

Austrijos galo pradžia. Subirėjus didžiulei Austro-Vengrijos valstybei po karo pasiliko mažutė Austrijos valstybė, kur daugumoje gyvena vien vokiečių tautybės žmonės. Dėl to buvo manyta jau tuojau po karo prisijungti prie Vokietijos. Pradžioje buvo manyta sudaryti trumpalaikę vokiečių-austrų („Deutch-Oesterreich") respubliką, o vėliau visiškai prisijungti prie Vokietijos. Tačiau tokiam austrų sumanymui griežtai pasipriešino Santarvės valstybės, o ypatingai Italija ir Čekoslovakija, kurios jokia kaina nesutiko leisti susijungti Austrijai su Vokietija. Savaime suprantama, kad tiek Italijai, tiek Čekoslovakijai, tiek ir kitoms Austrijos kaimynėms daug geriau turėti pašonėje silpną Austriją, nei stiprią, su Austrija sujungtą Vokietiją. Kitiems neleidžiant susijungti, padaryti vadinamo su Vokietija „Anschlusso", susikūrė nepriklausoma Austrijos respublika. Tačiau „Anschlusso" idėja neišnyko. Ypatingai ji pagyvėjo, paėmus Vokietijoje valdžią Hitleriui, kuris metė šūkį sujungti po Vokietijos vėliava visus vokiečių gyvenamus kraštus, o pirmiausia Austriją. Vokietijai remiant, Austrijoje vis daugiau ėmė rastis hitlerininkų, norinčių „Anschlusso". 1934 metais liepos mėn. 25 d. hitlerininkai mėgino padaryti perversmą, nužudė energingą Austrijos kanclerį Dolffussą, bet valdžios paimti nepajėgė. Su šia avantiūra Hitleris tik susikompromitavo, ir dėl to kuriam laikui akcija dėl „Anschlusso" aprimo, bet neilgam.

Štai šio mėn. pradžioje vėl pasklydo gandų, kad Austrijoje buvo rengiamas hitlerininkų perversmas, bet taip pat nepavykęs, o vienas iš inicijatorių inž. Taws areštuotas. Ryšium su tuo buvo rašyta, kad iš Austrijos atšaukiamas Vokietijos atstovas von Papenas. Po to vėl viskas aprimo. Bet tai buvo tyla prieš didžiulę audrą. Vasario mėn. 12 d. telegramos pranešė, kad Hitleris išsikvietęs Austrijos premjerą Schuschniggą į Berchtesgaden. Be Hitlerio pasitarime dalyvavo dar Goeringas, Ribbentroppas ir Papenas. Kas šiame pasitarime buvo kalbėta, nieks gerai nežino, nes nei viena, nei antra pusė apie tai nieko viešai nepranešė. Spėjama, kad Hitleris griežtai reikalavęs Austrijos hitlerininkams trijų ministerijų portfelių, jų tarpe būtinai vid. reik. ministerio portfelio. Ribbentroppas dar reikalavęs įstoti į antikomunistinį bloką, išstoti iš Tautų S-gos ir prisidėti prie Romos-Berlyno ašies taip, kad, praktiškai imant, Austrijos užsienio politikos reikalus tvarkytų Vokietijos pasiuntinys Vienoje. Ar visus Hitlerio reikalavimus Austrijos premjeras priėmė, tuo tarpu nežinia. Grįžus Schuschniggui į Vieną, buvo sušauktas ministerių posėdis, po kurio įvyko ministerių kabinėto rekonstrukcija. Vidaus reikalų ministeriu buvo paskirtas aršus hitlerininkas Seyss-Ynquartas, kuris tuojau nuvyko Berlynan pasitarti su pačiu Hitleriu. Tačiau Austrijos policija ir žandarmerija paliko ir toliau tarpiškai per policijos inspektorių, hitlerizmo priešininką Skubl, kanclerio žinioje. Be to, paskelbta pagal

Hitlerio pageidavimą visiems Austrijos hitlerininkams amnestija, iš kalėjimo išleisti net Dollfusso žudytojai ir paskutinio rengiamo perversmo inicijatoriai su Tawsu priešakyje. Leista hitlerininkams vėl viešai veikti.

Austrija darosi visiškai politiškai ir ekonomiškai priklausoma nuo Vokietijos. Artimiausioje ateityje manoma visai panaikinti tarp šių valstybių muitai, suvienodinti pinigai, pratiesti iš Vokietijos į Austriją autostrados. Vokiečiai ištvermingi ir nuoseklus — ko siekė, pasiekė. „Anschlussas“, galima sakyti, jau įvykęs faktas. Nereikėjo nei karo, nei ginkluoto sukilimo. Šis faktas,tai didžiulis Vokietijos užsienio politikos laimėjimas. Hitleris, padaręs „čystką“ savo armijoje, jei ir buvo Vokietijoje dėl to nepasitenkinimų, viską gražiai užtušavo laimėjimu su Austrija. Vasario mėn. 20 d. sakydamas kalbą parlamente, tiesa, nieko nauja nepasakė, bet darydamas 5 metų hitlerizmo veikimo apyskaitą, pasididžiuodamas prie laimėjimų, galėjo pridėti ir laimėtą Vokietijai Austriją. Šiandien jau kalbama apie Didžiąją Vokietiją su Austrija.

Ką į tai kitos valstybės? Atrodo, nieko. Iš viso tenka pasakyti, kad visi Hitlerio Vokietijos staigūs ir dideli žygiai nesutiko jokio griežtesnio kitų valstybių pasipriešinimo. Bus ir dabar taip. Daugiausia tuo galėtų būti susirūpinusi Italija, kuriai stipri pašonėje Vokietija nelabai malonus dalykas. Bet susirišus su vokiečiais į Romos-Berlyno ašį, nėra kaip priešinasi. Vokiečiai gražiai italus išnaudojo. Italija, būdama keblioje materijalėje padėtyje ir norėdama turėti vokiečių paramą prieš anglus ir prancūzus, noroms nenoroms turėjo nusileisti ir patarti Schuschniggui vykti į Berchtesgaden. Anglija, kaip paprastai, griežto žingsnio daryti nesiryžo. Priešingai, atrodo, kad po šių įvykių Anglija daugiau palinkusi su Vokietija ir Italija derėtis. Manoma, kad dabar Anglija, norėdama gal atitraukti italus nuo vokiečių ir bent tuo būdu užkirsti kelią galutiniam „Anschlussui“, mananti net pripažinti Italijai Abisiniją ir padaryti nuolaidų Ispanijos savitarpiame kare, kas, žinoma, išeitų gen. Franko — sukilėlių, italų ir vokiečių naudai. Visam šitam buvo priešingas Anglijos užsienio reikalų ministeris Edenas, kuris, negalėdamas savo nuomonės suderinti su priešingo nusistatymo premijeru Chamberlainu, atsistatydino. Jo vieton paskirtas lordas Halifaxas, iš kurio vokiečiai tikisi didesnių Anglijos nuolaidų Vokietijai. Tokiu Anglijos ministerių nusistatymų pakitėjimu nepatenkinta Prancūzija. Daug rūpesčių kelia paskutinieji įvykiai Austrijoje ir kitoms valstybėms, o ypač Čekoslovakijai, kuriai po Austrijos pirmiausia grėsia Vokietijos pavojus.

M.

NAUJOS KNYGOS

Józef Mackiewicz. *Bunt Rojstów.* Wilno 1938. 215 pusl. Kaina 4 auks.

Vilniuje išeina keli lenkiški dienraščiai. Visus juos gerai pažįstame. Ar tai skaitydami įvairias žinias, ar dar įvairesnius prasimanymus apie mūsų visuomenę. Sekame vietos lenkų spaudą dar ir todėl, kad joje dažnai pasirodo įspėjamieji signalai mūsų adresu. Buvo laikai, kada visi vietos lenkų dienraščiai iš vienos pusės vadino lietuvius „broliška tauta“ (bratni naród), iš kitos pusės rašydami, apie mus visokiausius prasimanymus, nepalikdavo ant lietuvių ir sausos rumbelės. Ilgainiui betgi šis tas pasikeitė. Būtent, „Słowo“ dienraštyje ėmė rodytis vis daugiau kritiškų straipsnių ir pastabų apie „tikrąją tikrenybę“ (rzeczywista rzeczywistość), o kartu vis rečiau rasdavome įvairių nepalankių žinių apie lietuvius. Ir kai 1937 metų pradžioje buvo nusiųstas Ponui Respublikos Prezidentui memorijalas, tai jo santrauką įsidėjo tik... „Słowo“. Visokio plauko buvusiųjų ir dabartinių demokratų laikraščiai apie memorijalą nutylėjo.

Tačiau ne tai man šiuo žygiu rūpi. Turiu galvoje neseniai išėjusią iš spaudos p. Juozo Mackevičiaus knygą „Bunt rojstów“ (Raistų maištas). Vilniuje mes, lietuviai, nedaug išleidžiame knygų, bet lenkiškų, jei neklystu, išeina taip pat mažai. Todėl visai suprantama, kad naujai pasirodžiusi p. J. Mackevičiaus knyga suįdomino ne tik skaitančiąją lenkų visuomenę, bet ir lietuvius.

Kas skaito „Słowo“, tas šio dienraščio skiltyse dažnai randa ilgokus straipsnius, reportažus, pasirašytus dviem raidėm: *J. M.* Tai p. Juozo Mackevičiaus, vyriausiojo „Słowo“ redaktoriaus p. Stanislovo Mackevičiaus brolis. Vadinasi, dienraštis yra tuo žinomas ir plačiai skaitomas, kad jį redaguoja du broliai. Šitaip sakydamas aš tikrai nieko neperdėsiu, nes p. St. M. (Cat) rašo vedamuosius apie aukštąją politiką, savaip ją vertindamas, o p. J. M. rašo apie šio pasaulio (tiksliau — apie šio krašto) mažutėlius. Jei neklystu, tai p. J. M. per paskutinius keleris metus skersai ir išilgai išvažinėjo Vilniaus kraštą, kurį gerai pažino. Ar kur didesnė byla, ar nelaimė

(gaisrai, badas) ar šiaip koks svarbesnis įvykis, p. J. M. jau vietoje ir viską pats, be jokių palydovų (laimingas!) pamato, betarpiškai susitinka su žmonėmis, su jais pasikalba ir paskui „Słowo" skiltyse skaitome įdomius reportažus, dažnai paįvairintus baltomis dėmėmis (balta spalva — labiausiai madoje). Skaitome ir gėrimės, netgi džiaugiamės, kad yra Vilniuje nors vienas lenkas žurnalistas, kuris gali parašyti teisingai ir padaryti teisingas išvadas. Tiesa, savo reportažuose p. J. M. dažnai nedaro išvadų, tenkinasi aprašęs patį įvykį. Tokiais atvejais skaitytojai patys padaro išvadą, solidarizuoja su autoriumi, pritaria jam. Nepritarti negalima, nes p. J. M., aprašydamas įvairius šio krašto vargus, stengiasi juos atpasakoti nieko neslėpdamas, nieko nenutylėdamas ir tuo būdu jo reportažai turi tiesiog istorinės, dokumentalinės reikšmės, ir tikrai, po daugelio metų jie visada bus cituojami, kaipo tikrosios tikrenybės dokumentas. Negalima nutylėti dar vienos teigiamos aplinkybės. Šių reportažų autorius yra ne tik žurnalistas, bet ir literatas *), o tai labai daug reiškia, nes spausdinami reportažai nėra tik oficijalus faktų sužymėjimas, bet jie dar literatūriškai apdoroti. Jei prie visa to pridėsime įgimtą autoriaus jumorą, o vietomis ir sarkazmą, tai bus aišku, kodėl taip lengvai ir taip noriai yra skaitomi p. Juozo Mackevičiaus istoriniai reportažai iš Dievo ir žmonių pamirštų kai kurių šio krašto vietų.

Vietomis kai kurių įvykių aprašymai yra tokie gražūs ir teisingi, kad mane ima pagunda vieną kitą ištrauką pacituoti. Deja. Pagundą turiu nugalėti, nenorėdamas susilaukti baltų dėmių. Mat, ką gali parašyti p. Juozas Mackevičius dienraštyje „Słowo", tai ne visada gali Rapolas Mackevičius „Lietuviškame Bare".

Kalbamoje p. J. Mackevičiaus knygoje yra įdėti 25 reportažai. Beveik visi savo metu buvo spausdinti „Słowo" skiltyse. Žymus lenkų rašytojas F. A. Osendovskis, perskaitęs reportažus, parašė jų autoriui laišką, kurio dalis buvo sukonfiskuota. Be to, p. L. Chominskis parašė įžangą, kurioje, kaip ir rašytojas Osendovskis, visiškai solidarizuoja su reportažuose paliestais klausimais ir visą knygą apibūdina garsiuoju prancūzų rašytojo E. Zolios posakiu „J'accuse".

Nepriklausomoji lenkų spauda labai palankiai įvertino p. J. M. knygą, kurią nekitaip turime įvertinti ir mes, Vilniaus krašto gyventojai, neatsižvelgdami į tai, kuriai tautai priklausome, kokia kalba namie kalbame. Tiesa. Autorius savo reportažus rašė tik iš gudų gyvenamųjų vietų, bet paliestieji knygoje klausimai ir mums, lietuviams, yra artimi, labai gerai žinomi.

Kalbėdamas su autoriumi, pareiškiau jam asmeniškai, kartoju ir dabar savo pageidavimą, kad vienintelis Vilniuje, turįs pilietinės drąsos lenkas žurnalistas pavažinėtų ir po lietuvių gyvenamas vietas. Tikrai daug ką turėtų pasakyti. O gal p. J. M. ir pamėgins.

Knygos turinys sunku atpasakoti. Ji būtinai reikia kiekvienam inteligentui perskaityti, o juo labiau, kad ir kaina nedidelė. Knygą skaitydamas dažnai atsidusti, retkarčiais nusikvatoji, bet tuojau pamiršti juoką, kai autorius plaka, kaip šlapiu botagu, tikrąją tikrenybę. O kai knygą uždengi, susidaro keistas įspūdis, yra noro padaryti iš jos išvadą, kurią galima apibrėžti vienu žodžiu. Tačiau šio žodžio aš negaliu čia pakartoti ir todėl tegul skaitytojai man atleidžia. O kuris perskaitys, pats padarys vienu žodžiu apibrėžiamą išvadą.

R. Mackevičius.

*) Neseniai yra išleidęs novelių rinkinį. *R.M.*

LIETUVA.

Lietuvos Nepriklausomybės 20 metų sukaktuvių minėjimas. Vasario 16-tą dieną viso pasaulio lietuviai iškilmingai paminėjo Lietuvos Nepriklausomybės 20-ties metų sukaktuves. Didžiausios iškilmės buvo Lietuvos Valstybėje. Tą dieną visas kraštas buvo pasipuošęs tautinėmis vėliavomis ir lietuvių tautos didvyrių paveikslais. Kaune po iškilmingų pamaldų, kuriose dalyvavo Valstybės Prezidentas, vyriausybė, kariuomenės vadovybė, užsienio ir vietos visuomenės atstovai, buvo pagerbtas Nežinojimo Kareivio kapas, prie kurio sudėta daug vainikų. Karo muziejaus bokšte laimingai Lietuvos ateičiai skambėjo laisvės varpas, jam pritarė visų bažnyčių varpai. Po to buvo kariuomenės, organizacijų ir mokyklų paradas.

Tautos šventės dieną įvyko iškilmingas Lietuvos seimo posėdis, kuriame Valstybės Prezidentas A. Smetona pasakė ilgą kalbą.

Vakare keliose vietose įvyko iškilmingi aktai su kalbomis, paskaitomis ir dainų bei muzikos koncertais.

Panašios iškilmės buvo ir Klaipėdos krašte. Jas rengė lietuvių ir vokiečių organizacijos. Iškilmingo akto metu kalbėjo gubernatorius Kubilius ir direktorijos pirmininkas Baldžius.

Tautos šventės proga Lietuvos Valstybės Prezidentas daugelio valstybių kai kuriuos ministerius, kariuomenių vadus ir veikėjus apdovanojo Gedimino ir Vytauto Didžiojo kryžiais. Be to, išleista iš kalėjimo daug kalinių, jų tarpe prof. A. Voldemaras, Klaipėdos vokiečiai ir kai kurie kiti.

Minint Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuves, visos eilės valstybių prezidentai ir galvos atsiuntė Lietuvos Prezidentui ir lietuvių tautai sveikinimų ir linkėjimų, o Prancūzijos Prezidentas Lebrunas apdovanojo Lietuvos Prezidentą Garbės Legijono didžiuoju kryžium.

Latvijoje ir Estijoje. Lietuvos Nepriklausomybės sukaktuves gražiai paminėjo ir draugingos Lietuvai valstybės — Latvija ir Estija. Šių valstybių sostinės buvo pasipuošusios savo ir lietuvių tautinėmis vėliavomis. Į Rygą buvo nuvykęs Lietuvos vidaus reikalų ministeris Čaplikas, į Estiją—švietimo ministeris Tonkūnas. Be to, buvo nuvykę ir dainininkai, kurie Rygoje ir Taline gražiai pavaizdavo lietuvių dainos ir muzikos meną. Ten ruošiamose paminėjimo iškilmėse dalyvavo tų valstybių prezidentai, ministeriai ir organizacijos.

Mūsų tautos šventė buvo paminėta ir daugelyje kitų valstybių, o ypač ryškiai prie to buvo prisidėjusi tų valstybių spauda, kuri plačiai rašė apie Lietuvos praeitį ir jos nepriklausomo gyvenimo atsiektus laimėjimus.

Konservatorijos 5-rių metų sukaktis. Vasario 7 d. Kauno Konservatorija šventė 5-rių metų savo veikimo sukaktį. Šios mokyklos istorija šitokia. 1920 m. kompozitorius Naujalis įsteigė Muzikos mokyklą. Tais pačiais metais spalių 1 d. ji suvalstybinta. 1933 m. vasario 7 d. ši mokykla uždaryta, o jos vietoje atidaryta Kauno Konservatorija.

Buvusioji Muzikos mokykla 1920/21 m. m. turėjo 8 mokytojus ir 36 mokinius. 1936/7 m. m. Konservatorijoje mokytojų buvo 31, mokinių 213. Buvusią Muzikos mokyklą baigė 33 asmenys. Iki šių mokslo metų Konservatoriją baigė 73 studentai.

Konservatorija turi 7 skyrius su 23 atskiromis klasėmis.

Kultūrinio Bendradarbiavimo Sąjunga su užsieniu. Sausio mėn. 25 d. Kaune įvyko įvairių kultūrinių organizacijų pasitarimas dėl manomos įsteigti Kultūrinio Bendradarbiavimo Sąjungos su užsieniu.

Pasitarime dalyvavo 16 organizacijų atstovai, jų tarpe Literatų, Artistų Sąjungos, Lietuvių-Švedų, Lietuvių-Prancūzų, Lietuvių-Estų, Lietuvių-Suomių, Lietuvių-Šveicarų, Lietuvių-Italų Draugijų, Kauno „Rotary" Klubo, Lietuvos Teisininkų ir Lietuvių Moterų ir kit. organizacijų atstovai. Pasitarime nustatyti pagrindiniai būsimos organizacijos dėsniai ir išrinkta tam tikra komisija, kurion įėjo dir. Barkauskas, prokuroras M. Kavolis ir adv. P. Raulinaitis.

Ketina atvykti Prancūzijos rašytojas. Artimiausiu laiku ketina atvykti ir aplankyti Pabaltės valstybes prancūzų rašytojas Jules Romain.

Priešistorinis muziejus. Sausio mėn. 25 d. atidaryta Kaune Vytauto Didžiojo Muziejuje priešistorinis skyrius. Atidarymo iškilmėse dalyvavo Valstybės Prezidentas, vyriausybės atstovai, Vyt. Didž. Universiteto rektorius ir daug kitų. Šiame skyriuje yra apie 10 tūkstančių eksponatų, jų tarpe 1.672 eksponatai labai brangūs ir vertingi, nes dalis jų yra labai senų laikų, būtent, prieš 8 tūks. metų prieš Kristaus Gimimą.

Lietuvos Radijo abonentų skaičius. Lietuvos valstybėje radijas darosi vis mėgiamesnis, radijo abonentų skaičius vis didėja. Tai rodo tas faktas, kad 1937 m. spalių mėn. buvo 39.840 radijo abonentų, o 1938 m. sausio mėn. 1 d. jau 45.437. Vadinasi, tik per 3 mėnesius radijo abonentų padidėjo net 5.597.

Vilniaus meno vakaras. „Vilnijos" korperacijos rūpesčiu sausio mėn. 30 d. buvo surenktas Kaune Vilniaus meno vakaras, į kurį atsilankė Prezidentas p. A. Smetona, rektorius p. Romeris, prorektorius Juodelė ir kit. Buvo skaitomi kūriniai su Vilniaus motyvais, be to, buvo paskaityti kai kurie kūriniai Vilniaus lietuvių jaunųjų kūrėjų.

Italų meno paroda. Vasario mėn. pradžioje Kaune, Italijos pasiuntinybės patalpose buvo atidaryta italų meno paroda.

Mirė prelatas Adomas Jakštas-Dambrauskas. Vasario mėn. 20 d. Kaune mirė plačiai Lietuvoje ir viso pasaulio lietuviams žinomas senas lietuvių literatūros darbininkas-poetas, publicistas ir literatūros kritikas prelatas Adomas Jakštas-Dambrauskas.

Paroda. Šiomis dienomis Kaune atidaryta dailininko Ad. Varno kurinių paroda, kurioje išstatyta apie 300 įvairių paveikslų, šaržų, karikatūrų, ir t. t. Ad. Varnas neseniai minė-

jo kūrybinio darbo 30 metų sukaktuves. Per visus tuos kūrybos metus sukūrė apie 1000 įvairių darbų, kurių dalies visuomenė dar nėra mačiusi. Šiuo metu dailininkas Ad. Varnas dirba prof. darbą Meno Mokykloje Kaune.

Literatūros premijos. Už 1937 metais sukurtus literatūros veikalus premijas-dovanas laimėjo šie rašytojai: Jonas Kossu-Aleksandravičius Švietimo Ministerijos dovaną už eilėraščių rinkinį *„Užmerktos chimeros akys"*, prof. V. Putinas-Mykolaitis „Sakalo" b-vės ir Ukmergės miesto už *„Krizę"*, Kazys Binkis Raudonojo Kryžiaus už *„Kiškių sukilimą"*, Jonas Marcinkevičiaus „Spaudos Fondo už *„Benjaminą Kordušą"* ir Juozas Grušas „Spindulio" b-vės už *„Sunkią ranką"*. Literatūros dovanos buvo išdalintos literatūros šventėje, kuri buvo surengta Kaune vasario mėn. 14 d.

Lietuvių poezijos antologija lenkų kalba. Julija Weichert-Kairiūkštienė rengia lietuvių poezijos antologiją lenkų kalba. Spaudžia Trzaski, Ewerta i Michalskiego knygų leidimo bendrovė.

MŪSŲ KRAŠTAS.

Lietuvos Nepriklausomybės minėjimas Vilniuje ir Vilniaus krašte. Vasario 16 dieną 10 val. Vilniaus šv. Mikalojaus bažnyčioje įvyko iškilmingos pamaldos, kurias laikė kun. Pr. Bieliauskas, pritaikytą pamokslą pasakė kun. K. Čibiras. Mišių metu giedojo J. Siniaus vedamas choras. Po pamaldų buvo sugiedota „Te Deum laudamus" ir mūsų tautos himnas. Bažnyčia tiek buvo pilna žmonių, kad dalis turėjo stovėti šventoriuje.

Po pamaldų tautos šventę savo tarpe gražiai paminėjo Vytauto Didžiojo gimnazijos moksleiviai, Lietuvių Studentų Sąjunga, „Romuvos" Klubas ir Liet. Amatininkų Draugija. Bet tuose paminėjimuose pašaliniai asmens dalyvauti negalėjo. Vakare Studentų S-ga buvo suruošusi arbatėlę, kurioje buvo ir svečių.

Sulaikytos „Ryto" D-jos kuratoriui uždraudus Vytauto Didžiojo gimnazijos salėje rengti tos dienos paminėjimą, buvo mėginta surengti šv. Mikalojaus parapijos salėje, bet tam negautas leidimas.

Vilniaus krašto lietuvių gyvenamuose vietose. Vasario 16-toji diena šiemet paminėta su ypatinga nuotaika. Iš ryto žmonės gausiai dalyvavo bažnyčiose surengtose pamaldose, vakare atskirose šeimose buvo skaitomi tai dienai pritaikinti rašiniai ir daryti rimto pobūdžio pašnekėsiai

Liet. Studentų S-jos metinis susirinkimas. Šio mėn. 20 d. įvyko Vilniaus Liet. Studentų Sąjungos narių metinis susirinkimas. Šio susirinkimo darbotvarkėje buvo pereitų metų valdybos darbų apyskaita, diskusijos ir naujų Sąjungos organų rinkimai.

Į susirinkimo prezidijumą buvo pakviesti: J. Mocka—pirmininkas, Alb. Skrebutėnaitė ir Vl. Žilėnas—vicepirmininkai, T. Ščelkytė ir Telyčėnas—sekretoriai.

Apie studenčių sekcijos veikimą pranešė O. Miciūtė, visuomenininkų sekcijos — J. Spėčius. Sąjungos valdybos veikimą sureferavo ligšiolinis pirmininkas P. Viščinis. Po visų pranešimų buvo diskusijos.

Naujai išrinktoji Sąjungos valdyba pareigomis pasiskirstė šitaip: Vladas Jurkevičius – pirmininkas, J. Spėčius — vicepirmininkas, V. Martinkėnas—sekretorius, Vik. Maldžiūnas—kasininkas, El. Savickaitė—ūkio vedėja, J, Pekorius—savišalpos referentas ir Vl. Žilėnas — knygininkas.

Į revizijos komisiją išrinkti: V. Čepulytė, D. Mačėnas ir J. Mozolis. Į draugų teismą — Pr. Žižmaras, Br. Uziela, J. Mocka ir Br. Račinskas.

Per laisvus klausimus ir sumanymus buvo apsvarstyti aktualiausi Sąjungos reikalai.

Uždaryta Lietuvių Ūkio Draugija. Sulaikius Lietuvių Ūkio Draugijos veikimą, Draugijos valdyba kreipėsi į vaivadiją, prašydama miesto storastijos sprendimą panaikinti. Vaivadija storastos sprendimą patvirtino ir, kaip rašo „Słowo", vasario 25 d. Liet. Ūkio Draugiją visai uždarė, duodama teisę apeliuoti Vidaus Reikalų Ministerijon.

Lietuvių Mokslo Draugija. Kaip žinia, Lietuvių Mokslo Draugija sausio 29 d. buvo užantspauduota, esą, tik iki sausio 31 d., kol naujai paskirtas „Ryto" kuratorius S. Wilanowski perims „Ryto" turtą, esantį vienuose namuose. Tačiau antspaudai liko ir toliau. Vasario 4 d. Vilniaus Storasta Lietuvių Mokslo Draugijos veikimą sulaikė ir turtui globoti paskyrė kuratorių adv. St. Węcławskį. Antspaudai vėl uždėti. Asmenys, kurie naudojosi Mokslo Draugijoje esama medžiaga ir dirbo mokslinį darbą, priversti jį nutraukti.

Lietuvaitė pabaigė dailės fakultetą. Vilniaus jauna menininkė, buv. Vytauto Didžiojo

gimnazijos mokinė Sofja Urbonavičiutė šiomis dienomis pabaigė klausyti Vilniaus universiteto dailės fakulteto kursą ir yra pakviesta pas prof. Bulhaką asistente.

Byla dėl memorijalo. Maždaug prieš metus Vilniaus lietuvių organizacijų atstovai nusiuntė Ponui Prezidentui memorijalą, kuriame išdėstė šio krašto lietuvių padėtį. Po kurio meto, būtent, birželio mėn. pabaigoje visi pasirašiusieji memorijalą buvo pakviesti į miesto storastiją, kur jiems buvo pareikšta, kad memorijale esama kai kurių išsireiškimų, kuriais esanti įžeidžiama administracija. Ištardžius pašauktuosius visi buvo nubausti: vieni po 100, kiti po 50 auksinų piniginės baudos.

Nubaustieji, nesijausdami kalti, pranešė storastijai raštu, kad jų nubaudimo bylos būtų perduotos į teismą.

Šiomis dienomis visi pasirašiusieji Ponui Prezidentui memorijalą gavo pakvietimus į teismą. Byla apygardos teisme bus svarstoma šiemet kovo 8 dieną.

„Jaunimo Draugo" byla. Vasario 15 d. Vilniaus miesto teisme buvo nagrinėjama pernai pavasario m. sulaikyto savaitinio Vilniaus krašto lietuvių jaunuomenės žurnalo „Jaunimo Draugo" redaktoriaus Aug. Buroko byla, kurioje jis buvo kaltinamas už 1937 m. 3-me numeryje įdėtus du straipsnius: „Nelietuviai kunigai ir mūsų jaunimas" ir „Lietuviškoji šeima ir mūsų visuomenė". Ši byla buvo svarstoma miesto teisme keletą kartų. Šį kartą pabaigta. Red. A. Burokas nubaustas vienu mėnesiu arešto ir 200 auks.

Naujos knygos. R. Mackevičius, *„Dvidešimt metų 1918 — 1938"*, 76 puslapiai. Vilnius, 1938 m., „Lietuviško Baro" leidinys. Ši knyga parašyta Lietuvos Nepriklausomybės 20-ties metų proga. Čia suglaustai atpasakotas Lietuvos Valstybės gyvenimas per 20 nepriklausomybės metų. Knygos turinys šitoks: 1) Įžangos žodis, 2) Lietuvių tauta prieš Didįjį Karą, 3) Karo gaisrui siaučiant, 4) Lietuva — Valstybė, 5) Kultūriniai laimėjimai ir 6) Ekonominis gyvenimas. Knyga įdomi ir labai naudinga, todėl kiekvienas lietuvis privalo ją įsigyti ir atidžiai perskaityti.

Pranešimas

Primename savo skaitytojams, kad „Lietuviško Baro" redakcija ir administracija persikėlė į kitą vietą. Dabar „Lietuviško Baro" redaksijos ir administracijos adresas šitoks: **Wilno, ul. Stara 31-2.** Šiuo nauju adresu prašome siųsti rašinius ir prenumeratą.

„Mergaičių darbeliai", perspausdinta iš Tamošaitienės, Vilnius, 1938 m. „Lietuviško Baro" leidinys. Tai praktiška 35 puslapių brošiūrėlė, naudinga kiekvienai mergaitei ir suaugusiai moteriai. Galima nusipirkti Rastenytės knygyne Vilniuje.

ĮVAIRENYBĖS

Lenkijos valstybės 1938 m. biudžetas. Lenkijos seimas, kurio posėdžiai dar tebesitęsia, šiomis dienomis po ilgų diskusijų priėmė 1938 metams valstybės biudžetą, kuris siekia 2475 milijonų zlotų. Pajamų numatoma 2.475.029.000 zl., išlaidų 2.474.935.000 zlotų. Vadinasi, pajamų numatoma apie 94.000 zlotų daugiau nei išlaidų. Balsuojant biudžeto įstatymą, žydų atstovai balsavo prieš, ukrainų atstovai ir kai kurie lenkų dešinieji visiškai nebalsavo.

Kiek žemėje gyvena žmonių? Paskutiniaisiais apskaičiavimais žemėje gyv. 2.116.000.000 žmonių, iš kurių ¼ tenka Britų Imperijos kraštams. Kinijoje gyvena 437 milijonai gyventojų, trečioje vietoje eina Sovietų Rusija su 171 milijonu gyventojų, ketvirtoje vietoje — Jungtinės Š. Amerikos Valstybės su 144 milijonais gyventojų; Prancūzija su kolonijomis turi 111 milijonų gyventojų, Japonija 99 milijonus, Vokietija — 68 milijonus, Italija — 51 milijoną. Daugiausia žmonių gyvena Azijoje — 1.162 milijonai, Europoje — 526 milijonai, Amerikoje — 261 milijonas, Afrikoje — 151 milijonas ir Australijoje tiktai 11 milijonų.

REDAKCIJOS IR ADMINISTRACIJOS ADRESAS: WILNO, UL. STARA 31—2.
LEIDŽIA REDAKCINĖ KOMISIJA. REDAKTORIUS: MOTIEJUS KRAUŽLYS
„Ruch" spaustuvė Vilniuje, Totorių g. 6.